

MEDYA ETİĞİ

ORTAK DERS

PROF. DR. MURAT ÖZGEN

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

ORTAK DERS

MEDYA ETİĞİ

PROF. DR. MURAT ÖZGEN

Yazar Notu

Elinizdeki bu eser, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi'nde okutulmak için

hazırlanmış **bir ders notu**
niteliğindedir.

ÖNSÖZ

Yazının kullanımı ve sonraki çağlarda matbaanın bulunması ve insanoğlunun bu buluşu kullanmaya başlaması, tarihte çok önemli bir dönüm noktasıdır. Medeniyetin gelişimi ayrıca insanın kuşaktan kuşağa bilgi aktarımıyla kültürel mirasını kendinden sonraki kuşaklara yansıtmasının en etkin yolu, kuşkusuz, yazı ve baskı teknolojilerinin kullanılması ve gelişimiyle mümkün olmuştur.

Günümüzde, kitle iletişim araçlarının izlemiş olduğu akıl almaz baş döndüren gelişme çizgisi, teknolojinin özellikle 1990'lı yıllardan başlayarak ortaya çıkan açılımına paralel olarak, on beş ya da yirmi yıl öncesine oranla, etkileyici bir iletişim kolaylığını da beraberinde getirmiştir. Ancak burada dikkatten kaçırılmaması gereken önemli öğelerden biri de, böylesine gelişmiş, toplumsal yaşamda etkin ve kalıcı rol oynayan kitle iletişim araçlarının gerek insan gerekse toplumsal düzlemdeki faaliyetlerinde sahip olduğu etik boyuttur.

Kuşkusuz etkin ve hızlı gelişen teknoloji ve buna paralel olarak açılım sağlayan kitle iletişim araçlarının hızına uygun olarak ortaya konulacak yasal önlemlerin, bu hıza anında ayak uydurması güçtür. Etik kurallar ise, yasal düzenleme ve önlemlerden farklı olarak kendi doğasında barındırmış olduğu esneklik ve yorumsal özgürlük sayesinde, bu konuda uygulama alanına daha uyumlu bir görünüm vermektedir. Elbette böylesi bir durum, yasal alt yapı oluşumuna kadar geçecek süreçte ve bu alt yapının oluşumundan sonra da uygulama alanına, belli bir rahatlamayı getirir niteliktedir. Nitekim, gazetecilerin ve kitle iletişim araçlarının özellikleri dolayısıyla yasal denetimden çok, etik bir uygulama çerçevesinde kendilerini sürekli denetlemeleri de, aslında, eşyanın doğası gereğidir.

Bu gerçeklerden yola çıkarak oluştururken, gazetecilerin ve kitle iletişim araçlarının uygulama alanının etik boyutunu ortaya koymaya çalıştık. Buradaki amacımız, kitabın daha önceki baskılarda olduğu gibi, kitle iletişim araçlarının ve gazetecilerin uygulamalarında göz önünde bulundurmaları önerilen etik çerçevenin kuramsal alt yapısını oluşturmasını sağlamanın yanında öğrencilere konuya ilişkin olarak temelleri olan bir bakış açısı sağlamanın yanı sıra bu alanda çalışacak araştırmacılara da tarihsel ve kuramsal bir bakış açısı vermek ve yol göstermektir.

Prof. Dr. Murat ÖZGEN

31.Ocak.2018

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	III
YAZAR NOTU	IV
1. FELSEFE KAVRAMI	1
2. SOSYAL BİR OLGU OLARAK AHLAK VE AHLAK ÜZERİNE ÇALIŞMALAR	15
3. BASINDA ÖZDENETİM VE ETİK İLKELERİN UYGULANMASI.....	28
4. LİBERAL KURAM VE BASIN.....	41
5. OTORİTER VE TOTALİTER REJİMLERDE BASIN	54
6. SOSYAL SORUMLULUK KURAMI VE TEMEL DÜŞÜNSEL DAYANAKLARI	67
7. OSMANLI DEVLETİNDE BASIN HAREKETLERİ İLE İLK YASAL DÜZENLEMELER VE BASIN ETİĞİ	80
8. OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE ANAYASALAR İLE BASIN KANUNLARI BAĞLAMINDA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI.....	92
9. BASINDA ÖZDENETİM KAVRAMI VE TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER.....	105
10. BASIN BİRLİĞİ VE I. TÜRK BASIN KURULTAYI	118
11. TÜRKİYE GAZETECİLER CEMİYETİ (TGC) VE TÜRKİYE GAZETECİLERİ HAK VE SORUMLULUK BİLDİRGESİ.....	131
12. BASIN ŞEREF DİVANI VE BASIN AHLAK YASASI.....	145
13. BASIN ŞEREF DİVANI SONRASINDA ÇALIŞMALAR VE BASIN KONSEYİ	160
14. BASINDA BİR ÖZDENETİM UYGULAMASI OLARAK OMBUDSMAN (OKUR TEMSİLCİSİ).....	177
KAYNAKLAR.....	190

KISALTMALAR

a.g.b.	: adı geçen bildiri
a.g.e.	: adı geçen eser
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASNE	: American Society of Newspaper Editors
Av.	: Avukat
BKÜK	: Basın Konseyi Üyeler Kurulu
BKYK	: Basın Konseyi Yüksek Kurulu
bkz.	: bakınız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ÇGD	: Çağdaş Gazeteciler Derneği
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
Dr.	: Doktor
Düz.	: Düzenleyen
Ed.	: Editor
IPI	: International Press Institute
İ. Ü.	: İstanbul Üniversitesi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
m.	: madde
md.	: madde
No.	: Numara
Nu.	: Numara
Ord.	: Ordinaryüs
PMD	: Parlamento Muhabirleri Derneği
Prof.	: Profesör
s.	: sayfa
ss.	: sayfalar arası
TGC	: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti
v.d.	: ve devamı
Y. N.	: Yazarın Notu

YAZAR NOTU

Yaklaşık on yıllık bir süredir açık ve uzaktan eğitim faaliyetini sürdürmekte bulunduğumuz ilim yuvamız, kurumumuz İstanbul Üniversitesi'nde derslerin daha verimli ve anlaşılır geçmesi amacıyla "Medya Etiği" dersinin ders notlarını bir araya getirmek ve siz sevgili öğrencilere bu yönden katkıda bulunmak heyecan ve isteğiyle herkese başarı dolu bir eğitim-öğretim hayatı dilerim. Bizleri yetiştiren sayın ve sevgili hocalarımıza ahirete göçenlere rahmet hayatta olanlara saygı ve sağlıklı uzun ömürler dilerim.

Prof. Dr. Murat ÖZGEN

1. FELSEFE KAVRAMI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-) Felsefe nedir?
- 2-) Birey ve toplum için felsefenin önemi nedir?
- 3-) Felsefe - etik ilişkisi nedir?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) Felsefi etkinlik nasıl ortaya çıkmıştır?
- 2-) Felsefenin birey ve toplumsal alanda uygulanmasının önemi nedir?
- 3-) Etik uygulamanın bireysel ve toplumsal bağlamda önemi nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Felsefe	Felsefe kavramının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Ahlak	Ahlak kavramının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Eudaimonia	Eudaimonia kavramının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

1-) Felsefe

2-) Kültür

3-) Eudaimonia

Giriş

Mesleki etik kavramı öncesinde felsefe ve etik kavramlarının incelenmesi ve irdelenmesi gerekir. Ahlak toplumsal bir olgudur. Etik ise toplumsal bir kavram olan ahlak üzerinde düşünmek felsefe yapmak anlamında anlaşılmaktadır. Buna göre etik ahlak felsefesidir ve felsefenin çalışma alanlarından biridir. Felsefe ise, M.Ö 6. yüzyılda İonya'da görülen haliyle bugünkü bilimsel metodlara yakın yöntemler kullanmış olan felsefecilerin ortaya koyduğu bir etkinlik olarak karşımıza çıkar. Socrates ile birlikte başlayan süreçte felsefenin odağı tabiattan topluma ve insana yönelir.

1. FELSEFE KAVRAMI

Felsefe kelime anlamı olarak bilgiye olan sevgi anlamına gelmektedir. Bu daha değişik manada değerlendirildiğinde bilginin peşinden koşmak anlamında da değerlendirilebilecek birleşik bir kelimedir. Phileo ve sophia kelimeleri felsefe kelimesinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Felsefe alanındaki çalışmalar milat öncesinde ortaya çıkmıştır. Bugün Ege Denizi ve çevresinde yer alan bölge eskiden İyonya adıyla bilinmekteydi. Bu bölgede M.Ö. 600 yıllarında ortaya çıkan düşünürlerin düşünsel faaliyetleri vasıtasıyla günümüze kadar ulaşan felsefe çalışmaları ve çabaları felsefenin temelini oluşturmuştur. O dönemde, dünyanın başka bölgelerinde de felsefe çalışmaları denilebilecek çalışmalara rastlanmasına karşın, İonya'da ortaya çıkan felsefe etkinliğinin özelliği mistik kavramlardan ve dini bir takım önkabullerden sıyrılarak varlık meselesine bağımsız değerlendirmeler yapabilmesinden kaynaklanmıştır. Bu dönemde felsefenin ilk ilgi alanı “varlık” sorunsalıdır. İnsan felsefenin konusu haline Socrates'ten sonra gelmiştir. Bu nedenle ilk felsefecilerin tamamı doğa felsefecileridir. Felsefe insanı kendisine konu alarak ilgi alanını bütünüyle farklı bir yöne kaydırmış olmaktadır. İnsanlık tarihi incelendiğinde, varılacak sonuçlardan biri de, bu sürecin, insanların kendi aralarındaki mücadelelerinin yanı sıra, bilimsel buluşların da tarihi olduğu gerçeğidir. Çağımızda erişilen uygarlık düzeyi, özellikle son yüzyıl dikkate alındığında, inanılması güç bir noktaya erişmiştir. Bilimsel alanda ortaya çıkan buluşların çok önemli işlevler üstlendiği bu ileri atılımda, hiç kuşku yok ki; yazı, kağıt, mürekkep ve matbaa makinesinin yerinin görmezlikten gelinmesine kesinlikle olanak yoktur. Bu bağlamda, insanın yaşamsal ve bilimsel deneyimlerinin kendinden sonra gelen kuşaklara aktarım aracı olarak niteleyebileceğimiz bu dört ana ögenin bir arada kullanılmaya başlanması, uygarlık tarihinin önemli dönüm noktalarından biri anlamına da gelmektedir. Bu dönüm noktası ise, miladi takvimde 15. yüzyılın ortalarında, Johannes Gutenberg'in Avrupa kıtasında, matbaayı kurması ve tipografik baskı tekniğini bulmasıyla ortaya çıkmıştır. Dikkat edilecek olursa, bu tarihsel noktadan itibaren Batı uygarlığının gelişimindeki hız açıkça saptanabilir. Bu açıdan bakıldığında, bazı Batılı tarihçilerin, Johannes Gutenberg'in buluşunu Ortaçağ'ın bitimi ve Yeniçağ'ın başlangıcı olarak algılayıp kabul etmeleri ise oldukça anlamlıdır.

Felsefe bilgelik ya da bilgi sevgisi anlamına gelir. Antik Yunan'da bilginin peşinden koşan veya hikmet arayışı içinde olan kişilere filozof adı verilirdi. Felsefe gerek evreni gerekse varlığı bir bütün olarak algılayarak kavramak ve bilmek eğilimdedir ve felsefi bilgisi ile düşünce tarzı birleştiricidir. Tek tek bilimlerle bölünmüş olarak değil hepsinin geneline bakarak sonuç ve çıkarımlarda bulunur. Bu anlamda felsefe insanoğlu tarafından ortaya

konulmuş olan ilk tümel bilgidir. Felsefi düşünce sistematığı özellikle Antik Yunan'da felsefeciler tarafından ortaya konulmuştur. Önceleri doğa filozofları tarafından gerçekleştirilen bu etkinlik sonraları hedefini doğadan insana yöneltmiş ve böylece felsefenin ve felsefi düşüncenin odağında insan yer almaya başlamıştır. Felsefe ilk kez Anadolu'nun Ege kıyılarında, özellikle bugünkü İzmir ve Aydın illeri ile bu illerin karşısındaki adalarda M.Ö. 6. yüzyıl dolaylarında İyonya denilen bölgede ortaya çıkmıştır. Bu dönemde görülen düşünürlerin hemen hemen tamamı doğa (tabiat) üzerine tasarımlarda bulunmuş ve fikir üretmişlerdir. Yapıtları da doğa üzerinedir. Bunların o dönemde dünya üzerindeki diğer düşünürlerin yapıtlarından ve fikirlerinden farklı yanı, İyonya düşünürlerinin doğanın önyargılardan uzak, özgür kalarak araştırılmasına girişmiş olmalarıdır. Ayrıca çeşitli kaynaklardan beslenen eski Yunan felsefesinin başarısı ve öne çıkmasının nedeni, bilgileri işleyiş ve değerlendirmesi ile düşünce sistematığındeki başarısıdır.

Felsefi düşünce bilimsel düşüncenin temelini oluşturur. Her bilim kendi alanını çalışır kendi alanının bilgilerine ulaşmaya çalışırken felsefe genel ya da genel bir bakış açısından evreni değerlendirir. Bu bakımdan değerlendirildiği zaman başlangıçta felsefe fizik dünya ve madde ile ilgilenmiş maddenin temel yapı taşlarının ne olduğu sorusuna yanıt aramıştır. Aranılan bu yanıt ise, felsefenin global değerlendirmesi bağlamında gerçekleşmiştir. Buna karşılık her bilim kendi alanında var olmak ve açıklamalar gerçekleştirmek üzere ampirik bilgilerden faydalanırken felsefe, kavrayış ve akıl verilerini ön planda tutar. Felsefe önceleri doğa ile (fizik dünya) ilgilenmiştir. Daha sonraları ve özellikle Sokrates sonrasında felsefenin ilgi alanı fizik dünya yerini insana yönelmiş ve böylece de insani –beşeri- bilimlerin temeli atılmıştır. Bilgilerimizin doğuştan geldiğini savunan Sokrates bu düşüncesiyle bilginin “a priori” (deneyden önce gelen) olduğunu savunmuştur. Cicero, Sokrates için felsefeyi gökten yere indirmişir ifadesini kullanır. Sokrates'e göre “eudaimonia” yı (mutluluk) sağlayan erdemlilik ve erdemi sağlayan ise bilgidir. Ayrıca Sokrates ahlak anlayışı bakımından “bireycidir”. Bu da Sokrates'in insanı merkeze koyan yaklaşımına en iyi örneği oluşturması bakımından dikkat çekicidir. Bundan sonraki gelişmelerde de felsefi çalışma alanının tamamen insan odaklı olduğu görülmüştür. Metafizik kavramının anlamı eski Yunanca'da fizik ötesi ya da fizikten sonra gelen anlamındadır. Bu bağlamda metafizik sözcüğü sonraları felsefenin bir çalışma alanının adı haline gelmiştir. Mantık, doğru düşünmenin yollarını ve kurallarını inceler ve bunlar üzerinde yorumlar yapar. Felsefenin bir koludur. Epistemoloji, bilgi ve bilgi kuramları ile ilgilenir. Bu bağlamda verilebilecek en güzel örnek Sokrates'in sorduğu sorular vasıtasıyla köleye matematik problemi çözdürmeye çalışmasıdır ki, burada

temel sorun bilginin doğuştan mı yoksa sonradan mı kazanıldığıdır. Böylece Sokrates bilginin “a priori” (deneyden önce gelen) niteliğinin olduğunu ortaya koymaya çalışır. Estetik, güzelliğin anlamı ve görünümü ile ilgili felsefenin bir dalıdır. Burada estetiğin ilgi alanına sanat ve sanatsal değer de girmektedir. Etik, ahlak felsefesi anlamına gelmektedir. Ahlaki değerlerin oluşumu ve doğru ile yanlışın ortaya çıkış ilkeleri ile ilgili yapılan çalışmadır. Etik ahlak olgusunun felsefe alanına uygulanmış halidir. Bu durumda ahlak tümüyle toplumsal bir olgu olarak karşımıza çıkarken, etik ise felsefe alanı ile ilgili bir konu olarak görünmektedir. Her toplumun kendi değerleri vardır. Etik alanında ortaya konulan her felsefi çalışmada da değerler mevcuttur. Bu değerler o anlayışın, dünya görüşünün ya da felsefi düşünce biçiminin değerleri olarak ortaya çıkar ve süreklilik kazanır. Toplum yaşamı mesleki alanda işbölümü kavramını ortaya çıkarmıştır. En ilkel toplumda bile bir iş bölümü vardır. Ortaçağa kadar gerek batıda gerekse doğuda mesleki alanda etik değerler geniş ölçüde mesleki örf, adet, gelenek, görenek ve bir takım mistik ve kutsal değerler şeklinde görülürken, Rönesans, reformasyon ve özellikle sanayi devrimi sonrasında yaşanan gelişmeler dolayısıyla meslek etiği sekülerleşmiş ve gelenekselcilikten çıkarak daha nesnel hale gelmiştir. Ancak bu nesnelleşme süreci de yaklaşık üç asırlık bir süreci kapsamaktadır.

Ahlak, insanın yaşam sürecinde onun hem toplumsal hem kişisel vicdanıyla ilgili bir olgudur. İlk düşünüldüğünde kolayca tanımlanabilecekmış gibi görünen ahlakın, derinine inildiğinde oldukça karmaşık bir kavram biçimine geldiği görülmektedir. Ahlakın bu karmaşık yapısı onun göreceliğinden ileri gelir. Günümüzde ahlak anlayışı toplumdan topluma değişiklik gösterirken insanlar arasındaki ahlsal tutum ve davranışlar da zaman sürecinin onlara kazandırdıklarına koşut olarak değişim göstermektedir. “Ahlak yanlış ve doğru, iyi ve kötü, erdem ve kusur ile, yaptıklarımızı ve yaptıklarımızın sonuçlarını değerlendirme ile ilgilidir. Ahlak felsefesi ya da etik, ahlakı konu edinen felsefe dalıdır. Kullandığımız ahlak terimlerini ve ahlaki yargılarımızın statüsünü analiz eden etik, takındığımız ahlaki tutumlarımız ardında yatan yargılarımızı ele alır.”¹

Etik ise, tanımdan da anlaşılacağı gibi, ahlak alanında düşünme, felsefe yapma sürecinin insana kazandırmış olduğu bir etkinliktir. Etiğin konusu ahlaktır ve onun sorunsalını ahlakın açıklanması ve buna bağlı olarak ilkelerin saptanması oluşturmaktadır. Yani etik ahlakın belli bir disiplin altında çözümlemesinin yapılması ve bu çözümleme sonucunda elde edilenden çeşitli veriler ışığı altında bir senteze varılarak, ahlaki bir disiplin ya da yaklaşımın elde

---

¹ Jon NUTTALL, **Ahlak Üzerine Tartışmalar**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s.15.

edilmesi çabasıdır. Ahlakın etikten önce de var olduğunu söylemek kuşkusuz doğru bir saptamadır.

Toplum, insanın gerek yaşamsal gerekse mesleki yaşantısında büyük pay sahibidir. Gazeteci de toplum içinde yaşayan bir birey olarak hem toplumun ahlaki değerlerinden hem kendi mesleki etik değerlerinden doğrudan etkilenecektir. Bu durumda, mesleki kimliğin çözümlemesini yaparken, gerek toplumsal gerekse mesleğin tarihsel ve etik gelişmesinden soyutlayarak, gazeteciyi incelememiz, doğru değerlendirme yapılmasını olanaksız kılacaktır.

Toplumsal yaşam, insanların içinde yaşadıkları süreci temsil eder. Her insan topluluğu, kendi içinde var olan birtakım kuralları, bu sürece uygulayarak bir düzen içinde yaşamak gereğini duymaktadır. Yapısı gereği insanoğlu, bu düzenin değişmesine ya da değiştirilmesine karşı koymaktadır. “Zira, insan toplulukları -ne kadar kültürlü ve uygar olurlarsa olsunlar- genellikle tutucudurlar, yeni düşünceleri, doktrinleri kolayca benimsemezler. Aslında, düşünce bakımından, insan denilen yaratık tembeldir, zorlukla karşılaşmaktan korkar, geleneksel fikirleri, atadan, babadan kalma yasaları ve töreleri olduğu gibi kabul eder, kurulu düzenin değişmesini gerektirecek, statu quo’yu bozacak yeni akımlara karşı içgüdüsel bir davranışla direnir.”²

Bu açıdan ele alındığında ahlak, toplumdan topluma değişiklik gösteren bir yapıya sahip olmasına karşın, genelde anlayış olarak değişmesi/değişime uğraması zaman alan toplumsal ve insana özgü bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahlak, insana özgü bir toplumsal kurum olarak tanımlanırken, aynı zamanda “onun” toplumsallaşmasında da önemli bir işlev üstlenmektedir. Daha değişik bir anlatımla ahlak, insanın toplumsallaşma sürecinde etkili olan bir ögedir. “İnsanın toplumsal bir varlık olarak yaşamasını (yetişmesini) sağlayan tüm bu süreçlere kısaca toplumsallaşma süreçleri diyoruz. İster bireyi baz alarak bakalım, ister toplumu, toplumsallaşma süreçleri içinde psikolojik, antropolojik ve sosyolojik yaklaşımların konuya farklı yaklaştıklarını görürüz. Ancak sonuçta duygu ve düşüncelerin, öğrenmek, taklit vb. yollarla ahlak gibi kısmen soyut kavramlarda odaklaşarak kültürel-toplumsal bütünleşmeyi sağladığı görülecektir.”³

---

² Cevdet PERİN, **Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1974, s.17.

³ Sadık GÜNEŞ, **Medya ve Kültür**, Vadi Yayınları, Ankara, 1996, s.94.

Uygulamalar

Ders teoriktir

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Felsefenin ortaya çıkış süreci, ilk doğa felsefecilerinden sonra Sokrates ile başlayan süreçte felsefe çalışmalarının insan ve topluma yönelişinin yanı sıra toplumsal bir varlık olan insanın ahlak ile olan ilişkisi irdelendi. Eudaimonia kavramı incelendi. Felsefe ve bilim arasındaki bağlantı irdelendi.

Bölüm Soruları

- 1) Felsefe kelime olarak hangi anlama gelmektedir?
  - a) Düşünce
  - b) Bilgi
  - c) Sevgi
  - d) Bilgiye olan sevgi**
  - e) Açlık
- 2) Eskiden İyonya adıyla bilinen bölge neresidir?
  - a) İç Anadolu
  - b) Karadeniz
  - c) Ege**
  - d) Marmara
  - e) Asya
- 3) Felsefenin ilk ilgi alanı nedir?
  - a) Doğa
  - b) Varlık**
  - c) Uzay
  - d) Toprak
  - e) İnsan
- 4) Antik Yunan'da filozof kime denir?
  - a) Polisler arası göç edenlere
  - b) Yöneticilere
  - c) Krallara
  - d) Bilginin peşinden koşanlara**
  - e) Avcılara
- 5) Sokrates için "felsefeyi gökten yere indirmiştir" ifadesini kullanan düşünür kimdir?
  - a) Aristo
  - b) Platon
  - c) Herakleitos
  - d) Erasmus
  - e) Cicero**

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (D) Socrates sonrasında felsefenin ilgi alanı insana yönelmiştir.
- 2) (D) Metafizik kavramının anlamı eski Yunanca'da fizik ötesi ya da fizikten sonra gelen anlamındadır.
- 3) (Y) Epistemoloji, deneyden önce gelen anlamındadır.
- 4) (D) Etik, ahlak felsefesi anlamına gelmektedir.
- 5) (Y) Günümüzde ahlak anlayışı toplumdan topluma değişiklik göstermez ve evrensel niteliktedir.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

2. SOSYAL BİR OLGU OLARAK AHLAK VE AHLAK ÜZERİNE ÇALIŞMALAR

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-) Ahlakın toplumsal işlevi nedir?
- 2-) Felsefe alanında ahlak çalışmaları
- 3-) Etik konusunda yapılan çalışmalar

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) Ahlakın toplumsallığı ne anlama gelir?
- 2-) Etik konusunda ne gibi çalışmalar vardır?
- 3-) Din - ahlak - hukuk arasındaki bağlantı nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Ahlakın toplumsal işlevi nedir?	Ahlakın işlevinin anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Din- ahlak - hukuk bağlantısının anlaşılması	Din- ahlak - hukuk kavramlarının birbiriyle olan bağlantısının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Etik konusunda çalışmalar	Etik çalışmaları hakkında detaylı bilgi edinilmesi	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

- 1-) Ahlak
- 2-) Etik
- 3-) Zoon politikon

Giriş

Felsefenin insan odaklı olmasından sonra doğa felsefesi, insan odaklı bir felsefe uğraşına dönüşmüştür. Odağını insana çeviren felsefenin uğraş ve çalışma alanları da buna göre şekil almıştır. Örneğin estetik güzellik kavramıyla uğraşırken, etik, toplumsal bir varlık olan insan unsurunun ahlak anlayışının felsefe alanına taşınması biçiminde ortaya çıkmıştır. Böylece etik sosyal bir olgu olan ahlakın, felsefe alanına uygulanması ve her düşünürün de farklı bir etik anlayışa sahip olması sonucunu doğurmuştur. Etik çalışmaları felsefenin temel çalışma alanlarından biri olarak ilk felsefecilerden bu yana kadar süregelmiştir. Ahlak felsefesi olarak da adlandırabileceğimiz etik alanındaki faaliyetleri antik çağlardan günümüze kadar gelişen geniş süreçte görmekteyiz.

2. SOSYAL BİR OLGU OLARAK AHLAK VE AHLAK ÜZERİNE ÇALIŞMALAR

Ahlak sosyal bir olgudur ve topluma aittir. Aritoteles'in deyişiiyle toplumsal bir varlık (zoon politikon) olan insanın toplumsal düzeyde yaşamasının en temel kurallarından biri ahlak kurallarıdır. Ahlak sosyal yaşamı düzenler. Ancak ahlak göreceli bir kavramdır ve bu nedenle her toplumda ve her felsefe anlayışında filozofların kendi ahlaki yaklaşımlarında farklılıklar bulunur. Örneğin, bazı düşünürler mutlak ahlak değerlerine inanırken diğeri ahlakta göreceliği ön plana çıkarır. Toplum yaşamında tarih boyu ahlak anlayışları farklılık göstermiştir. Sosyal bir olgu olarak ahlak her toplum yapısında bulunurken çeşitli toplumların ahlak anlayışlarındaki farklılaşma da dikkat çekicidir. Ahlak izafidir. Felsefe alanında düşünürlerin ortaya koydukları bir çalışma alanı olarak ahlak felsefesi yani etik, her düşünürün kendi etik anlayışı ile olgunlaşmış ve farklılaşmıştır. Örneğin bu konuda verilebilecek en güzel örneklerden biri Sofistlerin etik anlayışıdır. Sofistler göreceliğe inanırlar ve onlara göre ahlak da görecedir. Yani topluma, mekâna ya da zamana göre farklılık gösterebilir. Bu konuda verilebilecek örneklerden biri de sofistlerin önemli temsilcilerinden biri olan Protagoras'ın sözleridir. Protagoras, "her şeyin ölçüsü insandır" der. Bu anlayış aslında çok sonraları Rönesans ile ortaya çıkacak olan "humanizm" anlayışının da temelini oluşturacaktır. Ahlak anlayışında bireyci yaklaşım bireyin bilgi sahibi olarak erdemli davranacağı ilkesine dayanır. Socrates erdemini bilgeliğe anlamına geleceğini savunur. Bu açıdan bilgi, erdem ve mutluluğa (eudaimonia) ulaşmak için vazgeçilmezdir. Socrates'e göre eudaimonia'yı sağlayan erdemliliklerdir. Birey bir konuda bilgi sahibi değilse o zaman ondan ahlaki bir davranış beklenmesi olası değildir. Birey doğruya ancak bilgi sahibi olursa varabilir. Mutluluk anlamına gelen "Eudaimonizm" Antikite'de bireyci bir anlayışa sahiptir. Yani, bireysel mutluluğun ortaya çıkışı ve elde edilmesiyle ilgilidir. Eski Yunan'da etik anlayış eudaimonizm etkisindedir. Ahlak anlayışında bireysel yaklaşım kadar toplumcu ahlak anlayışı da önemli bir yer tutar. Örneğin, Platon'un anlayışı bu konuda toplumcudur. Buna göre, sosyal bir ahlak anlayışı mevcuttur. Ayrıca, Aristoteles de ahlakın toplumsallığına olduğu kadar, bunun hür iradeyle olan bağlantısına dikkat çeker. Bu görüşünü, Aristoteles "Nikomakhos Ahlakı" adlı yapıtında ortaya koymuştur. Sofistler Antik Yunan'da site devletlerinde gezici öğretmenler, bilge kişiler olarak çalışmışlardır. Farklı site devletlerinde gördükleri farklı ahlak anlayışları göreceliğe inanan Sofistlerin bu konuda da göreceliğini pekiştirmiştir. Yaşam pratiği bakımından, sofistlere göre bilgi kuramsaldan çok uygulamanın içinde kaçınılmaz biçimde yer alır. Kant'ın ahlak anlayışı evrenselidir. Bilgi alanında olduğu gibi ahlak anlayışında da a priori anlayışı Kant için geçerlidir. Kant, bilgide ve ahlaktaki a priori yaklaşımıyla, Socrates'in bilgi felsefesi konusundaki anlayışına paralel bir anlayışa sahiptir. Bu görüşüyle Kant değişmeyen evrensel bir ahlaki doğruyu ortaya koyma çabasındadır. Kant insanın insan olmasından gelen değişmez ahlaki bir kavram olduğunu savunur ve bu evrensel nitelikte olup değişmezdir. Kant, ahlak anlayışında, tümel bir doğrunun akıl bağlamında bulunması anlayışını ve iyi istencin varlığını savunur. Ayrıca Kant ahlaksal davranışlarda eudaimonizmi onaylamaz. Yararcı ahlak anlayışı ise, özellikle 18. yüzyılda ortaya çıkmış olan Anglo-Sakson ahlak anlayışıdır. Maddeci bir yaklaşım sergiler ve olayları sonuçları itibarıyla değerlendiren bir ahlaki bakış açısı ya da yaklaşımıdır. Yararcılar

toplumcu bir mutluluk anlayışını benimsemişlerdir. Bu anlayış antik Yunan'daki bireyci mutluluk anlayışından, bu yanıyla farklıdır. Anglo-Sakson Yararcıların en önemlilerinden olan bu iki düşünür ahlaka toplumsal bir olgu olarak ve toplumcu açıdan bakmaktadırlar. Her ikisi de utilitarist (yararcı/faydacı) eudaimonizm'in temsilcisidir. Yararcı ya da faydacı felsefe anlayışı Kant'ın ahlak anlayışının tersine olayları sonuçlarıyla değerlendiren bir yaklaşım içindedir. Bu da, utilitarist (yararcı/faydacı) eudaimonizm anlayışı olarak Jeremy Bentham'ın deyişiyle, olabildiğince geniş kitlelerin olabildiğince mutluluğu anlamına gelmektedir. John Stuart Mill de ahlaka toplumsal yarar/fayda açısından yaklaşmıştır. Yararcı felsefe büyük ölçüde “Aydınlanma” düşüncesinden etkilenmiştir. Bu düşünsel yaklaşım, akıl ile akıl verilerine önem veren ve aklın ortaya koyduğu verileri önemseyen bir anlayıştır. Toplumsal bir olgu olan ahlak, temelde hukuku da yakından ilgilendirir. Nitekim kanunların oluşumu da esas olarak toplumsal değerlerin bir yansımasıdır. Bu bağlamda toplumsal yaşam kanunlar üzerinde doğrudan etkilidir diyebiliriz. Dinin de toplumsal ve örfi yanları dolayısıyla burada etkin rol oynaması da kaçınılmazdır. Ancak her zaman toplumsal yapıda yer alan ahlak kuralları, yasal düzenlemelerde yer almayabilir. Örneğin, yasal olarak yakın akrabalarına bakmakla yasal olarak yükümlü olmayan bir yetişkin toplumun değer yargılarına göre vicdanen mahkum edilebilir. Ancak bu da yine toplumun değer yargılarına göre değişiklik gösteren subjektif (öznel) bir durumdur. Ahlaki eylemin gerçekleşmesi insanın özgür olması gerekir. Ahlakın yaptırımı vicdani ve toplumsaldır. Bu nedenle bireyin toplumsal yaşam içinde eylem gerçekleştirmesi için vicdani özgürlüğe sahip olması koşulu bulunmaktadır. Aksi takdirde ahlaki eylem olarak bir eylemin değerlendirilmesi mümkün olamaz. Nitekim bu bağlamda örnek vermek gerekirse, Aristoteles ahlak sorunsalına, bireyin akıl yoluyla özgür seçim yapabilmesi şeklinde yaklaşmıştır. August Comte ise, ahlakın sosyolojinin bir dalı olması gerektiği savunur. Bu da ahlakın toplumsal yanıyla ilgilidir.

İnsanla ahlak arasındaki bu bağlantı, bireyin içinde yaşadığı toplumla aynı değer yargılarını paylaşması sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda da, ahlak tanımlamalarını toplumu temel alarak yapmak olasıdır.

“Genel bir anlatımla ahlak; <<belli bir dönemde belli insan topluluklarıncı benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının, ilkelerinin>> bütünü veya farklı toplumlarda ve zamanlarda <<kapsamı ve içeriği değişen>> ahlaki değerler alanı olarak tanımlanabileceği gibi, şu biçimde de tanımlanabilir. <<Bir kişi ya da bir insan öbeğince benimsenen>> eylem kurallarının bütünüdür. Daha kısa olarak; <<davranış kurallarının araştırılması>> şeklinde de tanımlanabilir.”⁴

Ahlak kurallarının zaman içinde ve var oldukları toplumlara göre değişebilir olması, onların göreceliğini de beraberinde getirmektedir. Ancak ahlakta değişmeyen bir ana öge vardır, bu da ahlaki eylemlerin “iyi eylemeyi” hedef olarak iyiye yönelmeleri özelliğidir. Ancak her ahlaki anlayışta “iyi”nin bağlı olduğu değer/değerler değişiklik gösterebilir, bu durumda ortaya çıkan olgu, ahlakın göreceliğidir.

---

⁴ İsmail KILLIOĞLU, **Ahlak-Hukuk İlişkisi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu: 23, İstanbul, 1988, ss.135-137.

İyi ve kötü nedir? Bu, insanlık tarihinin, belki de, en ısrarla sorulan sorusudur. Konuya, büyük ölçüde önem verilmesine karşın, doyurucu bir yanıt bulunamamıştır. Bazıları, topluma, çağa ve bulunulan ortama göre değişmeyen standart bir iyi-kötü ayrımını öne sürmektedirler.... Öte yandan, tartışmanın diğer tarafında yer alan felsefeciler ise, yer, zaman ve diğer öğelerin etkilerini de göz önünde bulundurarak, tüm insanlar için her zaman aynı olmayan iyi-kötü ayrımının varlığına dikkat çekmektedirler.... Tek bir temel doğrudan yola çıkarak, ödev duygusundan kaynaklanan, ahlaki tutum ve davranışları değerlendiren bir görüş vardır. Bu, Kantçı görüştür.... Bir başka yaklaşım ise, ahlaksal değerlendirmeyi, ortaya konulan eylemin sonuçlarına bakarak yapan değerlendirme biçimidir ki, bu da temel olarak John Stuart Mill'in ahlak anlayışının bir uzantısıdır. Buna göre, iyi sonuçlar iyi ahlakın göstergesidir.⁵

Ahlak alanında, bir toplumu ortak payda altında toplayan kurallar ve değer yargıları, kişinin gerek başka bireyler gerekse toplum karşısında ortaya koyduğu tutum ve davranışları iyi-kötü temelinde sınıflandırarak yönlendirir ya da yönlendirmeye çalışır. Kuşkusuz, iyi ile kötü arasında yapılan bu ayrımın varlığı ve niteliği, aynı zamanda, insanoğlunu dünya üzerindeki diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerden biridir.

“Ahlakın ilgisiz kaldığı insani davranışlar alanı yoktur. Mesleklerin de toplum içinde bir görevi vardır. Sağlıklı bir toplumda ancak topluma yararlı meslek erbabı bulunur.... Topluma yararlı olan diğer mesleklerin de ana amaçlarından saptırılmaması gerekir. Bu meslekler ancak toplum için yararlı oldukları ölçü ve alanda <<meşru>> olurlar. Topluma zarar verildiği anda, toplumun kendisini savunma hakkı ve görevi doğmuş olur. Basın mesleği de bu kuralın dışında kalmaz.”⁶

“Etik yönetmelikler yasa değildirler; yalnızca, yaptırım gücünden yoksun bir rehberlik hizmeti sunarlar. Bu nedenle etik yönetmelikler, emretmekten ziyade önerirler. Bir toplumun etik bir konuya ilişkin duyguları yeterince güçlüyse o takdirde bu konuda bir yasa yapılabilir. Bu, yasal olanın etik olduğu anlamına gelmez. Etiğe ve yasallığa ilişkin mülahazalar, aynı da olabilirler; farklı da. Genel olarak, belli bir konuda yasalardan çok etik perspektif vardır. Keza, belli bazı konularda da diğerlerinden daha çok etik tartışma yapılır.”⁷

---

⁵ John C. MERRILL, **The Dialectic In Journalism**, Louisiana State University Press, Baton Rouge & London, 1989, s.161.

⁶ Hüseyin HATEMİ, **Basın Ahlakı**, Çığır Yayınları, İstanbul, 1976, s.31.

⁷ Marilyn J. MATELSKI, **TV Haberciliğinde Etik**, Çev. Bahar Öcal Düzgören, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996, s.45.

Uygulamalar

Ders teoriktir

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Sosyal bir olgu olan ahlak konusunda antikiteden başlayarak filozofların çalışmaları mevcuttur. Ahlak felsefesi anlamına gelen etik günümüze kadar geçen süreçte ne aşamalardan ve çalışma türlerinden oluşan bir alan olmuştur. Toplumsal bir değerler manzumesi olan ahlakın felsefe alanına uygulanması etik çalışmalarını ortaya çıkarmıştır.

Bölüm Soruları

- 1) Zoon politikon kimin sözüdür ve neyi ifade etmektedir?
  - a) Sokrates – insan düşünen bir varlıktır.
  - b) Herakleitos – aynı nehirde iki kez yıkanılmaz.
  - c) Descartes – düşünüyorum o halde varım.
  - d) Aristo – insan toplumsal bir varlıktır.**
  - e) Hobbes – insan insanın kurdudur.
- 2) Sofistlerin etik anlayışı nasıldır?
  - a) Mutluluk ve hazzı temel alır.
  - b) Faydayı temel alır.
  - c) Erdemi temel alır.
  - d) Mutlak doğruyu temel alır.
  - e) Göreceliği temel alır.**
- 3) “Socrates ..... bilgelik anlamına geleceğini savunur.”
Yukarıdaki cümlede noktalı yerlere hangi sözcük gelmelidir?
  - a) Erdemin**
  - b) Okumanın
  - c) Çalışmanın
  - d) Eğitimin
  - e) Yönetmenin
- 4) “İnsanın insan olmasından gelen değişmez ahlaki bir kavram olduğunu savunur ve bu evrensel nitelikte olup değişmezdir.”
Yukarıdaki ahlak anlayışını savunan düşünür kimdir?
  - a) Sokrates
  - b) Kant**
  - c) Platon
  - d) Aristo
  - e) Protagoras
- 5) 18. yüzyılda ortaya çıkmış olan Anglo-Sakson ahlak anlayışı nedir?
  - a) Her şeyin ölçüsü insandır
  - b) Bireyci yaklaşım
  - c) Toplum yaklaşım
  - d) Yararcı yaklaşım**
  - e) Evrensel yaklaşım

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (D) Sofistler Antik Yunan’da site devletlerinde gezici öğretmenler, bilge kişiler olarak çalışmışlardır.
- 2) (Y) Kant’ın ahlak anlayışı bireyseldir.

- 3) (Y) Yararçı felsefe olayların nedenleri ile ilgilendir.
- 4) (D) Ahlakın yaptırımını vicdani ve toplumsaldır.
- 5) (D) John Stuart Mill ahlaka toplumsal yarar/fayda açısından yaklaşmıştır.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

3. BASINDA ÖZDENETİM VE ETİK İLKELERİN UYGULANMASI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-) Özdenetim kavramı nedir?
- 2-) Medya alanında özdenetimin önemi nedir?
- 3-) Mesleki etik kavramının ortaya çıkışı

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) Medyada özdenetim gerekli midir?
- 2-) Medyada zorunlu denetim ile özdenetim arasında fark var mıdır?
- 3-) Mesleki etik ilkeler nasıl belirlenir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Özdenetim	Özdenetim kavramının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Medyada özdenetim	Medya alanında özdenetim kavramının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Mesleki etik	Mesleki etik kavramının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

1-) Mesleki etik

2-) Etik ilkeler

3-) Medyada özdenetim

Giriş

Basın faaliyeti Batı'da liberalizmin etkisi altında gelişimini sürdürürken, denetimin bu alanda gerçekleşmesini sağlayacak bir neden bulunmamaktaydı. Ancak 20. yüzyılda basının toplumsal yaşam üzerindeki etkisinin ortaya çıkması bununla birlikte eleştirilerin artışı, sonuçta basın faaliyetlerinin en iyi denetleme yönteminin yine kendisi, yani basın tarafından gerçekleştirileceğini ortaya çıkarmıştır. Otoriter ve totaliter rejimlerde basın ve gazetecilerin faaliyetlerinin zorunlu meslek örgütlerince denetlenmeye çalışılması ise, basın özgürlüğüne, şüphesiz darbe vurmuştur. Bu bakımdan basında özdenetim basının yapısal özelliğine çok daha uygundur. Zorunlu meslek kuruluşları 20. yüzyılda görülmüş uygulamalardır. Mussolini İtalyası bu bakımdan önemli bir örnek teşkil eder. Medya alanında özdenetim çalışmaları 20. yüzyılda başlamıştır. Önceleri gazetecilik alanında görülen özdenetimin sonraları radyo televizyon alanında da görülmesi kuşkusuz teknolojik gelişmenin bir sonucudur.

3. BASINDA ÖZDENETİM VE ETİK İLKELERİN UYGULANMASI

Basın, yapısı gereği özgür olması gereken ve 4. güç olarak adlandırılan bir kurumdur. Etik ilkelerin basında uygulanması toplumsal açıdan böylesi öneme sahip bir kurumun güvenilir ve saygın olmasının gereğidir. Aksi takdirde basın saygınlığını yitirir ve inanılabilirliği ortadan kalkar. Basında etik ilkelerin ortaya çıkışı ve uygulanmasının kaynakları çeşitlidir. Meslek etiği bakımından temel kaynakları şu şekilde sıralamak olasıdır:

1. Mesleki gelenek,
2. Mahkeme kararları,
3. Basın Şeref Divanları veya basında denetim yapan (Basın Konseyleri) kuruluşların kararları. Basın alanında özdenetimin faydalarını da şu şekilde sıralayabiliriz:
  - a) Mesleki ayrıcalıkların kötüye kullanılmasını önlemek ve mesleğin saygınlığı korunmaktadır,
  - b) Basına yapılabilecek dış müdahalelerin olabildiğince engellenmesi,
  - c) Hükümetler tarafından alınabilecek zorlayıcı ve etkin yasal önlemleri önleyebilmek ve sağduyuyu oluşturabilmek.

Basın ve gazetecilik mesleği başka mesleklerde olmayan bazı ayrıcalıklara sahip olabilir. Örneğin, basın ve basın mesleğine ilişkin olarak çeşitli hükümler anayasalarımızda yer almıştır. Basın toplumun haber alma ve bu haberin güvenilir ve doğru olması gibi temel ilkelere sorumludur. Bu nedenle gazeteciler de toplumsal hizmetlerinden dolayı meslekleriyle ve yaptıkları işle ilgili olarak ayrıcalıklara sahiptirler. Ancak bu ayrıcalıkların kötüye kullanımı mesleki etik ilkeler ve yasalar açısından uygun olmaz. Basın faaliyetlerinin bir ülkede denetim altına alınması yasal yaptırımlar ve zorunlu mesleki kuruluşlar vasıtasıyla gerçekleşebilir. Böylesi uygulama örnekleri, 20. yüzyılın özellikle ilk yarısında Avrupa'da görülmüştür. Basın, doğası gereği bu tür müdahalelerle karşılaştığında özgürlüğünü yitirmekte ve sonuçta 4. güç olma özelliğini yitirmektedir. Basın meslek ilkelerinin uygulanması genel olarak 2 şekilde gerçekleşir.

Zorunlu kuruluşlar ve gönüllü kuruluşlar vasıtasıyla olmak üzere meslekteki etik ilkeler ortaya çıkmış ve uygulanmıştır. Ayrıca isteğe bağlı denetim ya da özdenetim

mekanizmalarının uygulanmasında, kuruluşların –örneğin Basın Konseyleri- veya gazetelerin kendi etik ilkelerinin uygulandığı görülebilmektedir. Basının 4. güç olmasından kaynaklanan özelliği dolayısıyla bağımsız ve özgür eleştiriler yapabilmesi gerekir. Herhangi bir şekilde baskı altına alınması ya da etki altında kalması basının muhalif tavrına zarar getirebileceği görüşü yaygındır. Bu durumda basında özdenetim (otokontrol) mekanizmasının çalıştırılması daha uygun ve demokratik bir uygulama olacaktır. Bugün ülkemizde Basın Konseyi, TGC gibi kuruluşların bu tür denetim yaptığı bilinmektedir. Basının yapısı gereği özgür ortamda çalışması gerekir.

Aksi takdirde basın özgürlüğünden ve basının muhalif ve denetleyici özelliğinden söz etmek güçleşir. Basında zorunlu denetim özellikle dikta rejimlerinde görülen bir uygulamadır. 20. yüzyılda Mussolini dönemi İtalya’ında görülen basın odaları uygulaması bunun en belirgin örneğidir. Demokratik ülkelerde basın organları zorunlu denetim yerine isteğe bağlı kuruluşlar vasıtasıyla denetlenirler. Bu uygulama, gönüllü uygulamadır ve basının özgürlük isteyen yapısına uygun bir uygulamadır. Tarihsel süreç, basında zorunlu denetimin sakıncalarını açıkça göstermiştir. Basının bağımsız olması gereken yapısı bakımından isteğe bağlı kuruluşlar tercih edilen özdenetim mekanizmalarıdır.

Ülkemizde de, günümüz itibariyle isteğe bağlı denetim vardır. İsteğe bağlı denetim yapan kuruluşların yaptırım güçleri zayıftır. Uyguladıkları yaptırımların gücü zayıf olması nedeniyle bu tür kuruluşların meslektaşlar tarafından benimsenmesi ve saygı görmesi önem taşımaktadır. Aksi takdirde bu tür kuruluşların ömrü uzun süreli olmaz. Basında zorunlu denetim yapan ve yaptırım gücünü yasalardan alan kuruluşlar demokratik sistemlerdeki özgür basın tasarımına uygun değildir.

Bu tür kuruluşların zaman içinde siyasi iktidarlarca kontrol altına alınması ve dolayısıyla da basına baskı uygulamaları çok muhtemeldir. Böylesi bir durumda basın özgürlüğünden bahsetmek ise mümkün olmayacaktır. Basında denetim yapan kuruluşların zorunlu olanlarının yaptırım uygulama konusunda diğerlerine oranla güçleri daha fazladır. Yasal düzenlemelerden gücünü alan bu tür kuruluşların yaptırımlarının etkisi ile meslektaşlar tarafından dikkate alınmaları kaçınılmaz biçimde çok yüksek oranda gerçekleşir. Ancak unutulmamalıdır ki bu tür kuruluşlar gerek basının gerekse demokratik sistemin ruhuna aykırı özellikler taşır. Verdikleri kararlar tepeden inme olması dolayısıyla her zaman tartışmaya açıktır. Ayrıca bunlar siyasi iktidarların etki altına girebilir ve muhalefetin susturulmasında kullanılabilirler. Özgürlük söylemi medya açısından önemlidir. Medyanın 4. güç olarak faal bir durumda olması için özgürlük sahibi olması gerekir ki, klasik liberal düşünce sistemi 18. yüzyılda basının özgürlüğüne atıf yapan yasal nitelikli metinlerin ortaya çıkmasında etkin olmuştur.

Özgürlük söyleminin ortaya çıktığı dönemden başlayarak Batı'da, basın ve basın özgürlüğü kavramlarına göndermeler yapılmıştır.

18. yüzyıl aynı zamanda Batı'da sanayi devrimiyle birlikte sosyal hayatın da değişmesine neden olan gelişmeleri içinde barındıran bir özelliktedir. Eric J. Hobsbawm, "Devrim Çağı" adlı kitabında, İngiliz Sanayi Devrimi ile 1789 Fransız Devrimi'ni <<çifte devrim>> olarak nitelirmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan pek çok gelişme karakteristik özellikler taşımakta ve bu gelişmeler birbirlerini sonuçlamaktadırlar. Hobsbawm'a göre Sanayi Devrimi bir takım koşullanmalar sonucunda ortaya çıkmış ve önlenebilmesi kaçınılmaz olan bir olgudur.

"<<Endüstri Devrimi patlak verdi>> ifadesi ne anlama gelir? Bu, 1780'lerde bir zaman ve insanlık tarihinde ilk defa, insan toplumlarının üretici gücünün köstekleyici prangalarından kurtarılması demektir. Bu devrimle insanoğlu artık mal ve hizmetlerin sürekli, hızlı ve günümüze kadar uzanan sınırsız ölçüde çoğaltılması kabiliyetine sahip hale gelecekti."⁸

---

⁸ Eric J. HOBSBAWM, **Devrim Çağı**, Çev. Jülide Ergüder-Alaeddin Şenel, V Yayınları, Ankara, 1989, s.57.

Uygulamalar

Ders teoriktir

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Özdenetim kavramının ortaya çıkışı ve medyada özdenetimin kaynaklarının ne olduğu ayrıca zorunlu denetimden farkının ne olduğu ortaya konuldu.

Bölüm Soruları

- 1) Basın toplumun hangi temel ilkelerinden sorumludur?
  - a) Eğlenme
  - b) Doğru haber alma**
  - c) Düşüncelerini yönlendirme
  - d) Statülerini belirleme
  - e) Yaşama
- 2) Basın meslek ilkelerinin ortaya çıkması hangi kuruluşlar vasıtasıyla olmuştur?
  - a) Devlet kuruluşları
  - b) Bağımsız kuruluşlar
  - c) Mesleki kuruluşlar
  - d) Zorunlu ve gönüllü kuruluşlar**
  - e) Yargı kuruluşları
- 3) Aşağıdakilerden hangisi basında özdenetim gerçekleştiren kuruluşlardan bir tanesidir?
  - a) Basın Konseyi**
  - b) Basın ilan kurumu
  - c) Basın ve yayın genel müdürlüğü
  - d) Basın enformasyon genel müdürlüğü
  - e) Gazeteler
- 4) Klasik liberal düşünce sistemi'nin basına katkısı nedir?
  - a) Devlet tarafından denetim altında tutulması gerektiğini belirtmiştir.
  - b) Basın özgürlüğüne atıf yapan yasal nitelikli metinlerin ortaya çıkmasında etkin olmuştur.**
  - c) Özdenetim kuruluşlarının kurulmasında ön ayak olmuştur.
  - d) Basının bir taraf olması gerektiğini belirtmiştir.
  - e) Siyasi iktidarların etkisi altına girmesi gerektiğini belirtmiştir.
- 5) Aşağıdakilerden hangisi Meslek etiği'nin temel kaynakları arasındadır?
  - a) Zorunlu yasalar
  - b) Denetim
  - c) Mesleki gelenek**
  - d) Tarafsızlık
  - e) Köklü kuruluşlar

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (D) Basın alanında özdenetimin faydaları arasında, basına yapılabilecek dış müdahalelerin olabildiğince engellenmesi de sayılabilir.
- 2) (D) Basının 4. güç olmasından kaynaklanan özelliği dolayısıyla bağımsız ve özgür eleştiriler yapabilmesi gerekir.

- 3) (Y) Ülkemizde , günümüz itibariyle isteğe bağlı denetim yoktur.
- 4) (Y) Basında denetim yapan kuruluşların zorunlu olanlarının yaptırım uygulama konusunda diğerlerine oranla güçleri daha azdır.
- 5) (Y) 19. Yy'da ortaya çıkan klasik liberal düşünce sistemi, basının özgürlüğüne atıf yapan yasal nitelikli metinlerin ortaya çıkmasında etkin olmuştur.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

4. LİBERAL KURAM VE BASIN

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-) Liberalizmin ortaya çıkışı
- 2-) Batıda liberalizmin toplumsal hayata etkileri
- 3-) Basın ve düşünce özgürlüğüne liberalizm etkisi

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) Liberal düşünce nasıl ortaya çıkmıştır?
- 2-) Toplumsal ve siyasal hayatta liberalizmin etkileri nelerdir?
- 3-) Liberalizm düşünce özgürlüğünü nasıl etkilemiştir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Liberalizm	Liberalizm kavramının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Liberalizmin etkileri	Batıda liberalizmin sosyal ve siyasal hayata etkilerinin anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Liberalizmin basın özgürlüğüne katkısı	Liberal düşüncenin özgürlük anlayışına katkılarının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

- 1-) Liberalizm
- 2-) Adam Smith
- 3-) Düşünce ve basın özgürlüğü

Giriş

Liberalizm Batı'da yaklaşık 300 yüzyıllık süreçte etkili olmuştur. Basın faaliyetlerinin Batı'da özellikle Rönesans ve dinde reformasyon hareketinin ortaya çıkışından sonra güçlü bir şekilde görülmesi ve toplumsal gereksimi karşılar hale gelmesi basına itibar kazandırmış ve önem atfetmiştir. Liberal düşünce en iyi Adam Smith'in ifadesinde kendini bulmuştur. Piyasanın görünmeyen eline müdahalenin aslında iyi, doğru, güzel ve gerçeğin ortaya çıkma sürecini olumsuz etkileyeceğini öne süren liberallere göre bu gelişimi engellemek aynı zamanda gerçeğe ve tanrıya da karşı duruş anlamına gelmekteydi, çünkü tanrı insanı varlıkların en yücesi olarak yaratmış ve bundan dolayı da insanın aklı en güzele karar verebilirdi. Özellikle 18. yüzyıl Batı'da anayasal ve yasal nitelikli metinlerde liberal etkinin basın, düşünce ve söz özgürlüğü ile ilgili düzenlemelerde açıkça görüldüğü bir asır olmuştur. Böylece liberal basın kuramı Batı'nın düşün hayatını da etkiler duruma gelmiştir.

4. LİBERAL KURAM VE BASIN

Ortaçağdan çıkış ve feodal yapının doğurduğu etkilerin dağılmasıyla birlikte özgürleşen insan ve insan aklı Rönesans'ın da etkisiyle insanı merkeze koyan bir gelişmeden geniş ölçüde etkilenmiştir. İnsan aklı verilerinin değer kazanması ile özgürleşme hareketi ekonomide ve düşün yaşamında liberalizmin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Basında liberal kuram etkisiyle oluşan düşünce ve üretimin Batı'da özellikle 17. yüzyılda ortaya çıktığı görülür. Bu süreç, Batı'nın akıl verileri ile aklın özgürleşmesinin sağlandığı dönemlerdir. Nitekim ekonominin hareketlilik kazanması, düşüncenin özgürleşmesi, kilisenin baskısının azalması gazetelerin Batı'da serbest bir girişim aracı olarak ortaya çıkışını sağlamıştır. Haber kâğıtlarının ekonomik işlevi de böylece gazeteler tarafından yüklenilmiş bu gelişme sonucunda gazetenin serbest bir ticari faaliyet sonucunda üretiminin sağlandığı ve böylece asıl tüketicinin isteği doğrultusunda üretim yapacağı görüşü hâkim olmuştur. Burada düzenleyici rolü piyasa üstlenmiştir. Batı dünyasında 17-18 yüzyıllarda ortaya çıkan basın hareketi ekonomik temelli ve özgürleşmeye yol açacak şekilde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, söz ve fikir özgürlüğü önem ve değer kazanırken, Batı'da mutlak monarşilerin varlığı da tartışmaya açılmıştır. Örneğin, "Toplum Sözleşmesi" adlı eseriyle Jean-Jacques Rousseau, dönemsel (18. yüzyıl) değerlere karşı önemli sayılacak ileri bir adım atmış, kral karşısında kamuoyunun ortak payda ve yararlar çerçevesinde buluşması ile bu bağlamda oluşacak ve uygulamaya geçirilecek yasal sistematüğün daha üstün olduğunu savunmuştur. Diğer yandan, Avrupa'da, Fransa'da yaşanan gelişme sonraları Osmanlı'da görülen basın faaliyeti ile benzerlik göstermiştir. Anglo-Sakson dünyadaki düşünsel özgürlük ve ekonomik işlevine karşın gazete, Fransa'da daha çok siyasal bir enstrüman niteliğinde başlangıçta ortaya çıkmıştır. Örneğin, Fransa'da LaGazette 1631 yılında yayımlanmaya başlamış 1762'de ise hükümetin resmi organı haline gelmiştir. Bu durum Osmanlı'da saray tarafından II. Mahmut'un emriyle çıkarılan Le Monitor Ottoman ve Takvim-i Vakayi örneklerini anımsatmaktadır. Aradaki fark, La Gazette'nin sonradan resmi yayın organı haline gelmiş olmasıdır. Yaygın olarak ve çoğunlukla Batı'da görülen basın faaliyetinin temelinde yatan öge düşünsel ve ekonomik liberalizmdir. Rönesans ve dinde reformasyon hareketi Batı'daki gelişmenin ortaya çıkışının başlangıç noktasıdır. Descartes'ın "düşünüyorum o halde varım" (Cogito Ergo Sum) deyişi aslında insanın varlığının düşünce yoluyla gerçekleştiğinin en açık ve net anlatımıdır. Descates bu sözyle, düşünme yoluyla insanın ancak insan olabileceğini ve bunun da insanı var edebileceğini ifade etmiştir. Adam Smith ve John Milton gibi düşünürler de liberal düşüncenin yanı sıra basında ortaya çıkan liberal kuramın düşün yapısını oluşturan isimler olarak ön plana çıkmışlardır. İskoç bir akademisyen olan Adam Smith, Anglo-Sakson liberal dünya görüşünün en önemli temsilcilerindendir. "Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" sözü asırlar boyunca liberal dünya görüşünün en dikkat çekici sözü olmuş ve olmaya da devam etmektedir. "Ulusların Zenginliği" adlı eserinde Adam Smith herkesin üzerine düşeni yapması halinde refahın geleceğini savunur. Smith'in Etik konusunda akademisyen (Profesör) olması onun ekonomik konulara ahlak felsefesi penceresinden bakmasına neden olmuş ve günümüzde, bazılarının anladığının ötesinde ekonominin ahlaki boyutuna işaret etmiştir. Batı'da liberal dünya görüşünün somutluğa kavuşmasında John

Milton'ın önemli rolü olmuştur. John Milton'ın ortaya koyduğu, liberal görüş bağlamında söz ve basın özgürlüğünde, insanın doğrulara ulaşmasının tek yolunun, tüm düşüncelerin ve düşüncelerin serbestçe dolaşımının sağlanması ve bunlar arasındaki mücadeleden, mutlaka doğru olanın üstün geleceği ana fikri vardır. John Milton'ın, 1644 yılında Londra'da yayımlanmış bulunan "Areopagitica" adlı eseri dünyada liberal ve özgür düşünce ile bunların ifade edilebilirliği konusunda ortaya konulmuş önemli yapıtlarındandır. Milton, bu eserinde "gerçeğin ortaya çıkma süreci/ilkesi" (self-righting process/principle) kavramını ortaya koyar. Bu aynı zamanda klasik liberalizmin temel görüşlerindedir. Bu, dışarıdan müdahale olmaksızın iyi, doğru ve/veya güzelin pazar ya da piyasa ortamından galip çıkacağı varsayımı ya da öngörüsüdür. Böylesi bir görüş ve gelişme, o çağ göz önüne alındığında aynı zamanda Ortaçağ'ın karanlığından insan aklı ve verileri sayesinde çıkışın da ön habercisi ya da müjdecisidir. Thomas Paine'in "Rights of Man" (İnsan Hakları) adlı eseri de, 18. yüzyılda (1791) ortaya konulmuş olan ve devletin eylemlerinde mümkün olduğunca kısıtlanmasını savunan bir eserdir. Eserde anarşizme varan liberal bir devlet söylemi dikkat çeker.

Ortaçağ'ın boğucu karanlığından çıkışta önce İtalya'da resim ve heykel sanatı ile görülen ve sonraları giderek tüm Avrupa'ya yayılan Rönesans merkeze insanı alarak dünyanın yeniden kurgulanması savını ortaya atmıştır. Hümanizm anlayışı bunun sonucunda ortaya çıkmıştır. Dinde reformasyon hareketi ve Aydınlanma ile devam eden süreç sonraları Sanayi Devrimi'ni doğurmuş ve böylece insanın değer olarak ortaya koyduğu verilerin önem ve değer kazanması gerçekleşmiştir. Tüm bu gerçeklerin toplamı ise, sonuçta insanın engellenmeden düşünsel faaliyetlerde bulunması gerektiği gerçeğinin geniş ölçüde yaygınlık kazanması sonucunu doğurmuştur. Burjuva kültürü feodalizm sonrası Avrupa'da görülen ve yaygınlık kazanan bir dünya görüşü ve yaşam biçimidir. Burjuva demokrasisi ve gazete okuma alışkanlığı birbirine paralel gelişen iki ögedir. Demokrasinin gelişiminde, 4. güç basının yadsınamaz bir etkisi vardır. Doğru tercihlerin yapımında nesnel ve dürüst yapılan gazetecilik çok önemlidir. Bu da yadsınamaz biçimde etik ilkelerin uygulanması ile olasıdır. 17 ve 18. yüzyıl Avrupa'sında artık tüm peşin yargılar yıkılmaya çalışılırken bunun en temel dayanak noktası da liberalizm ve burjuvanın sınıfı ve kültürünün doğuşu olmuştur. Özgürlük söyleminin ortaya çıktığı dönemden başlayarak Batı'da, basın ve basın özgürlüğü kavramlarına göndermeler yapılmıştır. Bunun sonucunda ise, 20. yüzyılda, totaliter ve otoriter nitelikli rejimler basını ve basın özgürlüğünü kendilerine rakip olarak görmüşler ve basını kendi çıkarları doğrultusunda kullanma amacını benimseyerek bunu uygulamaya koymuşlardır. Oysa, bu gelişmeden yaklaşık iki yüzyıl önce ABD'de, basın özgürlüğünün en önemli dayanak ve anlatım kaynaklarından biri kabul edilen önemli bir belge ortaya konulmuştur. ABD'nin üçüncü Başkan'ı Thomas Jefferson'ın kaleme aldığı ve 1776 tarihinde kabul edilen Virginia Haklar Bildirisi, basının sahip olması gereken özgürlüğü tanımlaması açısından, bu konuda çok önemli ipuçlarını veren yasal nitelikli tarihsel bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, özgün adı, *The Virginia Bill of Rights** olan Virginia Haklar Bildirisi'nin 12. maddesinde şu hükümlere yer verilmektedir:

"Basın özgürlüğü, özgürlüklerin büyük kalelerinden biridir ve hiçbir zaman, müstebit hükümetler dışında bir yönetim onu kısıtlayamaz."⁹

Yasal düzenlemelerin gazete ve gazeteciler üzerinde yaratacağı baskı ortamı daha 18. yüzyılda, yine ABD'de bir başka yazılı belge niteliğini taşıyan Amerikan Anayasası'nın İlk Değişiklik Maddesi'ndeki (First Amendment) anlatımla ortaya konulmuştur.

* (Y. N.) Bu belgenin diğer bir özgün adı da, Virginia Declaration of Rights'dir.

⁹ C. PERİN, a.g.e., s.122.

Amerikan Anayasası'nın İlk Değişiklik Maddesi ile, Kongre ... söz ve basın özgürlüğünü kısıtlayıcı yasa yapamaz¹⁰, hükmü yürürlüğe konmuştur. 15 Aralık 1791 tarihli bu değişiklik maddesi ile Amerikan Anayasası'nda söz ve basın özgürlüğü alanında önemli bir gelişme kaydedilmiştir.

Avrupa kıtasında ise, 1789 Fransız Devrimi sonucunda ortaya konulan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde de, yine bu konudaki kararlılık, sözü geçen metin ile somutlaştırılmaktaydı.

26 Ağustos 1789 tarihli, bu bildirgenin 11. maddesinde şu görüşlere yer verilmiştir:

“Düşünce ve kanaatlerin özgürce iletilmesi insanın en değerli haklarından biridir. Her yurttaş özgürce konuşup yazabilir ve basım yapabilir, yalnız yasada öngörülen hallerde bu özgürlüğün kötüye kullanımından sorumludur.”¹¹

Bu hükümlerle, Fransa'da basın ve söz hürriyeti anayasal bir çerçeve içine alınmakla kalmıyor, aynı zamanda bu özgürlüklerden doğan yasal yükümlülüklerinde olduğu, açık bir biçimde belirtilmiştir. Bu bildirmede sözü edilen “kötüye kullanım” kavramı, halen yürürlükte bulunan 1881 tarihli Fransız Basın Kanunu'nda tanımlanmıştır.¹²

---

¹⁰ J. Herbert ALTSCHULL, **Agents of Power**, Longman, New York & London, 1984, s.26.

¹¹ Yasemin GİRİTLİ İNCEOĞLU, **Çeşitli Ülkelerde Medya**, Der Yayınları:132, İstanbul, 1994, ss.97-98.

¹² Y. G. İNCEOĞLU, **Çeşitli ...**, s.98.

Uygulamalar

Ders teoriktir

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Liberalizm ortaya çıkış süreci Batı'da nasıl gerçekleşmiştir. Bu sürecin sosyal hayata ve özgürlük anlayışına etkileri ne şekilde olmuştur. Liberalizmin düşünce ve basın özgürlüğüne katkıları ne yönde ve nasıl gerçekleşmiştir. Liberal düşüncenin fikri dayanakları nelerdir ve bu 18. yy.dan başlayarak özgürlük anlayışını nasıl etkilemiştir.

Bölüm Soruları

- 1) Aşağıdakilerden hangisi gazetelerin Batı’da serbest bir girişim aracı olarak ortaya çıkışını sağlayan gelişmelerden birtanesi değildir?
  - a) Özgürleşen insan aklı ve Rönesans etkisi
  - b) Ekonomik hareketlilik
  - c) Düşüncenin özgürleşmesi
  - d) Kilisenin baskısının azalması
  - e) **Fransız devrimi**
- 2) “Kral karşısında kamuoyunun ortak payda ve yararlar çerçevesinde buluşması ile bu bağlamda oluşacak ve uygulamaya geçirilecek yasal sistematığın daha üstün olduğunu savunan” düşünür kimdir?
  - a) Thomas Hobbes
  - b) **Jean-Jacques Rousseau**
  - c) Descartes
  - d) Adam Smith
  - e) John Milton
- 3) “Cogito Ergo Sum” ne demektir?
  - a) İnsan toplumsal bir varlıktır.
  - b) İnsan insanın kurdudur.
  - c) Ulusların zenginliği
  - d) **Düşünüyorum o halde varım.**
  - e) Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler.
- 4) “Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” sözü kim tarafından söylenmiştir?
  - a) John Milton
  - b) Descartes
  - c) Thomas Hobbes
  - d) Jean-Jacques Rousseau
  - e) **Adam Smith**
- 5) “Areopagitica” adlı eser kim tarafından hangi tarihte yayımlanmıştır?
  - a) John Milton – 1644
  - b) Adam Smith – 1654
  - c) Thomas Hobbes – 1644
  - d) Jean-Jacques Rousseau – 1645
  - e) Descartes – 1644

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (D) ABD’nin üçüncü Başkan’ı Thomas Jefferson’ın kaleme aldığı ve 1776 tarihinde kabul edilen Virginia Haklar Bildirisi, basının sahip olması gereken özgürlüğü tanımlaması açısından, bu konuda çok önemli ipuçlarını veren yasal nitelikli tarihsel bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır.
- 2) (Y) Virginia Haklar Bildirisi’nin 12. maddesinde şu hükümlere yer verilmektedir: Kongre ... söz ve basın özgürlüğünü kısıtlayıcı yasa yapamaz.

- 3) (D) Fransız Devrimi sonucunda ortaya konulan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin maddesinde şu görüşlere yer verilmiştir: “Düşünce ve kanaatlerin özgürce iletilmesi insanın en değerli haklarından biridir. Her yurttaş özgürce konuşup yazabilir ve basım yapabilir, yalnız yasada öngörülen hallerde bu özgürlüğün kötüye kullanımından sorumludur.”
- 4) (Y) Amerikan Anayasası'nın İlk Değişiklik Maddesi 26 Ağustos 1789 tarihinde yapılmıştır.
- 5) (D) “Ulusların Zenginliği” adlı eserinde Adam Smith herkesin üzerine düşeni yapması halinde refahın geleceğini savunur.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

5. OTORİTER VE TOTALİTER REJİMLERDE BASIN

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-) 20. yüzyılda otoriter ve totaliter rejimlerin ortaya çıkışı
- 2-) Otoriter ve totaliter rejimlerin fikri dayanakları
- 3-) Otoriter ve totaliter rejimlerin fikir ve basın özgürlüğüne yaklaşımları

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) Otoriter ve totaliter rejimlerin ortaya çıkış koşulları nedir?
- 2-) Otoriter ve totaliter rejimlerin düşünsel kaynakları nelerdir?
- 3-) Otoriter ve totaliter rejimlerin düşünce özgürlüğüne yaklaşımları nasıl olmuştur?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Otoriter ve totaliter rejimler	Otoriter ve totaliter rejimlerin 20. yy.da ortaya çıkışının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Otoriter ve totaliter rejimlerin kitle iletişim araçlarına yaklaşımları	Otoriter ve totaliter rejimlerin kitle iletişim araçlarına yaklaşımlarının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Otoriter ve totaliter rejimlerin kitle iletişim araçlarına karşı uygulama ve kısıtlamaları nedir?	Otoriter ve totaliter rejimlerin kitle iletişim araçlarına karşı uygulama ve kısıtlamalarının anlaşılması.	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

- 1-) Otoriter ve totaliter rejim
- 2-) Diktatörlük
- 3-) Utopya

Giriş

Otoriter ve totaliter rejimlerin ortaya çıkışıyla birlikte liberal kuramın eleştiriye uğraması gerçekleşmiştir. 3 asır boyunca Batı düşünce sistemini etkisi altına alan liberal kuram 20. yüzyılda ortaya çıkan otorite ve totaliter rejimler tarafından eleştirilmiş bu ise, otoriter ve totaliter basın kuramının ortaya çıkışı ile sonuçlanmıştır. İtalyan faşizmi, Alman nasyonal-sosyalizmi, Sovyet proleterya diktatoryası bu tarz rejimlere örnek olarak gösterilir. Bu yönetimlerde, basının işlevlerine baktığımız zaman bir propaganda aracı ve toplumun ajite edilmesini sağlayacak bir enstruman olduğu görülür. Otoriter ve totaliter kuramın temelleri ise, yine Batı'da çeşitli entelektüel kaynaklara dayandırılır ki, bu kaynaklar yaklaşık rönesanstan başlayarak Batı düşünce sistematığı içinde var olmuş kaynaklardır. Bunlar, Machiavelli'den Hobbes'a, Platon'dan, Max Weber'e kadar uzanan geniş bir yelpazede yer almaktadır.

5. OTORİTER VE TOTALİTER REJİMLERDE BASIN

20. yüzyılda liberal dünya görüşü eleştirilmiş ve bireysel kurtuluş formülleri yerine toplumsal kurtuluş hedefleri toplumların önüne konulmuştur. 20. yüzyılın ilk yarısında özellikle İtalya, Almanya, İspanya ve Portekiz gibi ülkelerde görülen rejimlerin otoriter yapıları toplumun her kesimini etkilediği kadar basını da etkilemiştir. 20. yüzyıl otoriter rejimler kadar totaliter rejimlerin de yaygın şekilde görüldüğü bir yüzyıl olmuştur. Totaliter rejimlerde toplumu oluşturan bireyleri bireysel hakları yerine toplum bu bireylerden oluşan bir kitle olarak görülmüş ve bireysel özgürlükler yok sayılmıştır. Bu, birey haklarını görmezden gelen ve toplumu topyekûn olarak gören bir anlayıştır ve demokrasi ile kişi hak ve özgürlükleri açısından değerlendirildiğinde ise oldukça tartışmalı bir konudur. Bunun sonucunda ise, basın özgürlüğünün de olmadığı rejimler ortaya çıkmıştır. 1917 Ekim devrimi sonrasında kurulan Sovyetler Birliği bu türün en iyi örneğidir.

Sovyetler Birliği'nin iki gazetesi İzvestia ve Pravda da toplumdaki uzak sadece parti propagandasına önem veren basının en tipik örneği olarak karşımıza çıkar. Platon'un Devlet adlı eseriyle başlayan sonraları Niccollo Machiavelli'nin Prens, Thomas More'un Utopia'sı, Tommaso Campanella'nın Güneş Ülkesi adlı eseri ile devam eden ve Thomas Hobbes'un Leviathan adlı yapıtına da konu olan ideal toplum ve devlet şekilleri, daha sonraki yüzyıllarda devletçi söylemin de temel dayanak noktalarını oluşturmuştur. Niccollo Machiavelli yaşamış olduğu dönem ve olaylar itibarıyla İtalyan birliğinin kurulması yönünde görüş belirttiği "Il Principe" (Prens) adlı kitabında hükümdar ya da yöneticinin devleti bir arada tutmak için her tür metodu denemesi ve uygulaması gereğini ortaya koymaktadır. Bu talep yukarıda da belirtildiği gibi Machiavelli'nin yaşadığı dönemdeki dağılmış görünümlü İtalya'dan kaynaklanmıştır. Thomas More meydana gelen siyasi olaylarla dikkate değer bir dönüm noktasında İngiltere'de yaşamıştır. VIII. Henry (1491-1547) İngiltere'yi Vatikan'dan bağımsız hale getirirken, daha sonra kızı I. Elizabeth(1533-1603) 1558'de tahta çıkmış ve babasının reformlarını sürdürmüştür. Ayrıca 16. yüzyılda önemli bir gelişmeyi de İngiltere adına tarihe geçirmeyi başarmıştır. Bu dönemde İngiltere Roma Katolik Kilisesi'nin etkisinden koparak VIII. Henry tarafından kurulan Anglikan Kilisesi'nin etkisine girmiştir. Diğer yandan Thomas More ünlü eseri Utopia'da ideal bir toplumsal yapının üzerinde yer aldığı bir ada ülkesini tarif ederken, Ortaçağ devlet anlayışı yerine humanist bir yaklaşım modeli içinde toplumu tanımlamış ve bu toplumsal yapı içinde merkeze insanı koymuştur. Thomas Hobbes, Leviathan adlı eserinde devleti kutsal kitapta geçen bir su canavarına benzetir. Bu su canavarı yedikçe yiyen bir yapıya sahiptir. Diğer yandan "homo homini lupus" deyişiyle Hobbes insanın doğal yaşamda başına gelebilecek ve hayatını tehdit edecek tehlikelere de dikkat çeker. Bu tehdit Hobbes'a göre ancak devletin kurulması ve önlemlerle savuşturulabilir.

Thomas Hobbes, 1651'de Londra'da yayımlanan "Leviathan" adlı eserinde kutsal kitapta geçen bir su canavarına benzettiği devleti anlatır. Burada devlet bir yandan eleştirilirken diğer yandan da kutsanmaktadır. Çünkü devlet, Hobbes'a göre insanın bazı

özgürlüklerini elinden alır ama yine aynı devlet insanın en temel hakkı olan yaşam hakkını garanti altına alır. Bir anlamda Leviathan devleti eleştirirken diğer yandan da devletin kaçınılmaz ve vazgeçilmez biçimde var olması gerektiğini öne sürer.

20. yüzyıl Avrupa'sında görülen otoriter rejimlerin ilki İtalya'da ortaya çıkmıştır. İtalya'da Benito Mussolini ile iktidara gelen faşist yönetim basının faşist partinin propaganda aracı olmasını topluma ve basın yayın organlarına önermekteydi. Mussolini'ye göre basın faşist partinin bir organı ve propaganda aracı şeklinde kullanılabilirdi. Basın Odalarına üye olmayan basın mensuplarına ise o dönemde İtalya'da çalışma izni verilmemekteydi. Böylesi bir durumda ise, basında etik ilkelerden bahsetmenin de olanaksız olduğunu söylemeye gerek kalmamaktadır. Almanya 1933'ten sonra Nasyonal-Sosyalist rejimin etkisi altında kalmış ve bu dönem 1945'e, yani 2. Dünya Savaşı Avrupa'da sona erene kadar devam etmiştir. Bu dönemde Almanya, gerek radyo gerekse gazeteler yoluyla propaganda faaliyetini en üst düzeyde sürdürmüş, Nazi Partisi'nin bir bakanı olan ve aynı zamanda Hitler'in de son Şansölyesi olan Joseph Goebbels hükümette Aydınlanma ve Propaganda Bakanlığı görevini uzun seneler yürütmüştür. Sovyetler Birliği Lenin ve özellikle Stalin döneminde basın yoluyla propagandayı en üst düzeyde kullanmıştır. Örneğin Lenin'e kadar liberal basın öğretisi hemen hemen hiçbir zaman ciddi biçimde eleştirilmemişti. Lenin, bunun, yani düşünceleri yayınlama hakkının, sadece zenginlere ait bir hak olduğunu ileri sürdü. Lenin'in bu eleştirisi, önce Sovyetler Birliği'nde ve sonrada

2. Dünya Savaşı sonrasında halk demokrasilerinde de aynen sürdürüldü. Böylece, Sovyet rejiminde basın, etik ilkelerin dışında görüldü ve adeta bir parti organı gibi görüldü ve bu şekilde işlev görmesi talep edildi. Nitekim Sovyet Anayasası'nda da belirtildiği gibi, basın özgürlüğünden ancak Sovyet Sosyalist düzenini korumak ve sürdürmek amacı doğrultusunda bahsedilebilirdi. 20. yüzyıl Avrupa'sında en koyu haliyle görülen faşizm özellikle İtalya'da Mussolini'nin önderliğinde 2. Dünya Savaşı sonuna kadar etkin bir rol oynamıştır. Bu dönemde İspanya, Portekiz gibi ülkelerde de faşist yönetimler işbaşına gelir ve etkinlikleri uzun seneler devam eder. İtalya'da Mussolini basının faşist partiye hizmet edecek şekilde organize olmasını savunurken bir söylevinde, basın, faşist rejimin bir unsurudur ve bu rejimin hizmetinde bir kuvvettir. Bu nedenle, bütün İtalyan basını faşisttir, der. Hitler, 4 Ekim 1933 tarihinde çıkardığı Yazı İşleri Müdürleri Kanunu ile basının nasyonal-sosyalist rejime uygun kamusal görevlerini belirttikten sonra, yazı işleri müdürlerinin gazetelerde yayınlanacak yazı, haber ve resimlerle devletin çıkarlarını korumaya ve nasyonal-sosyalist rejime destek olmaya özen göstermelerini emretmiştir. Böylece Nasyonal-Sosyalist düzende basın ve gazeteciler tamamen özgürlüklerinden alıkonulmuşlar ve partinin propaganda aracı haline gelmişlerdir. Sovyet devriminin Ekim 1917'de gerçekleşmesinden sonra, Lenin basının parti ve proleterya için görev yapması gereğinden bahsetmiş ve daha önce faaliyet gösteren basın organlarını da halkı uyutan, onları zehirleyenler olarak tanımlamıştır. Lenin'e göre, zengin sınıf ve toplumda etkin olan siyasi partiler, basın özgürlüğü adı altında halkı, yine halkın çıkarlarına aykırı olacak şekilde bilgilendirip, yönlendirmektedir ve bu da kapitalist burjuva sisteminin sürekliliğini sağlamaktadır. Demokratik rejimler dışında kalan yönetim biçimlerinde, "basın odaları" ya da "basın birlikleri" olarak ortaya çıkan kurumların aslında basının, yönetim erkini elinde bulunduran güçlerce denetimini sağlayan ya da bu süreci kolaylaştıran kuruluşlar olarak ortaya çıktıkları görülür. Totaliter rejimlerle yönetilen ülkelerde görüleceği gibi, basın denetim altına alınmakta ve rejimin sesi olmak zorunda bırakılmaktadır.

"Faşist ve nasyonal-sosyalist rejimlerin özelliği, bu rejimlerde kitle haberleşme araçlarının iktidarın emellerine hizmet eden birer araç durumunda bulunmasıdır. Gerçekten İtalyan

faşizminin kurucusu *Mussolini* gazetecilik konusunda verdiği bir söylevde, basının totaliter rejimin bir ögesi olduğunu, rejimin hizmetinde çalıştığını, bütün İtalyan basınının faşist rejime zararlı olabilecek her şeyden kaçınması, yararlı olan şeyleri ise yapması gerektiğini açıklamış ve bu esasa dayanılarak 1928 yılında çıkarılan kararnamede gazeteciliğin ancak meslek siciline kaydedilmiş kimseler tarafından yapılabileceği öngörülerek, iktidarın basın üzerinde mutlak egemenliği sağlanmıştır.”¹³

Yine aynı dönemde Avrupa’da esen faşizm rüzgarları, İtalya ile benzer özellikleri olan bir rejime sahip Almanya’yı da etkilemiştir.

“Almanya’da Hitler de basın alanında aynı yolu izleyerek 28 Şubat 1933 tarihinde yayınladığı <<*Halkın ve Devletin Korunmasına Dair Kararname*>> ile Weimar Anayasası’nın 118. maddesinde yer alan söz ve basın özgürlüğüne ilişkin hükmü yürürlükten kaldırmıştır.... Hitler, 4 Ekim 1933 tarihinde çıkardığı Yazı İşleri Müdürleri Kanunu (*Schriftleitergesetz*)’nda basının nasyonal-sosyalist rejime uygun kamusal görevlerini belirttikten sonra, yazı işleri müdürlerinin gazetelerde yayınlanacak yazı, haber ve resimlerle devletin çıkarlarını korumaya ve nasyonal-sosyalist rejime destek olmaya özen göstermelerini emretmiştir.”¹⁴

Sovyet rejimini kuran Bolşevik Devrimin lideri Lenin, gazetenin yönlendirici ve düzenleyici ortak bir propaganda aracı olması nedeniyle, kitle iletişim araçlarının devlet tarafından denetlenmesi gerektiğini söylemektedir.¹⁵

Sovyet lider Stalin’e göre ise basın, Parti ile emekçilerin günlük haberleşmelerini sağlayan vazgeçilmez başlıca araçtır. Başka hiçbir araç Parti ile emekçi sınıfın bağlarını böylesine içten bir biçimde sağlayamaz.¹⁶

“Daha sonraları Sovyetler Birliği’nin belli başlı kuramcılarında biri olan Kuzmiçef şunları söylüyor: ‘Basın ve yayının amacı hareketleri ticarileştirmek değil de, çalışanlar kitlesini eğitmek, onları açıkça belirtilmiş hedefler için, partinin tekelci yönetimi altında örgütlemektir.’ Faşist İtalya’da, faşizmin kurucularından Roko’ya göre, birey devletin nihai amacı değil, olsa olsa, bir aracı olabilir. Durum bu olduğuna göre, o zaman bireyin eğer bir takım hakları varsa, bu devletin bir lütuftan başka bir şey değildir. Şu halde birey hakları, devletin kendi amaçlarına ulaşmak için bireye verdiği bir lütfundan başka bir şey değildir. Nitekim, Mussolini 10 Ekim 1928’de gazetecinin görevi adlı konuşmasında şöyle diyor: Totaliter bir rejimde, basın rejimin unsuru ve onun hizmetinde bir kuvvettir.”¹⁷

---

¹³ Kayıhan İÇEL, **Kitle Haberleşme Hukuku**, (Üçüncü Bası), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1990, s.24.

¹⁴ K. İÇEL, a.g.e., s.24.

¹⁵ Fred S. SIEBERT, Theodore PETERSON, Wilbur SCHRAMM, **Four Theories of The Press**, University of Illinois Press, Urbana & Chicago, 1963, s.116.

¹⁶ F. S. SIEBERT, T. PETERSON, W. SCHRAMM, a.g.e., s.132.

¹⁷ Ahmet DANIŞMAN, “Basın Yoluyla Düşünce Açıklanmasının Tarihçesi”, Hürriyet Vakfı tarafından düzenlenen, Basın ve Basının Karşılaştığı Hukuki Sorunlar Semineri’ne sunulan bildiri, İstanbul, 17-19 Şubat 1983, s.73.

Uygulamalar

Ders teoriktir

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Özellikle 20. yy. da Batı'da ortaya çıkan otoriter ve totaliter rejimlerin fikri dayanakları nelerdir, bu rejimlerin düşünce ve basın özgürlüğüne yaklaşımları nasıl gerçekleşmiş ve uygulamaları nasıl olmuştur.

Bölüm Soruları

- 1) Totaliter rejimlerde topluma bakış açısı nedir?
  - a) Kitlelerin bireysel hakları vardır.
  - b) Toplumun özgürlüğü esastır.
  - c) **Bireysel özgürlükler yok sayılmıştır.**
  - d) Toplumun basın özgürlüğü hakkı vardır.
  - e) Demokrasi ön plandadır.
- 2) Aşağıdaki seçenekler arasında hangi ülke Totaliter rejime bir örnektir?
  - a) Amerika Birleşik Devletleri
  - b) Fransa
  - c) Almanya
  - d) Belçika
  - e) **Sovyetler Birliği**
- 3) Niccollo Machiavelli'nin hükümdar ya da yöneticinin devleti bir arada tutmak için her tür metodu denemesi ve uygulaması gereğini ortaya koyan fikirlerini ortaya koyduğu kitabının adı nedir?
  - a) Devlet
  - b) **Prens**
  - c) Güneş Ülkesi
  - d) Ütopya
  - e) Leviathan
- 4) Thomas More ünlü eseri Utopia'da neyi tarif etmektedir?
  - a) **İdeal bir toplum yapısı**
  - b) Devlet örgütlenmesi
  - c) Anayasal metinler
  - d) Yönetici sınıf
  - e) İnsanın başına gelebilecek tehlikeler
- 5) Mussolini'ye göre basının işlevi nedir?
  - a) Muhalif
  - b) Toplum yanlısı
  - c) Doğru haber
  - d) **Parti organı ve propaganda aracı**
  - e) Bir işlevi yoktur

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (D) Sovyetler Birliği Lenin ve özellikle Stalin döneminde basın yoluyla propagandayı en üst düzeyde kullanmıştır.
- 2) (Y) Thomas Hobbes, 1651'de Londra'da yayımlanan "homo homini lupus" adlı eserinde kutsal kitapta geçen bir su canavarına benzettiği devleti anlatır.
- 3) (D) 20. yüzyıl Avrupa'sında görülen otoriter rejimlerin ilki İtalya'da ortaya çıkmıştır.
- 4) (Y) Nazi Almanya'sı basın özgürlüğünü sağlayacak tedbirleri almıştır.

- 5) (D) Sovyet rejimini kuran Bolşevik Devrimin lideri Lenin, gazetenin yönlendirici ve düzenleyici ortak bir propaganda aracı olması nedeniyle, kitle iletişim araçlarının devlet tarafından denetlenmesi gerektiğini söylemektedir.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

6. SOSYAL SORUMLULUK KURAMI VE TEMEL DÜŞÜNSEL DAYANAKLARI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-) Sosyal sorumluluk kavramı nedir?
- 2-) Sosyal sorumluluk kavramının düşünsel dayanakları nelerdir?
- 3-) Kitle iletişim araçlarının sosyal sorumluluğu ne anlama gelmektedir?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) Sosyal sorumluluk nasıl ortaya çıkmıştır?
- 2-) Sosyal sorumluluk kavramının siyasal ve toplumsal etkileri nelerdir?
- 3-) 20. yy'da kitle iletişim araçlarında sosyal sorumluluk uygulamaları nasıl olmuştur?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Sosyal sorumluluk kavramı	Sosyal sorumluluk kavramının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Sosyal sorumluluk kavramının düşünsel temelleri	Sosyal sorumluluk kavramının düşünsel temellerinin anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Kitle iletişim araçlarında sosyal sorumluluk uygulamaları	Kitle iletişim araçlarında sosyal sorumluluk uygulamalarının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

- 1-) Sosyal sorumluluk
- 2-) Kitlesele iletişim
- 3-) Sosyal devlet

Giriş

2. Dünya Savaşı'nın bitimi ile dünyada yeni değişim ve dönüşümlerin ortaya çıktığı görülür. Dünyanın sıklet merkezi Atlantik'in öte yanına kayar. Bu dönemde Avrupa görece önemini kaybederken ABD dünyada önem kazanır. İngiltere savaşın her ne kadar galip tarafıysa da savaştan kayıpla çıkar ve üzerinde güneş batmayan imparatorluk söylencesi artık sona erer. Diğer yandan Avrupa'da Sovyet yayılcılığı ve tehlikesi ABD'yi önlemler almaya zorunlu kılar. Toplumsal alanda olduğu gibi basın alanında da sosyal sorumluluk kuramı özellikle Batı dünyasını önemli ölçüde etkiler. Liberal ve otorite-totaliter kuramın ardından ve bunların tersine olarak, sosyal sorumluluk kuramı basının topluma karşı olan görevlerini ortaya koyması kadar işletmeciliği bağlamında da basına özel sektör olarak yaklaşımda bulunur. Bu kuramda basın yarı kamusal bir alanı temsil etmektedir. Özel sektör olarak işletilen basın işletmelerinin kamusal görevleri de göz ardı edilmez. Sosyal sorumluluk kuramı basını ele geçirmiş bazı iş çevrelerinin seslerini duyurma aracı olarak eleştirir. 1945 sonrasında dünya 2 kutuplu oluşuma doğru hızla evrilirken sosyal devlet, sosyal sorumluluk kuramı ve anlayışı da Batı kapitalist-liberal medeniyetinin Sovyet sistematığının karşısında oluşturmuş olduğu bir direnç noktası olarak dikkat çeker. Bu anlayışta devlet piyasada serbest rekabetin ortaya çıkmasına gözcülük ederken kuralların doğru ve düzgün biçimde uygulanmasını da sağlayacak tedbirleri alır. Nitekim 1982 Anayasası'nın Basın Hürriyeti'ni düzenleyen 28. maddesi bu türde bir düzenlemeyi de içinde barındırmaktadır. 28. maddede geçen "Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır..." hükmü devlete, basın ve haber alma özgürlüğünü sağlayacak olan koşulları sağlama sorumluluğunu vermiştir.

6. SOSYAL SORUMLULUK KURAMI VE TEMEL DÜŞÜNSEL DAYANAKLARI

2. Dünya Savaşı sonrasında özellikle Anglo-Amerikan dünyada ortaya çıkan yeni gelişmeler ekonomik, siyasal ve düşünsel temelde farklı uygulamaların işlerlik kazanmasına neden olmuştur. 1929 ekonomik krizi batı kapitalist sistematığının kendisini yeniden sorgulayıp kurgulamasına ve sosyal devlet olgusunun ortaya çıkmasına neden olurken, basın alanında da toplumsal faydaya hizmet eden basın kavramının işlerlik kazanması da yine 1940'lı yılların 2. yarısından sonra söz konusu olmuştur. 1945 sonrasındaki gelişmeler, savaşın ağır yükü ve Avrupa'da demokratik, batılı kapitalist bir devlet sistematığının yeniden kurgulanması çabaları ile Sovyet yayımcılığına karşı batılı ülkelerin önlemlere başvurusu sonuçta sosyal devlet olgusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde devlet toplumun ağır yükünü kısmen de olsa hafifletecek önlemleri devreye sokarken aslında sosyal devletin de temelleri atılmış oluyordu. Sağlık, eğitim gibi bireye ve topluma ağır yük getiren hizmetlerin devlet tarafından desteklenmesi ve sürdürülmesinin de sosyal devlet olgusunu oluşturan kavramlar olduğu bilinmektedir. 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu Cumhuriyet'in ilk anayasası olma özelliğine sahiptir. Bu anayasal düzenlemenin ardından gelen 1961 Anayasası'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sosyal bir hukuk devleti olduğundan söz edilmektedir. Yine aynı anayasanın 22. maddesinde de "Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır" denmektedir. İşte bu hüküm aslında sosyal hukuk devleti kavramının somutlaşmış şeklidir ve devletin piyasayı düzenleyici rolüne de dikkat çekmek bakımından iyi bir örnek oluşturmuştur. Basında Sosyal Sorumluluk Kuramı'nın temelini oluşturan öğeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1) "Hutchins Komisyonu Raporu" olarak da adlandırılan, 1947'de yayınlanmış olan "Özgür ve Sorumlu Bir Basın" başlığını taşıyan raporda yer alan düşünce ve görüşler,

2) 1945'te Associated Press'in Genel Müdürü Kent Cooper tarafından ilk kez ortaya konulmuş olan, "Kamunun Bilme Hakkı" kavramı,

3) "Basının Dört Kuramı" adlı kitapta, Theodore Peterson'un "Sosyal Sorumluluk Kuramı" adlı makalesinde ortaya koyduğu düşünce ve görüşler,

4) Jeremy Bentham'ın temellerini attığı, John Stuart Mill'in geliştirdiği Anglo-Sakson kökenli "Yararcı Felsefe". Basında sosyal sorumluluk kuramının temelini oluşturan öğelerin ilki Chicago Üniversitesi Rektörü Robert Maynard Hutchins'in başkanlığında toplanmış olan ve başlık olarak "Özgür ve Sorumlu Bir Basın" adını taşıyan raporda belirtilmiş olan eleştiriler ve önerilerdir. Bu rapor aynı zamanda Hutchins Komisyonu raporu olarak da bilinmektedir. Rapor 27 Mart 1947'de yayımlanmıştır.¹⁸ Associated Press'in genel müdürü Kent Cooper tarafından ortaya konulmuş olan kamunun bilme hakkı kavramı ABD'de ortaya çıkmış bir kavramdır. Burada basının 4. güç olma özelliği ve kamu adına ve kamunun çıkarlarını korumak adına hareket etmesi söz konusudur. Kent Cooper bu kavramı ortaya atarken hükümetlerin zaten toplum adına ve yararına çalıştıklarını ve dolayısıyla da

¹⁸ Robert SCHMUHL (Ed.), **The Responsibilities of Journalism**, University of Notre Dame Press, Indiana, 1984, ss.39-40.

toplumdan saklanacak bir şeylerinin olmaması gerektiği ifade eder. Basının Dört Kuramı adlı kitapta Theodore Peterson'ın "Sosyal Sorumluluk Kuramı" adlı makalesinde ortaya konulmuş olan görüşler. Bu makalesinde Peterson basında sosyal sorumluluk kuramının entelektüel zeminini oluşturan düşüncelerini ortaya koymuştur. Toplumsal sorumluluk anlayışının kaynağı belirgin olmamakla birlikte, Jeremy Bentham'ın ve John Stuart Mill'in yazılarında ortaya konulan ve 19. yüzyılda İngiltere ve ABD'de geniş ölçüde kabul gören, Yararcı felsefenin, Sosyal Sorumluluk Kuramı'nın ortaya çıkışında etkin olduğu bilinmektedir. Liberal ve demokrat bir düşünür olan John Stuart Mill ve Jeremy Bentham'ın erdemi, en geniş kitleye en büyük mutluluğu götürmek biçiminde açıklar. Mill ve Bentham'a göre en üstün iyi yararlıdır. Theodore Peterson Basının Dört Kuramı adlı eserde yer alan "Sosyal Sorumluluk Kuramı" adlı makalesinde basına karşı eleştirilerini şu şekilde sıralamıştır:

1) Basın elinde bulundurduğu büyük gücü kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Basını elinde bulunduranlar, özellikle ekonomik ve siyasi konularda karşıt görüşlere yer vermeyerek kendi propagandalarını yapmaktadırlar.

2) Basın, büyük iş sahiplerine boyun eğmekte ve bazı zamanlarda onların, yayın politikasını ve içeriğini denetim altında tutmasına göz yummaktadır.

3) Basın toplumsal alanda ortaya çıkan değişimleri göz ardı etmektedir.

4) Basın içerik açısından önemli olaylar yerine daha çok yüzeysel ve sansasyonel haberlere önem vermekte ayrıca eğlence işlevi görürken de içerik açısından niteliksizleşmektedir.

5) Basın kamu ahlakını tehdit etmektedir.

6) Basın geçerli bir neden olmaksızın kişilerin özel yaşamlarının sınırlarını ihlal etmektedir.

7) Basın yalnızca, tek bir sosyo-ekonomik sınıfın, yani "işadamları sınıfı"nın, denetimi altında bulunmakta ve bu alana yeni katılacak olanların bu biçimde önü kesilmektedir. Böylece düşüncelerin özgür ve açık bir pazarda açıklanması ilkesi tehlikeye düşmektedir.

Diğer yandan, Hutchins komisyonu tarafından yayımlanan ve komisyon raporunda yer alan basının görev ve sorumlulukları da sıralanmıştır. Buna göre, göre basının yerine getirmesi gereken toplumsal görevler şunlardır:

1) Günün haberlerini doğru ve geniş kapsamlı olarak ortaya koymalıdır

2) Düşünce ve yorumların alışverişini sağlayan bir alan görevini üstlenmelidir

3) Toplumda yer alan grupların düşünce ve görüşlerini başkalarına yansıtan bir aracı olmalıdır

4) Toplumun amaç ve değerlerini simgeleyen ve onları açıklayan bir sistem olmalıdır

5) Toplum, anlamlı bir metin içinde yalnızca olayın sunulmasını beklemez, bunun yanı sıra olayla ilgili gerçeklerin, bir başka deyişle, yalnızca nesnel gerçekliği değil aynı zamanda da nesnel gerçeğin aydınlatılması ve açıklanmasını da bekler.

Liberalizm, Batı düşünce tarihini yaklaşık üç yüz yıl süreyle etkilemiş bir dünya görüşüdür. 20. yüzyılda eleştiriye uğrayan liberal düşünce, 1945 sonrasında basında Sosyal Sorumluluk Kuramı'nın ortaya çıkışıyla etkinliğini kaybetmiştir. Her ne kadar 1980'li yıllarda ekonomide neo-liberal politikalar gündeme getirildiyse de yaklaşık 40 yıllık süreçte sosyal sorumluluk kuramı basını etkilemiştir. Burada sosyal devlet anlayışı ile devletin regülatif işlevinin de dikkate alınması sosyal sorumluluk kuramı açısından önem taşımaktadır.

1980'lerin hemen başında Batı'da gündeme gelen Thatcher ve Reagan politikaları sağ politikalar olup sosyal devleti de olumsuz yönde etkileyecek unsurları inde barındırmaktaydı.

Özgürlük kavramı, liberalizm ve sosyal sorumluluk kuramı açısından irdelendiğinde her iki kuramda farklı uygulamaların ortaya çıktığından söz edilebilmektedir. Buna göre, özgürlük liberalizmde herkesin kullanacağı bir serbestlik olgusu olarak kabul edilirken, sosyal sorumluluk kuramına göre özgürlüğün kullanılması için devletin sosyal devlet ilkesinden hareketle bunun alt yapısını oluşturması zorunluluğu vardır. Liberalizme göre özgür bırakmak yeterliyken, sosyal sorumluluk kuramına göre özgür bırakmanın yanı sıra özgürlüğü kullanmanın da alt yapısının oluşturulması gereği vardır. Bu durumda liberalizmin özgürlük anlayışı negatif (ya da pasif) iken, sosyal sorumluluk kuramındaki özgürlük anlayışı pozitifdir (ya da aktif) ve bu iki farklı anlayış bu iki kuramın özgürlük anlayışında derin bir farklılığı beraberinde getirmiştir. Sosyal devletin en önemli özelliği, topluma tanınan hak ve özgürlüklerin kullanılmasına ilişkin düzenlemeleri yapması ve bu sorumluluğu üstlenmesidir.

Uygulamalar

Ders teoriktir

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Sosyal sorumluluk kavramı 20.yy.da nasıl ve hangi koşullarda ortaya çıkmıştır. sosyal sorumluluk kavramının kitle iletişim araçlarına uygulanması ne şekilde olmuştur. Sosyal devletin bu konudaki etkinliği ele alınmıştır.

Bölüm Soruları

- 1) Batı kapitalist sistematığının kendisini yeniden sorgulayıp kurgulamasına ve sosyal devlet olgusunun ortaya çıkmasına neden olan olay nedir?
  - a) Birinci Dünya Savaşı
  - b) Avrupa’da faşist rejimlerin ortaya çıkması
  - c) 1929 ekonomik krizi**
  - d) İkinci Dünya Savaşı
  - e) Birleşmiş Milletler’in kurulması
- 2) Aşağıdakilerden hangisi sosyal devlet olgusunun ortaya çıkmasına neden olan gelişmelerden bir tanesidir?
  - a) Sovyet yayılcılığı**
  - b) Petrol krizi
  - c) 1929 ekonomik krizi
  - d) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
  - e) Kopenhag kriterleri
- 3) Cumhuriyet’in ilk anayasası hangisidir?
  - a) 1921 anayasası
  - b) 1924 Teşkilatı Esasiye**
  - c) Kanuni Esasi
  - d) 1961 anayasası
  - e) 1982 anayasası
- 4) “Hutchins Komisyonu Raporu” başlığı nedir?
  - a) Kamunun Bilme Hakkı
  - b) Basının Dört Kuramı
  - c) Yararcı Felsefe
  - d) Özgür ve Sorumlu Bir Basın**
  - e) Sosyal Sorumluluk Kuramı
- 5) Aşağıdakilerden hangisi Theodore Peterson’ın Basının Dört Kuramı adlı eserde yer alan “Sosyal Sorumluluk Kuramı” adlı makalesinde basına karşı getirdiği eleştirilerden bir tanesi değildir?
  - a) Basın elinde bulundurduğu büyük gücü kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır.
  - b) Basın, büyük iş sahiplerine boyun eğmektedir.
  - c) Basın toplumsal alanda ortaya çıkan değişimleri göz ardı etmektedir.
  - d) Basın içerik açısından önemli olaylar yerine daha çok yüzeysel ve sansasyonel haberlere önem vermektedir.
  - e) Basın alanında çalışanların niteliği yetersizdir.**

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (D) Hutchins komisyonu tarafından yayımlanan ve komisyon raporunda yer alan basının görev ve sorumlulukları arasında, “günün haberlerini doğru ve geniş kapsamlı olarak ortaya koyulması” yer alır.
- 2) (D) Liberal düşünce, 1945 sonrasında basında Sosyal Sorumluluk Kuramı’nın ortaya çıkışıyla etkinliğini kaybetmiştir.
- 3) (Y) Liberalizmin özgürlük anlayışı pozitif iken, sosyal sorumluluk kuramındaki özgürlük anlayışı negatiftir.
- 4) (D) Sosyal devletin en önemli özelliği, topluma tanınan hak ve özgürlüklerin kullanılmasına ilişkin düzenlemeleri yapması ve bu sorumluluğu üstlenmesidir.
- 5) (Y) Associated Press’in genel müdürü Theodore Peterson tarafından ortaya konulmuş olan kamunun bilme hakkı kavramı ABD’de ortaya çıkmış bir kavramdır.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

7. OSMANLI DEVLETİ'NDE BASIN HAREKETLERİ İLE İLK YASAL DÜZENLEMELER VE BASIN ETİĞİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-) Osmanlı Devleti döneminde basın faaliyetleri
- 2-) Osmanlı Devleti'nde basına yönelik yapılan yasal düzenlemeler
- 3-) Osmanlı'da basın özgürlüğü ve anayasal düzenlemeler

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) Osmanlı'da ilk basın faaliyetleri nasıl ortaya çıkmıştır?
- 2-) Osmanlı döneminde basına uygulanan yasal yaptırımlar nelerdir?
- 3-) Osmanlı döneminde basın özgürlüğü ve anayasal düzenlemeler nelerdir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Osmanlı'da ilk basın faaliyeti	Osmanlı'da ilk basın faaliyetinin nasıl ortaya çıktığı anlaşılır	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Osmanlı'da basına uygulanan yasal yaptırımlar	Osmanlı'da basına uygulanan yasal yaptırımlar anlaşılır	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Osmanlı'da basın için yapılan anayasal düzenlemeler	Osmanlı'da basın için yapılan anayasal düzenlemeler anlaşılır	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

1-) Kanunu Esasi

2-) Kararname-i Ali

3-) Osmanlı Ceza Kanunu

Giriş

Osmanlı'da basın faaliyetleri Batı'yla karşılaştırıldığında geç başlamıştır. Bunda Osmanlı'nın Batı'ya oranla daha statik bir yapıya sahip olması kadar sosyal ve ekonomik alanda Batı'dan farklı bir yapıya sahip olmasının da etkisi vardı. Bu ve benzer nedenlere bağlı olarak Osmanlı'da yasal düzenlemeler de Batı'dakine oranla geç gerçekleşmiştir. 1. Meşrutiyet'in ilanı ve Kanuni Esasi'nin yürürlüğe girmesi basın açısından önemli bir adım olmuştur. Ancak II. Abdülhamit dönemi basın ve fikir özgürlüğü açısından kısıtlayıcı bir dönemdir. Bu dönemde çıkan yasalar basın üzerinde önemli bir baskı oluşturmuştur. Basının gerçek manada özgürlüğe kavuşması 2. Meşrutiyet döneminde olmuş ancak bu da uzun sürmemiştir. Özellikle II. Abdülhamit döneminde basında çıkan haberler ve diğer konulara ilişkin kısıtlamalar ceza yasasından, nizamnamelere kadar yayılan geniş bir yelpazede yer almıştır. Bu dönemin en karakteristik özelliği basın sansürüdür.

7. OSMANLI DEVLETİ'NDE BASIN HAREKETLERİ İLE İLK YASAL DÜZENLEMELER VE BASIN ETİĞİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk matbaacılık faaliyetleri azınlıklar tarafından gerçekleştirilmiştir. 1493 Yahudiler, 1567 Ermeniler, 1627 Rumlar o dönemde matbaacılık faaliyetini gerçekleştirmiş, İbrahim Müteferrika ise, Vankulu Lügati adlı eseri 1729'da basmıştır. Osmanlı'da ilk gazetelerin Fransızca olarak ve Fransız Büyükelçiliği'nce çıkarıldığı bilinmektedir. Bunlara örnek olarak, "Bulletin des Nouvelles" ve "Gazette Française de Constantinople"u vermek mümkündür. Bu gazeteler 18. yüzyılın sonlarına doğru yayımlanmıştır. 1820'lerde ise İzmir'de ekonomik bülten niteliğinde yayımlanmış bazı gazeteleri görmekteyiz. II. Mahmut'un emriyle yayımlanan 1831 tarihli Takvim-i Vakayi ise, Osmanlı'da basın ve yayım faaliyeti açısından en önemli dönüm noktasını oluşturmaktadır ve Osmanlı'nın resmi gazetesi niteliğindedir. Bu gazetenin yayımlanmasından önce Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın bizzat kendi girişimleriyle ve daha çok politik amaçla yayımlanmış 2 gazeteden de söz etmek mümkündür. Bunlar, Vakayi-i Mısıriyye, Vakayi-i Giridiye'dir. Osmanlı'da halkın gazetelere olan eğilimi ve merakı gazetelerin yayımlanmaya başlamasından çok daha sonraları ortaya çıkmıştır. Halkın gazete okumaya başlaması ise Kırım harbi dönemine rastlar. 1853-1856 Kırım harbi sırasında haber almak için halkın gazete okuma başladığı bilinmektedir. Bu dönemde ayrıca basım-yayım tekniği açısından gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin, İngiliz fotoğrafçı Roger Fenton'ın Kırım Savaşı'na ilişkin resimleri Illustrated London News'da tahta oymalardan yapılan gravürler biçiminde basılmıştır. Böylelikle, resimli gazete ve derginin ilk adımı atılmış olur. 19. yüzyılın ortalarından Osmanlı Devleti artık hasta adamdır ve düşünce ikliminde çeşitli görüşler imparatorluk sınırları içinde yaygınlık kazanmaktadır.

Matbaanın fikirlerin yayılmasındaki etkisi ayrıca halkın gazetelere olan yönelişi Osmanlı Sarayı'nın bazı önlümler almasına neden olmuş ve bu nedenle 1856 tarihli padişah iradesi ile özel matbaaların uymaları gereken koşullar belirtilmiştir. Basmahane Nizamnamesi (tüzük) 1857'de yürürlüğe girmiş ve matbaa sahibi ile çalışanların hepsinin kayıt altında tutulması zorunluluğunu getirmiştir. İlerleyen zaman içinde ise, tüzüğün bazı maddeleri daha da kısıtlayıcı hale getirilmiş ve bu durum 1908'e kadar devam etmiştir. Tüzüğün çıkarılması sırasında Osmanlı tahtında Sultan Abdülmecid vardı. 1853 tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan Osmanlıca'ya çevrilerek 1858'de yürürlüğe konan Osmanlı Ceza Kanunu basın faaliyetleri açısından içinde yasaklamalar getiren maddeleri bulundurmaktaydı. Bu maddeler 138., 139. ve 213. maddelerdi. Yalan ve genel ahlaka aykırı haberlere cezai yaptırımları öngören hükümleri içermekteydi. Bu kanun basında etik ilkelere aykırı fillere ilk kez ceza öngörmesi dolayısıyla önemliydi.

Osmanlı döneminde basını doğrudan ilgilendiren ilk yasal nitelikli düzenlemedir. Matbuat Nizamnamesi'nin ilgili maddelerinde yine basın etiği açısından sorun oluşturan fiillerle ilgili cezai yaptırımlar öngörülmekteydi. Cezai yaptırıma konu bu filler, yalan haber ve yapılan haberde hakaret içeren yazılarla ilgili olanlardı. Dönem Sultan Abdülaziz

dönemidir. Ali Paşa tarafından 27 Mart 1867’de kaleme alınan ve çıkarılan “Kararname-i Ali” ile basına kısıtlamalar konulmakta ayrıca 1864 tarihli “Matbuat Nizamnamesi” hükümleri dışında kalan durumlarda hükümete gazete kapatmak yetkisi de tanınmak suretiyle basın özgürlüğüne önemli bir baskı ve sıkı önlemler getirilmekteydi. Kararname-i Ali geçici süreyle yürürlüğe konmasına karşın, 40 yılı aşkın süreyle yürürlükte kalmıştır. Sultan V. Murat’ın tahttan indirilmesi ve II. Abdülhamit’in tahta çıkmasının ardından ilan olunan I. Meşrutiyet ve yürürlüğe konulan Kanunu Esasi Osmanlı’da ilk kez basın faaliyetlerinin anayasal koruma altına alınması bakımından dikkat çekici ve çok önemlidir. Aslında, bu kanun basını kanun çerçevesi içine almaya çalışan ve basına dar bir hareket alanı bırakan hükmü içermesine karşın anayasal nitelikli bir koruma sağlaması bakımından önemlidir. II. Abdülhamit 1876’da yürürlüğe giren Kanunu Esasi’nin askıya alınmasını ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nın kapatılmasını yine Kanunu Esasi’de yer alan 113. maddeye dayanarak gerçekleştirmiştir. Bu madde olağanüstü durumlarda padişaha olağanüstü yetkiler tanımaktaydı. II. Abdülhamit de tarihimize 93 harbi olarak geçen Osmanlı-Rus savaşını bahane ederek 1878’de bunları gerçekleştirmiştir. 1908’de II. Abdülhamit Kanunu Esasi’yi yeniden yürürlüğe koyar ve II. Meşrutiyet’i ilan eder. Bu gelişmelerde, İttihat ve Terakki Partisi’nin Rumeli’de başlattığı özgürleşme hareketinin çok önemli etkisi vardır. Basın açısından en önemli gelişme ise, 30 yılı aşkın bir süre sansürle baskı altına alınmış olan basının o tarihten sonra II. Kanunu Esasi’nin 12. maddesindeki hükmün yeniden kaleme alınıp düzenlenmesiyle ön sansürden kurtulmuş olmasıdır. Böylece basın tarihimizde 24 Temmuz müstesna yerini almış olacaktır. 1909 Matbuat Kanunu o döneme önemli bir yasal oluşum olarak kabul edilir. Bu kanunla birlikte Matbuat Nizamnamesi ile başlayan ruhsatname sistemi terk edilerek beyanname sistemin geçilmiştir. Ayrıca bu kanunda bazı etik ilkelerin de cezai hükmü gerektirecek cürümler olarak yer aldığı görülür.

Uygulamalar

Ders teoriktir

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Osmanlı Devleti döneminde ortaya çıkan ilk basın faaliyetinden başlayarak basının gelişimi ve basına uygulanan yasal yaptırımlar ile anayasal düzenlemeler ele alınarak incelenmiştir.

Bölüm Soruları

- 1) Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk matbaacılık faaliyetleri kimler tarafından gerçekleştirilmiştir?
  - a) Hanedan
  - b) İstanbul Esnafı
  - c) **Azınlıklar**
  - d) Asker
  - e) Enderun
- 2) Osmanlı'da ilk gazeteler kimler tarafından çıkartılmıştır?
  - a) Azınlıklar
  - b) İngilizler
  - c) Osmanlılar
  - d) **Fransızlar**
  - e) Amerikalılar
- 3) Osmanlı'nın resmi gazetesi niteliğinde olan gazete hangisidir?
  - a) Bulletin des Nouvelles
  - b) Gazette Française
  - c) Vakayi-i Mısriyye
  - d) Vakayi-i Giridiye
  - e) **Takvim-i Vakayi**
- 4) 1857 yılında yürürlüğe giren ve matbaa sahibi ile çalışanların hepsinin kayıt altında tutulması zorunluluğunu getiren tüzük hangisidir?
  - a) **Basmahane Nizamnamesi**
  - b) Osmanlı Ceza Kanunu
  - c) Matbuat Nizamnamesi
  - d) Kararname-i Ali
  - e) Kanuni Esasi
- 5) Osmanlı'da ilk kez basın faaliyetlerinin anayasal koruma altına alınması hangi gelişme ile gerçekleşmiştir?
  - a) Osmanlı Ceza Kanunu
  - b) Matbuat Nizamnamesi
  - c) Kararname-i Ali
  - d) Basmahane Nizamnamesi
  - e) **Kanuni Esasi**

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (Y) Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın bizzat kendi girişimleriyle ve daha çok politik amaçla yayımlanmış 2 gazeteden de söz etmek mümkündür. Bunlar, Vakayi-i Mısriyye, Takvim-i Vakayi'dir.
- 2) (Y) Ali Paşa tarafından 27 Mart 1867'de kaleme alınan ve çıkarılan "Basmahane Nizamnamesi" ile basına kısıtlamalar konulmaktadır.
- 3) (D) 1853-1856 Kırım harbi sırasında haber almak için halkın gazete okuma başladığı bilinmektedir.
- 4) (D) 1909 Matbuat Kanunu ile birlikte Matbuat Nizamnamesi ile başlayan ruhsatname sistemi terk edilerek beyanname sistemin geçilmiştir.
- 5) (Y) II. Abdülhamit 1876'da yürürlüğe giren Kanunu Esasi'nin askıya alınmasını ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın kapatılmasını yine Kanunu Esasi'de yer alan 102. maddeye dayanarak gerçekleştirmiştir.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

**8. OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE
ANAYASALAR İLE BASIN KANUNLARI
BAĞLAMINDA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ
KAVRAMI**

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-) Osmanlı'dan günümüze Anayasal sistemin kuruluşu
- 2-) Cumhuriyet döneminde anayasalar
- 3-) Basın kanunlarında basın ve fikir özgürlüğü

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) Osmanlı'da anayasal sisteme geçiş nasıl olmuştur?
- 2-) Cumhuriyet dönemi anayasaları hangileridir?
- 3-) Basın kanunlarında basın özgürlüğü ne şekilde düzenlenmiştir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Osmanlı'da anayasal sisteme geçiş	Osmanlı'da anayasal sisteme geçiş anlaşılır	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Cumhuriyet dönemi anayasaları	Cumhuriyet dönemi anayasaları anlaşılır	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Basın kanunlarında basın özgürlüğü kavramı	Basın kanunlarında basın özgürlüğü kavramı anlaşılır	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

- 1-) Anayasa
- 2-) Basın Rejimi
- 3-) Sosyal devlet

Giriş

Osmanlı'da ilk anayasal düzenleme 1876'da 1. Meşrutiyet'in ilanı ile yürürlüğe giren Kanuni Esasi'dir. Bu anayasal düzenleme ile birlikte ilk kez basın faaliyetleri anayasal olarak koruma altına alınmıştır. İlk basın kanunu ise, bundan çok daha sonraları 1909 yılında yürürlüğe girmiş ve 1931'e kadar yürürlükte kalmıştır. Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle basın alanında önemli rahatlama olmuş özellikle 5680 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi basında o dönemde belli bir rahatlama da beraberinde getirmiştir. Bundan önceki basın kanunu ise 1931 tarihli olup tek parti iktidarının pekiştirilmesini sağlayacak biçimde düzenlenmişti. 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu, 1961 ve 1982 Anayasaları basına her zaman özgürlük bağlamında anayasal koruma sağlarken diğer yandan dönemin tepkisel bazı kısıtlamalarını da beraberinde getirmiştir. Örneğin 1982 anayasası aşırı tepkisel bir anayasa olarak yürürlüğe girmiş ve içinde basın ve düşünce özgürlüğünü kısıtlayan çeşitli hükümleri barındırdığı halde yürürlüğe konulmuştur. Son olarak 2004 tarihli basın yasası yürürlüğe girmiş ve 1950'den bu yana yürürlükte olan 5680 sayılı basın yasasının yerini almıştır.

8. OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE ANAYASALAR İLE BASIN KANUNLARI BAĞLAMINDA BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI

Mithat Paşa ve arkadaşlarının etkisi ile II. Abdülhamit tarafından 1876'da ilan olunan I. Meşrutiyet ve Kanunu Esasi'nin basın faaliyetleri açısından en önemli özelliği basının anayasal bir koruma şemsiyesi altına alınması olmuştur. Kanunu Esasi'nin 12. maddesinde şu hüküm yer almaktadır: "Matbuat kanun dairesinde serbesttir." Böylece ülkede basının özgürce hareket etmesine anayasal bir güvence kazandırılmıştır. Ancak bu güvencenin de ne kadar sınırları belliyse de böylesi bir gelişme o dönemin koşulları açısından dikkate değerdi. İttihat ve Terakki Partisi'nin girişimleri ile 1908'de ilan olunan II. Meşrutiyet ve yeniden yürürlüğe konulan Kanunu Esasi'nin ülkede yarattığı özgürlük havası sayesinde ülkede gazete sayısında artış görülür. Kanunu Esasi de bu kez yapılan değişikliklerden biri de II. Abdülhamit sansürüne tepki olarak 12. maddeye getirilen sansürle ilgili hüküm olmuştur. Buna göre 12. madde hükmü yeniden düzenlenmiş ayrıca basına sansür engellenmiştir. Buna göre, 12 maddedeki hüküm şu şekilde genişletilmiştir: "Matbuat kanun dairesinde serbesttir. Hiç bir veçhile kablettab'ı teftiş ve muayeneye tabi tutulamaz." Bu dönemde II. Abdülhamit tarafından ruhsat verilmediği için çıkmayan mizah dergilerinin de yayımlandığı bilinmektedir. II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesinin ardından 1909 Basın Kanunu ile basın üzerindeki baskının da azaltılması yönünde girişimler başlatılmış oldu. II. Meşrutiyet'in ilanı Kanunu Esasi'nin yeniden yürürlüğe girmesinin ardından 1909 Basın Kanunu'nun kabulü ve yürürlüğe girmesi basın özgürlüğü açısından olumlu bir gelişme olmuştur.

Bu kanun ile basın etik ilkelerine aykırı bazı fiiller de ceza kapsamına alınmıştır. Örneğin, basın yoluyla çıkar sağlamak, şantaj yapmak, sahte ve asılsız olarak başkasının suçlanması, padişaha, din ve mezheplere hakaret edici yazı ve resim yayımlamak, vatandaşları suça teşvik edici neşriyatta bulunmak gibi fiiller suç kapsamına sokulmuştur. Ayrıca gazete ve dergi çıkartmak için bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra ruhsat alınması işlemin son verilmiş bunun yerine beyan usulü kabul edilmiştir. 20.04.1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Cumhuriyet'in ilk Anayasası olma niteliğindedir. Bu kanunun 77. maddesi Kanunu Esasi'nin 12. maddesinde yer alan hükmün aynısını içerecek şekilde düzenlenmiş ve yürürlüğe konulmuştur. Buna göre ön sansür anayasal olarak yasaklanmış ve basın üzerinde görece bir rahatlama sağlanmıştır. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 77. maddesi şu şekilde düzenlenmişti: "Matbuat kanun dairesinde serbesttir ve neşir edilmeden evvel teftiş ve muayeneye tabi değildir." 1931 tarihli Basın Kanunu 25.07.1931'de kabul edilmiş ve 08.08.1931'de resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun tek parti iktidarını destekleyecek yapısal özelliklere sahipti. Örneğin bu kanunun, 50. maddesi kanunun ruhu hakkında bilgi verebilecek nitelikteydi. 50. madde şu şekilde kaleme alınmıştı: "Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile gazete veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18. madde hükmü tatbik edilir. Bu suretle kapatılan bir gazetenin mes'ulleri tatil müddetince başka bir isim ile gazete çıkaramazlar." Ayrıca bu kanun saltanat, hilafet, komünizm gibi kavramlarla ilgili yayınlara da yasaklama getirmekteydi. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelişi sadece iktidar değişikliği anlamına gelmiyordu. Aynı zamanda bu iktidar değişikliği ülkede diğer kurumların da değişikliğine yol açacak bir değişimi ve dönüşümü simgelemekteydi. 24.07.1950 tarihli Basın Kanunu da böylesi bir değişim gereksiniminin ortaya çıkması nedeniyle gerçekleşmiştir denilebilir. Tek parti iktidarının ülkede yarattığı baskıcı ve boğucu havanın basının üzerinden de kaldırılması gereği sonuçta DP'nin ilk yaptığı icraatlardan biri olarak 5680 sayılı Basın Kanunu'nun yürürlüğe konması şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu kanun Demokrat Parti iktidarının basına

karşı uyum ve yaklaşım sağlaması bakımından ilk adım olarak önem taşımaktaydı. Bu yasayla birlikte mevkute yayımlanması koşulu olarak beyanname usulüne geçiş yapılmıştır.

27 Mayıs 1960 ihtilali ile birlikte ülkede görece bir hürriyet ve rahatlama havası hissedilmiştir. İhtilal öncesinde gerilen iktidar-muhalefet-basın ilişkileri bu dönemde hissedilir ölçüde yumuşamıştır. Ancak bu sonuç doğaldır ki, demokrasi açısından istenen bir sonuç değildi. Basın alanında ise, önemli bir gelişme olarak Basın Şeref Divanı'nın kuruluşu basında etik ilkelerin uygulanmasında denetimin sağlanması bakımından önemli bir gelişmeydi. 1961 anayasasının medya açısından dikkat çekici maddeleri ise, 22. ve 121. maddelerdi. 22. madde Basın Hürriyeti başlığı altında kaleme alınmıştı ve basın özgürlüğüne ilişkin hükümler içermektedir. 121. madde ise ileride gerçekleştirilmesi planlanan radyo ve televizyon yayıncılığının “özerk, tarafsız bir kamu tüzel kişiliği” tarafından gerçekleştirilmesi yönünde bir hüküm içermektedir. Nitekim bu hüküm daha sonra, TRT Kurumu'nun oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. 12 Eylül 1980 darbesi ülkede askeri yönetimin işbaşına gelmesine neden olurken kurumsal anlamda basına çok önemli kısıtlamalar getirilmiştir. 1980'li yıllarda basının kanuni olarak denetiminin yanında kendi kendini denetlemesi bağlamında da bazı girişimlerde bulunulmuştur. 1982 anayasasının 28. maddesi Basın Hürriyeti başlığında düzenlenmiş ve bu madde içinde barındırdığı çeşitli hükümler dolayısıyla basının üzerinde adeta demokles'in kılıcı haline gelmiştir. 1982 Anayasası'nın 26. maddesi “Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti” başlığı altında düzenlenmiştir. Bu hüküm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına fikirlerini sözlü ve yazılı biçimde bildirme hakkı tanınmıştır. Ancak bu hakkın kullanılması anayasa, kanun ve yönetmeliklerde belirtilen esaslar çerçevesinde gerçekleşmelidir. 1982 Anayasası'nın 29. maddesi “Sürelili ve süresiz yayın hakkı” başlığı altında düzenlenmiştir. Bu hüküm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına sürelili yayın ve süresiz yayın yapabilme özgürlüğünü ruhsat alma zorunluluğuna bağlı kalmaksızın tanımıştır. Burada sürelili yayın olarak kastedilen gazete ve dergi süresiz yayın olarak kastedilen ise kitaptır. 1982 Anayasası'nın 30. maddesi “Basın araçlarının korunması” başlığı altında düzenlenmiştir.

Bu hüküm, “Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz.” şeklinde düzenlenmiştir. Böylece, basın araçlarının yayım yapmasının herhangi bir şekilde engellenmesi önlenmiştir. Anayasanın bu hükmü, 7.5.2004 tarih -5170 sayılı yasanın, 4. maddesi ile değiştirilmiştir. Bu hükmün ilk hali “...devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, cumhuriyetin temel ilkeleri ve milli güvenlik aleyhine işlenmiş bir suçtan mahkum olma hali hariç...” ibaresini taşımaktaydı. 09.06.2004'de kabul edilen ve 26.06.2004'de yürürlüğe giren Basın Kanunu'nun 1. ve 3. maddeleri basın özgürlüğü kavramının kullanımı, korunması ve yasal çerçevede düzenlenmesi bakımından dikkat çeken hükümleri içerir. Buna göre, kanunun 1. maddesinde yer alan hüküm şu şekildedir: “Bu Kanunun amacı, basın özgürlüğünü ve bu özgürlüğün kullanımını düzenlemektir.” 3. madde de ise şu hüküm yer alır: “Basın özgürdür. Bu özgürlük; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir.” Burada, özgürlüğün kullanımını açısından bakıldığında, yasal çerçevenin özgürlük kullanımını denetlediği görülmektedir. 2004 basın kanununda önemli özelliklerden biri de muhabir tanımının kalkmış olmasıdır. 1950 tarihli kanunda ise muhabir tanımının yer aldığı görülmektedir.

Bu da basında artık haber toplamanın sadece muhabirler kanalıyla değil başka araçlar ve araçlar vasıtasıyla da yapıldığı gerçeğini göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarına baktığımızda gerek 1961, gerekse 1982 Anayasası'nın, basında toplumsal sorumluluk kuramında ortaya konulmuş olan pozitif (ya da aktif) özgürlük anlayışı tanımına uygun düşen bir basın özgürlüğü anlayışını benimsemiş oldukları açıkça görülmektedir. 1961 Anayasası'nın 22. maddesinin, ikinci bendinde:

“Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır.” hükmüne yer verilmiştir. Diğer yandan, 1982 Anayasası’nın 28. maddesinin üçüncü bendinde de yine aynı anlayışın bir yansıması olarak, ki bu anlayış “toplumsal devlet” (sosyal devlet) anlayışdır, şu hüküm bulunmaktadır: “Devlet basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır.”

Uygulamalar

Ders teoriktir

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar olan süreçte anayasal sisteme geçişte ve devamında basın ve fikir özgürlüğünün ne şekilde ele alındığı uygulamanın nasıl ve hangi koşullarda yapıldığı incelendi. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi basın rejimleri ile basın özgürlüğüne yaklaşımları incelendi.

Bölüm Soruları

- 1) II. Abdülhamit tarafından 1876'da ilan olunan I. Meşrutiyet ve Kanunu Esasi'nin basın faaliyetleri açısından en önemli özelliği nedir?
  - a) Matbaa kurma izni
  - b) **Anayasal koruma**
  - c) Denetleme
  - d) Sansür
  - e) Teftiş ve muayene
- 2) Kanunu Esasi'nin 12. maddesinde yer alan hüküm nedir?
  - a) Basın hürdür sansür edilemez.
  - b) Matbuat hürdür, izne tabi değildir.
  - c) **Matbuat kanun dairesinde serbesttir.**
  - d) Matbuat neşir edilmeden evvel teftiş ve muayeneye tabi değildir.
  - e) Devlet basın özgürlüğünü sağlayıcı tedbirleri alır.
- 3) II. Meşrutiyet kaç yılında ilan edilmiştir?
  - a) 1905
  - b) 1906
  - c) 1907
  - d) **1908**
  - e) 1909
- 4) Aşağıdakilerden hangisi 1909 Basın Kanunu ile ceza kapsamına alınan basın etik ilkelerine aykırı fiiller arasında değildir?
  - a) Basın yoluyla çıkar sağlamak
  - b) Şantaj yapmak
  - c) Sahte ve asılsız olarak başkasının suçlanması
  - d) Padişaha hakaret edici yazı ve resim yayımlamak
  - e) **Muhalif olmak**
- 5) 1982 Anayasası'nın kaçınıcı maddesi "Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti" başlığı altında düzenlenmiştir?
  - a) 23. Madde
  - b) 24. Madde
  - c) 25. Madde
  - d) **26. Madde**
  - e) 27. Madde

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (D) Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 77. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: "Matbuat kanun dairesinde serbesttir ve neşir edilmeden evvel teftiş ve muayeneye tabi değildir."
- 2) (Y) 1931 tarihli Basın Kanunu çok partili siyasi hayatı destekleyecek yapısal özelliklere sahipti.

- 3) (Y) 1950'de Demokrat Parti iktidara gelmiş ve 1931 tarihli Basın Kanunu hükümleri devam ettirilmiştir.
- 4) (Y) 1961 anayasasının medya açısından dikkat çekici maddeleri ise, 32. ve 141. maddelerdi.
- 5) (D) Basın Şeref Divanı'nın kuruluşu basında etik ilkelerin uygulanmasında denetimin sağlanması bakımından önemli bir gelişmeydi.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

9. BASINDA ÖZDENETİM KAVRAMI VE TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-) Medyada isteğe bağlı denetim
- 2-) Medyada özdenetim yapan kurumlar ve Türkiye'den örnekler
- 3-) Medyada zorunlu denetim ve Türkiye'den örnekler

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) Medya alanında isteğe bağlı denetim nedir ve nasıl yapılır?
- 2-) Medyada özdenetim yapan kurumlar hangileridir?
- 3-) Medyada zorunlu denetim nasıl yapılır ve örnekleri nelerdir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Medyada isteğe bağlı denetim	Medyada isteğe bağlı denetimin ne olduğunun anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Medyada özdenetim kurumları	Medyada özdenetim kurumlarının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Medyada zorunlu denetim	Medyada zorunlu denetimin ne olduğunun anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

- 1-) Basın Kurultayı
- 2-) Basın Kongresi
- 3-) Özdenetim

Giriş

Basında özdenetim bağımsız olması her türlü etkiden uzak kalması gereken 4. güç basının bir anlamda kendini savunma mekanizması gibi de değerlendirilebilir. Basının kendi kendini kontrol edebilmesi özdenetimi gerçekleştirebilmesi gerek mesleki etik bakımından gerekse dış müdahaleleri önlemek açısından önemlidir. Bu konuda çeşitli deneyimler ülkemizde yaşanmıştır. 1930’larda Basın Birliği ile başlayan basının denetimi deneyimi, daha sonraları Gazeteciler Cemiyeti ve Basın Şeref Divanı ile Basın Konseyi ve Okur Temsilcisi (Ombudsman) gibi uygulamalarla gelişme göstermiş ve bugün de bu alanda uygulama devam etmektedir. Basının dış bir güç vasıtasıyla ya da siyaset tarafından kontrol edilmesi basının özgürlüğüne yapılacak en önemli müdahaledir ki, bu da demokratik bir ülke açısından düşünülemez. Bu ve benzer neden ya da bahanelerle basına yapılabilecek olası müdahalelerin önlenmesinde özdenetimin rolü ve önemi büyüktür.

9. BASINDA ÖZDENETİM KAVRAMI VE TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER

Basın, doğası gereği etki ve baskı altında kalmamalı ve 4. güç olarak yasama, yürütme ve yargının dışında kalarak görev ve sorumluluk üstlenmelidir. Özdenetim, basının kendi kendini denetlemesi anlamında olup dışarıdan gelebilecek etki ve baskıları da bertaraf etme anlamında önemli bir unsurdur. Başka mesleklerde görülmeyen bir özellik de basın faaliyetinin anayasal bir hüküm ve korumaya konu olmasıdır. Basında özdenetim kurum dışı ve kurumiçi araçlar vasıtasıyla yapılabilir. Özdenetim ya da otokontrol adından da anlaşılacağı gibi kendi kendine yapılan denetim anlamına gelmektedir. Kurum dışında denetim yapılması için oluşturulan kurumları belirtmek gerekirse bunları, Konsey, Cemiyet ya da Divan şeklinde sıralamamız mümkündür. Diğer yandan, kurumun kendi içinden deneyimli bir gazeteciye sorumluluk ve görev vererek oluşturduğu Okur Temsilciliği de iç özdenetimi gerçekleştirir. Ancak ombudsman uygulamasında 2 tür mevcuttur. Burada Kuzey Avrupa ülkelerinde (İskandinav) uygulanan kurum dışı Ombudsmanlık ile ABD'de uygulanan kurumiçi Ombudsmanlık uygulamasını birbirinden ayırmak uygun olacaktır. 25.05.1935'te Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından I. Türk Basın Kurultayı toplanmıştır. Bu kurultay Matbuat Umum Müdürlüğü'nün teşkilat kanunundaki yükümlülük gereği idi. Dönem, tek parti iktidarının olanca ağırlığıyla hissedildiği olağanüstü bir dönemdi. I. Türk Basın Kurultayı o dönemin koşullarında ve tek parti iktidarının gölgesinde toplanmış ve çeşitli komisyonlarda çalışmaların sonuçları değerlendirilmiştir. Kongrenin kültür komisyonu da gazetecilikte kültür üzerinde durmuş ve gazetecinin doğruyu ve ciddiye yansıtması gerektiği sansasyona itibar edilmemesi gereğini vurgulamıştır. Meslek komisyonu ise, zorunlu bir meslek örgütü kurulması konusunda karar almıştır. 1935'te zorunlu bir meslek kurulması kararı alınmış ve 1938'de Basın Birliği kurulmuştur. Ankara milletvekili Falih Rıfki Atay Basın Birliği başkanı seçilmiştir. Basın Birliği, zorunlu bir basın meslek örgütü olması dolayısıyla sonraları çok tartışılmıştır. Zorunlu bir meslek örgütü Basın Birliği'nin kapatılması üzerine bu kez gazeteciler kendi girişimleri doğrultusunda İstanbul'da Gazeteciler Cemiyeti'ni kurmuşlardır. 10.06.1946'da kurulan Cemiyet, 1993 sonrasında isminin başına Türkiye ibaresi alarak, o tarihten Türkiye Gazeteciler Cemiyeti adıyla anılmaya başlanmıştır.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Türkiye'de basın alanında kurulmuş olan en eski ve en önemli meslek örgütüdür. Gazeteciler Cemiyeti kuruluş amacı bakımından, 1946'dan günümüze kadar geçen süre içinde, önemli işlevleri yerine getiren bir mesleki kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. Cemiyet tüzüğü'nün "Cemiyetin Amacı ve Konusu" başlığı altında yer alan 3. maddede kurumun amaçları şu şekilde açıklanmıştır:

"Madde 3 - Cemiyetin temel amacı, gazete, dergi, radyo, televizyon gibi yazılı, işitsel, görsel ve elektronik iletişim alanlarını kapsayan gazetecilik mesleğini; mesleğin geleneklerini ahlak ilkelerini korumak; herkesin bilgi edinme gerçekleri öğrenme hakkının bir aracı olan iletişim ve düşünce açıklama özgürlüğünü savunmak; gazetecileri meslekleri içinde maddi ve manevi yönleriyle ilerletmek ve yüceltmektir.

Cemiyet bu amacın gerçekleştirilmesi için belli başlı şu çalışmalarda bulunur:

- a) Gazetecilik mesleğini temsil eder.
- b) Üyelerine yardım sağlar. Yönetim Kurulu'nun yapacağı yönetmeliklere göre üyelerini bu yardımlarda yararlandırır.
- c) Gazeteciler arasında yakınlaşmayı sağlar.
- ç) Mesleği ilgilendiren sorunların tümünü incelemek, çözüm yollarını bulmak için ilgili kuruluşlarla işbirliği yapar, gerektiğinde ortak oluşumlar meydana getirir, yurt içinde ve yurt dışında toplantılara katılır.
- d) Üyelerin sağlıklarını koruyucu dinlenme yerleri ve benzeri kuruluşları meydana getirir, meslek mensuplarının geleceklerini güven altına alıcı vakıf, yardım ve emekli sandıkları gibi kurumlar kurar ya a bu tür kuruluşlara katılır ya da katılım paylarını arttırır, kooperatifler kurmalarına ve kurulmuş kooperatiflere yardımcı olur, iktisadi kurumlar ya da kuruluşlar oluşturur ya da katılımında bulunur. Gençliğin yararlanmasına da açık olmak üzere üyeleri için spor kulüpleri kurar.
- e) Kamuoyunu aydınlatmak ve ülkeyi her yönüyle tanıtmak için yurtiçi ve yurtdışı geziler, yarışmalar, konferanslar, sempozyumlar, paneller, kurslar, toplantılar, gösteriler, spor etkinlikleri düzenler, dershaneler, okullar, sergiler, fuarlar, müze, kitaplık, kulüp ve lokaller açar. Gazete, dergi, kitap, bülten ve broşürler yayınlar, piyangolar ve her türlü eğlenceler düzenler.
- f) Mesleğin onur ve saygınlığıyla bağdaşmayan, meslek gelenek ve kurallarına uymayan yayınlarla ilgili üyelerini, yazılı biçimde uyararak bu kurallara uymaya çağırır, tekrarı halinde Yönetim Kurulu kararıyla Onur Kurulu'na sevk eder. Meslek ilkelerine uymayan yayın ve davranışlar için üyesi olmayan gazetecilere, yayıncılara ve yayın organlarına karşı da uyarı görevi yapar. Yasalar ve uluslararası anlaşmalarla gazetecilere tanınan hak ve özgürlükleri korumak amacıyla gerekli girişimlerde bulunur.
- g) Üyelerinden çalışan ve çalıştıran ve emeklilerin karşılıklı hak ve yararlarını, meslek dayanışması çerçevesinde uzlaştırmaya, korumaya ve geliştirmeye çalışır.
- h) Bağış kabul eder.”¹⁹

TGC 1998'de yayımlanmış olduğu Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi ile bu alanda oluşturulmuş çalışmalardan dikkat çekici bir örneği ortaya koymuştur. Bu bildirme, içinde gazeteciler açısından etik ilkeleri barındırması ayrıca gazetecilerin sorumluluklarını da içeriğinde bulundurması bakımından çok önemli ve dikkat çekici bir çalışmadır. Bildirge, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yönetim Kurulu tarafından 18 Kasım 1998 günü kabul edilmiştir.

27 Mayıs ihtilali sonrasında basında isteğe bağlı bir özdenetim kuruluşunun oluşturulması yönündeki düşünce sonuçta 24.07.1960'da basında sansürün kaldırılması konulu toplantıda Basın Ahlak Yasası'nın imzalanmasıyla somutlaştırılmış ve Basın Şeref Divanı'nın kuruluşu gerçekleşmiştir. İyi niyetlerle oluşturulan Basın Şeref Divanı sonraları işlevini yitirmiş ve 1967'de işlevsiz kalarak ortadan kalkmıştır. Divanın başarısız olmasının başlıca nedeni ise, basın mensuplarının sadece cezalandırılmasıyla ilgilenmesi buna karşın gazetecilerin özlük haklarıyla veya diğer talepleriyle ilgili girişimlerde bulunmaması olmuştur.

---

¹⁹ **Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Tüzüğü**, Erdini Basım ve Yayınevi, 30 Mart 2000, ss.4-6.

19-21 Aralık 1975 tarihleri arasında, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Konferans salonunda gerçekleştirilen ikinci kurultay pek çok akademisyen, gazeteci ve basın mensubunun katılımıyla gerçekleştirilmiş. 1. no.lu komisyonun Kurultay'a sunduğu raporun 1. ana başlığını oluşturan "Basının Kendi Kendini Kontrolü" adı altında sıralanan maddelerde basın ahlakı ile ilgili önlemlerin alınması yönünde şu görüşlere yer verilmiştir: a)Eski tecrübelerden de yararlanılarak daha etkin ve güçlü hatta yasal bir kuruluşun teşkili, b)Mesleki kuruluşların dağıntıklarının mahzurları dikkate alınarak tek kuruluş haline getirilmesi, c)Gazetelerin yayın politikasında, fikir işçilerinin sorumluluğunun bulunması dolayısıyla yönetime katılmaları sağlanmalı, d)Sorumsuz yayın yapan basın organlarına karşı sorumlu basın organları ve basın kuruluşları, zamanında kamuoyunu aydınlatmalı, e)Basın özgürlüğünü zedelememek şartı ile gazete sahipliği bir disiplin altına alınmalı, f)Basın ilan rejiminin, sorumsuz basının sayısını arttırıcı yönde olduğu saptanarak, bu sakıncaları önlemek için bu kuruluş yeniden düzenlenmelidir.

1986 yılında bir grup gazetecinin bir çalışma grubu oluşturmasının ardından 1988 yılı Şubat ayında Basın Konseyi kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Basın Konseyi kuruluşundan itibaren isteğe bağlı bir özdenetim kurumu olarak mevcudiyetini devam ettirmektedir.

Basında ombudsmanlık İskandinav ülkelerine ait bir uygulama olup, vatandaş koruyucusu anlamında İsveç dilinde bir sözcüktür. Bu önceleri İskandinav ülkelerinde sonraları ise ABD başta olmak üzere dünya üzerinde çeşitli ülkelere yayılmak suretiyle uygulanmış bir özdenetim mekanizmasıdır. Ülkemizde Milliyet gazetesi başta olmak üzere, Hürriyet, Sabah, Akşam, Zaman, Yeni Şafak gazetelerinde ombudsman ya da okur temsilcisi sayfası bulunmaktadır.

Ders teoriktir

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Medya alanında yapılan özdenetim faaliyeti ile zorunlu denetimin ne olduğu hangi kurumlar vasıtasıyla bunların uygulama alanına konduğu ve ayrıca Türkiye'deki örnekler ele alınmış ve incelenmiştir.

Bölüm Soruları

- 1) Basında özdenetim ne demektir?
  - a) Yasalarla zorunlu denetim
  - b) Denetimsizlik
  - c) **Kendi kendini denetleme**
  - d) Devlet denetimi
  - e) Mahkemelerce denetim
- 2) I. Türk Basın Kurultayı hangi tarihte toplanmıştır?
  - a) 25.04.1933
  - b) **25.05.1935**
  - c) 28.06.1935
  - d) 25.06.1935
  - e) 30.06.1938
- 3) Aşağıdakilerden hangisi I. Türk Basın Kurultayı'nda alınan kararlardan bir tanesidir?
  - a) Basında özdenetimin uygulanması gerekmektedir.
  - b) Ombudsmanlık esastır.
  - c) **Zorunlu bir meslek örgütü kurulması gerekmektedir.**
  - d) Gönüllü bir meslek örgütü kurulması gerekmektedir.
  - e) Basının herhangi bir denetime ihtiyacı yoktur.
- 4) Aşağıdakilerden hangisi I. Türk Basın Kurultayı sonucunda gerçekleşmiştir?
  - a) **Basın Birliği kurulmuştur.**
  - b) Gazeteciler Cemiyeti kurulmuştur.
  - c) Basın Şeref Divanı kurulmuştur.
  - d) Basın Konseyi kurulmuştur.
  - e) Herhangi bir gelişme yaşanmamıştır.
- 5) Aşağıdakilerden hangisi Gazeteciler Cemiyeti'nin amaçları arasında değildir?
  - a) Gazetecilik mesleğini korumak
  - b) Mesleğin gelenek ve ahlak ilkelerini korumak
  - c) İletişim ve düşünce açıklama özgürlüğünü savunmak
  - d) Gazetecileri maddi ve manevi yönleriyle ilerletmek ve yüceltmek
  - e) **Gazetecilere davranışlarına göre ödül veya ceza vermek**

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (D) TGC 1998'de yayımlanmış olduğu Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi içinde gazeteciler açısından etik ilkeleri barındırması ayrıca gazetecilerin sorumluluklarını da içeriğinde bulundurması bakımından çok önemli ve dikkat çekici bir çalışmadır.
- 2) (D) 24.07.1960'da basında sansürün kaldırılması konulu toplantıda Basın Ahlak Yasası'nın imzalanmasıyla somutlaştırılmış ve Basın Şeref Divanı'nın kuruluşu gerçekleşmiştir.
- 3) (Y) Basın Şeref Divanı günümüzde hala işlevini yerine getirmektedir.

- 4) (D) 1986 yılında bir grup gazetecinin bir çalışma grubu oluşturmasının ardından 1988 yılı Şubat ayında Basın Konseyi kurulmuş ve faaliyete geçmiştir.
- 5) (Y) Basında ombudsmanlık İskandinav ülkelerine ait bir uygulama olup, ülkemizde örneği yoktur.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

10. BASIN BİRLİĞİ VE I. TÜRK BASIN KURULTAYI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-) Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında basın rejimi ve mesleki örgütlenme
- 2-) 1935'te toplanan I. Türk Basın Kurultayı
- 3-) Basın Birliğı

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) Cumhuriyet'in ilk yıllarında basın özgürlüğü ne durumdaydı?
- 2-) Basın üzerinde uygulanan yasal yaptırımlar neydi?
- 3-) I. Basın Kurultayı ve etkileri ne şekilde olmuştur?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Cumhuriyet'in ilk yıllarında basın özgürlüğünün durumu	Cumhuriyet'in ilk yıllarında basın özgürlüğünün durumunun anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Cumhuriyetin ilk yıllarında basın – siyaset ilişkisi	Cumhuriyetin ilk yıllarında basın – siyaset ilişkisinin anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
I. Basın Kurultayı ve etkileri	I. Basın Kurultayı ve etkilerinin anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

- 1-) I. Basın Kurultayı
- 2-) Basın Birliği
- 3-) Haysiyet Divanı

Giriş

1930'lu yıllar Türkiye'de tek parti iktidarının kendisini tüm ağırlığı ve kalıcılığıyla hissettirdiği bir dönem olmuştur. Bu yıllarda tek parti ideolojisinin gereği olarak kurumlar yapılandırılmış ve basın kaçınılmaz şekilde bu etkiden kendisini kurtaramamıştır. 1935 Mayıs'ında gerçekleştirilen 1. Basın Kurultayı'nın çeşitli amaçları bulunmasına karşın en önemli amaçlarından biri de, basının tek elde ve bir denetim mekanizması çatısı altında toplanmasının sağlanmasıydı. Kurultay'ın sonuç bildirgesinde basının tek çatı altında toplanmasını sağlayacak bir kurumun oluşturulması kararlılığı yer almış ve bu kurumun oluşturulması karara bağlanmıştı. 1938'de yasa ile kurulan Basın Birliği zorunlu bir denetleme kurumuydu yani gazeteciler zorunlu olarak bu Birliğin çatısı altında yer almak durumundaydılar. Böylesi bir uygulama Mussolini İtalyasındaki Basın Odaları kuruluşundan örnek alınarak gerçekleştirilmişti. Birlik, bünyesinde yer alan Haysiyet Divanları marifetiyle gazete ve gazetecilere kısa ya da uzun vadeli cezalar verebiliyordu ve buna itiraz edilmesi mümkün değildi. 1946 yılında ülkedeki demokratikleşme rüzgarı ile Basın Birliği de sona ermiş ve yasa ile kapatılmıştır.

10. BASIN BİRLİĞİ VE I. TÜRK BASIN KURULTAYI

1930'lu yıllar Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti iktidarını pekiştirdiği yıllardır. Özellikle, 1930'ların ilk yarısı çeşitli kurumlar vasıtasıyla ulus ve ulus devlet oluşturma çabalarına, bunun ideolojik alt yapısının ortaya konması gayretlerinin de eklendiği yıllar olarak karşımıza çıkar. Nitekim, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti, Türk Dil Tetkik Cemiyeti gibi kurumların yanında, Güneş Dil Teorisi gibi kuramsal oluşumların da tek parti iktidarını olumlu yönde etkileyecek ideolojik kuramsal alt yapıyı oluşturduğu bilinmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda söz konusu dönemde basının da bunun dışında kalması beklenemezdi. 25.05.1935 tarihinde Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından I. Türk Basın Kurultayı toplanmıştır. I. Türk Basın Kurultayı da gazete ve basın mensuplarının bir araya getirilmesinin sağlanması aynı zamanda da basının tek elden yönetilmesi konusunda girişim yapılması amacıyla toplanmıştı. amaçları ise şu şekilde sıralamak mümkündür: 1-Basın ile Basın Genel Direktörlüğü arasında işbirliği elde edilmesi için elbirliği ile çalışmak, 2-Türk basınının kültür yayma ödevlerini daha iyi görebilmesi için üzerinde yürünülmesi gereken yolları tayin etmek, 3-Gazetecilik mesleğinin ve gazetecilerin ilerleme ve yükselme yollarını araştırmak, 4-Basın Birliği'ni kurmak. Kongrenin açılış konuşmasını, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya yapmıştır. I. Türk Basın Kurultayı meslek komisyonu kurultayın sonunda yayınladığı bildiride zorunlu bir mesleki örgütün kurulması yönünde kararını bildirmişti.

“Basın Birliği Kuruluş Kanunu 27 Haziran 1938 yılında 3511 sayı ile çıkmış ve böylece Türkiye’de ilk defa olarak gazetecilik mesleğinin gelişmesi ve gazetecilik mesleğinin esaslı bir meslek haline gelmesinde ilk adım atılmıştır.”²⁰

Yasa, 14 Temmuz 1938’de Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye’de ilk kez mesleki bir kuruluş olarak gazetecileri tek bir şemsiye altında toplanmıştır. Ancak basın mensuplarını böylesi bir çatı altında tek elde toplama daha sonraları eleştiriye uğramıştır. Basın Birliği’nin oluşturulması yönündeki eğilim ve amacın açığa çıkması, 25 Mayıs 1935 tarihinde toplanan I. Türk Basın Kurultay’ında alınan karar bağlamında gerçekleşmiştir. Sonuçları itibariyle değerlendirildiğinde, bu kurultayın toplanmasında en temel hedeflerden biri de, ülkedeki tüm gazetecileri bir araya toplayan bir birliğin oluşturulması çabalarıydı. Bu çabaların sonucunda kurulan Basın Birliği, zorunlu bir meslek kuruluşu olarak yaşama geçirilmiş ve işlerlik kazandırılmıştır. Yaptırım gücünü yasalardan alan Basın Birliği, o dönemde kuşkusuz, çok önemli bir mesleki örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Basın Birliği’nin 19 Temmuz 1938’de yapılan kongresinde başkanlığa CHP Ankara Milletvekili, Ulus gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay, Merkez İdare Kuruluna Asım Us, Ahmet Şükrü Esmer, Abidin Daver, Sadri Ertem, İbrahim Alaettin, Kerami Kurtbay, Selim Ragıp Emeç, Sedat Simavi seçilmişlerdir. Daha sonra İstanbul, İzmir Basın Birliği şubelerinin yönetim kurulları oluşturulmuştur. Birlik Haysiyet Divanları, birlik mensupları arasında çıkacak şahsi anlaşmazlıklarla meslek haysiyet ve şerefine taalluk eden meseleleri çözme konusunda da yetkiliydi. Mıntıka haysiyet divanları, bir aya kadar meslekten uzaklaştırma cezası verebileceği gibi, yüksek haysiyet divanı da üç aya kadar uzaklaştırma ve birlikten çıkarma kararı verebiliyordu. Birlikten çıkarma kararından en az bir yıl sonra ilgililer

²⁰ORAL, Fuat Süreyya. **Türk Basın Tarihi 1919-1965 Cumhuriyet Dönemi**, Doğu Matbaacılık, Ankara, 1968, s.126.

kararın kaldırılması için yüksek haysiyet divanına başvurabiliyor ve divan müracaat genel durumunu göz önüne alarak kendisinin yeniden birliğe alınmasına karar verebiliyordu.

Basın Birliği, 1938 ile 1946 yılları arasında görev yapmış kanunla kurulan zorunlu bir basın meslek örgütüydü. Bu örgüt üyelerinin ışında kişilerin gazetecilik yapması ise mümkün değildi. Böylece basın tek bir çatı altında üstelik zorunlu bir meslek kuruluşuna bağlı çalışmak zorunda kalıyordu. Ancak böylesi bir yapıyı, özellikle 2. Dünya Savaşı'nın Batılı müttefiklerce kazanılması ve Almanya ve bağlaşıklarının yenilmesinden sonra devam ettirmek mümkün değildi. Çünkü Türkiye Batı devletleri tarafında yer almak ve onların idari sistematiğini kendi bünyesinde uygulamak kararlılığı içindeydi. Nitekim, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de bu kararlılığın bir göstergesi olarak 1946'da çok partili seçimlerin yapılması yönündeki uygulamayı gerçekleştirmişti. 1945 yılı Şubat ayında ABD Basın Özgürlüğü Komisyonu Türkiye'ye gelmiş, hükümet yetkilileriyle yaptıkları görüşmelerden sonra, kamuoyunda 'basın özgürlüğü' kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Komisyon üyeleri, Ankara ve İstanbul'da siyaset ve basın çevreleriyle yaptıkları görüşmelerde; Basın özgürlüğünün, barışın bir şartı olduğunu, savaştan sonra yapılacak barış görüşmelerinde basın hürriyetinin en önemli şart olarak antlaşmalarda yer alacağını, basın mensupları olarak sansürün kaldırılması ve basın üzerinde devlet nüfuzunun yok edilmesi konusunda ortak gayret sarf etmeleri gerektiğini savunmuşlardır. Ancak önemli bir noktayı vurgulamayı da ihmal etmeyip Basının ağır bir sorumluluk yüklendiğinin, bunun bilincinde olmak gerektiğinin, sansüre meydan vermemek için etkin bir otokontrolün zorunlu olduğunun altını çizmişlerdir. Basın Birliği'nin kapatılması, çok partili seçimlerin yapılması ve Türkiye'nin yeni bir siyasal formata uygun duruma gelişi 1946 yılında gerçekleşmiştir. Savaşın bitimine yakın ve hemen sonrasında yapılan Yalta ve Potsdam konferanslarında yeni dünya sınırları belirlenmiş, Batı ve Sovyet bloğunun geleceği ve gelecekteki dünya konjokturunun temelleri atılmıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda Türkiye'nin yeri Batılı ülkeler yanında belirlenmiş ve sonuçta da Türkiye bu gelişmenin gereğini yerine getirecek düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Basın özgürlüğü konusunda da Türkiye'nin adım atması Basın Birliği'nin kapatılması ile gerçekleşmiştir. Bütün bu gelişmeler sonucunda, CHP iktidarının dış ve iç talepler karşısında duyarsız kalmayıp harekete geçmesiyle birlikte, Basın Birliği, 30.05.1946 tarih ve 4932 sayılı kanunun 18.06.1946'da yürürlüğe girmesiyle, yasal olarak ortadan kaldırılmıştır. Basın Birliği, yasaya dayanan zorunlu bir meslek kurumu olması nedeniyle yasa marifetiyle kurumlu ve lağvedilmişti.

Basın Birliği, yaptırım gücünü yasalardan almakta ve böylece gazetecilere, özellikle rejim ve hükümetle ilgili yapılacak, eleştirel yaklaşımlarda dar bir hareket alanı bırakılması hedeflenmekteydi. Özellikle Atatürk'ün ölümünden sonra, 1938-1946 yılları arasında siyasal otoritenin basın üzerindeki baskıları büyük boyutlara ulaşmış, resmi açıklamaların dışında siyasi haberler basında hiç yer almamış, hükümet hangi haberlerin, hangi yorumların, resimlerin ne şekilde yayınlanacağına kadar herşeye müdahale etmiştir. Milli Şef ile ilgili her türlü haberlerin büyük punto ve resimlerle verilmesi mecburiyet haline getirilmiştir. Böylesi bir durumda ise, özgür basından söz etmek mümkün değildi. Zorunlu meslek örgütü şeklinde ortaya çıkan Basın Birliği oluşumu, Mussolini İtalya'sındaki Basın Odaları örnek alınarak oluşturulmuştu. Ne ölçüde iyi niyetli de hareket edilse Basın Birliği adı altında kurulan bu zorunlu basın örgütü basın mensuplarına özgür bir çalışma ortamı sağlamaktan çok uzaktı.

Böylesi bir girişimin, tek yönlü ileti gönderme ve baskı yönetimi oluşturma dışında da bir işlevinin olamayacağı açıktı. Nitekim Basın Birliği sonraları bu işlev ve yapısından dolayı eleştiriye uğramıştır.

Uygulamalar

Ders teoriktir

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında basın siyaset ilişkisi bağlamında basının durumu basın özgürlüğü konusunun ne şekilde ele alındığı I. Türk Basın Kurultayı ve sonuçlarına açıklanmıştır.

Bölüm Soruları

- 1) Aşağıdakilerden hangisi I. Türk Basın Kurultayı'nın toplanma amaçlarından bir tanesidir?
  - a) **Basının tek elden yönetilmesi**
  - b) Basının çok sesli olmasının sağlanması
  - c) Basında özdenetimin sağlanması
  - d) Basının özgürlüğünün yasal metinlerce teminat altına alınması
  - e) Anadolu Ajansının kurulması
- 2) Türkiye'de ilk kez mesleki bir kuruluş olarak gazetecileri tek bir şemsiye altında toplayan kuruluş hangisidir?
  - a) Gazeteciler Cemiyeti
  - b) Basın Konseyi
  - c) Basın Şeref Divanı
  - d) **Basın Birliği**
  - e) Ombudsmanlık
- 3) Aşağıdakilerden hangisi Basın Birliği'nin yetkileri arasında değildir?
  - a) Birlik mensupları arasında oluşabilecek şahsi anlaşmazlıkları çözmek
  - b) Meslekten uzaklaştırma cezası vermek
  - c) Birlikten çıkartma kararı vermek
  - d) Meslek haysiyet ve şerefine taalluk eden meseleleri çözmek
  - e) **Özdenetim mekanizması oluşturmak**
- 4) Basın Birliği, yaptırım gücünü nereden almaktadır?
  - a) Mesleki örgütlerden
  - b) Mahkemelerden
  - c) **Yasalardan**
  - d) Hükümetten
  - e) Birlik üyesi gazetecilerden
- 5) Basın Birliği'nin kapatılması hangi tarihte gerçekleşmiştir?
  - a) 1939
  - b) 1940
  - c) 1942
  - d) 1944
  - e) **1946**

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (Y) Basın Birliği Kuruluş Kanunu 27 Haziran 1938 yılında 5187 sayı ile çıkmıştır.
- 2) (D) Mıntika haysiyet divanları, bir aya kadar meslekten uzaklaştırma cezası verebilmektedir.

- 3) (Y) Basın Birliği, 1938 ile 1950 yılları arasında görev yapmış kanunla kurulan zorunlu bir basın meslek örgütüydü.
- 4) (Y) CHP iktidarının dış ve iç talepler karşısında duyarsız kalmayıp harekete geçmesiyle birlikte, Basın Birliği, 30.05.1950 tarih ve 4932 sayılı kanunun 18.06.1950'de yürürlüğe girmesiyle, yasal olarak ortadan kaldırılmıştır.
- 5) (D) Zorunlu meslek örgütü şeklinde ortaya çıkan Basın Birliği oluşumu, Mussolini İtalya'sındaki Basın Odaları örnek alınarak oluşturulmuştu.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

**11. TÜRKiYE GAZETECİLER CEMİYETİ
(TGC) VE TÜRKiYE GAZETECİLERİ HAK
VE SORUMLULUK BİLDİRGESİ**

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-) Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin kuruluşu
- 2-) Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin işlev ve sorumlulukları
- 3-) Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) Türkiye Gazeteciler Cemiyeti hangi koşullarda kurulmuştur?
- 2-) Bir mesleki örgüt olarak TGC'nin işlevleri nelerdir?
- 3-) Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi nedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin kuruluşu	Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin kuruluşunun anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin işlevleri	Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin işlevlerinin anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi	Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nin anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

1-) TGC

2-) TGC Tüzüğü

3-) Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi

Giriş

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti basın alanında Türkiye'nin en eski meslek örgütüdür. 2. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından Türkiye'nin demokratikleşmesi siyasal hayatta gerçekleştirilmeye çalışılırken diğer yandan da basın gibi toplumun üzerinde önemli etkiye sahip bir organizasyonun üzerindeki her türlü engel ve baskının kaldırılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Basın Birliği örgütünün basında denetim görevinin zorunlu olarak gerçekleştiği düşünüldüğünde Gazeteciler Cemiyeti'nin isteğe bağlı mesleki bir kuruluş olarak ortaya çıkması ülkedeki basın hareketi açısından önemli bir gelişmeydi. Nitekim kuruluşunun ilk gününden itibaren Cemiyet basın çalışanlarına olduğu kadar gazetelere de önemli koruma ve katkılarda bulunmuştur. İstanbul'da Babıali tabir edilen yerde faaliyetlerini sürdüren Gazeteciler Cemiyeti'nin adı 1993 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla önüne Türkiye gelmesi neticesinde Türkiye Gazeteciler Cemiyeti şeklinde değiştirilmiştir.

11. TÜRKİYE GAZETECİLER CEMİYETİ (TGC) VE TÜRKİYE GAZETECİLERİ HAK VE SORUMLULUK BİLDİRGESİ

2. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte Türkiye'nin çok partili siyasal hayata geçişi ve siyasal sistematiğinde değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler sadece siyasal yaşamda görünmez aynı zamanda sosyal hayat ve basını da içine alan süreci kapsamaktadır. Basın Birliği'nin lağvedilmesi ile yaşanacak süreçte, bu kez gazetecilerin kendi girişimleriyle oluşturacakları bir mesleki örgütün ortaya çıkışı söz konusudur. Gazeteciler Cemiyeti adı altında toplanacak bu örgüt isteğe bağlı bir meslek örgütü özelliğini taşımaktaydı. Bu kurum sonraları, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti adını almıştır. Basın Birliği'nin ani bir hükümet girişimiyle yasal olarak ortadan kalkmasının ardından gazetecilerin kendi girişimleriyle bir örgütlenmeye gitmeleri söz konusu olmuştur. Basın Birliği'nin ortadan kalkması gazetecilerin mesleki örgütten yoksun kalmaları Babıali'de beklenmeyen bir gelişme olarak karşılandı. Bu durum karşısında, gazetecilerin büyük çoğunluğu meslek örgütlerini oluşturmak ve haklarını korumak amacıyla Sedat Simavi'nin önderliğinde bir araya geldiler. Bütün bu gelişmeler karşısında merkezi İstanbul'da olan bir mesleki kuruluşun faaliyete geçeceği konusunda yapılan açıklama gazetecilerin rahatlamalarına neden oldu. Oluşturulan çalışma grubu Gazeteciler Cemiyeti'nin tüzüğünde o tarihe kadar yer almayan çeşitli ilkelere / konulara yer verilmesini sağladı ve bunlar uygulanmaya başlandı. Yenilikçi ve özgürlükçü görüşlerin ışığı altında hazırlanan Gazeteciler Cemiyeti tüzüğünde, o güne kadar hiçbir mesleki kuruluşta görülmemiş olan, sosyal yardım ve dayanışma ilkeleri yer aldı. Evlenenlere, çocuğu olanlara, hastalananlara, işsiz kalanlara, darlığa düşenlere çeşitli sosyal yardımlar öngörüldü. 10 Haziran 1946 günü İstanbul Valiliği'ne verilen dilekçe ile Gazeteciler Cemiyeti resmen kuruldu ve tüzüğü Cumhuriyet gazetesinde yayınlandı. Kurucu heyet olarak görevi Sedat Simavi, Sadun Galip Savcı, Cihat Baban, Hayri Alpar, Sait Kesler üstlendiler. Cemiyetin sıfırda olan kasasına Sedat Simavi 5.000 lira (ki o dönemde dolar yaklaşık iki buçuk liradan işlem görüyordu) ve öteki gazete sahipleri gerekli katkılarda bulundular. "Gazeteciler Cemiyeti" adı ile anılan kurumun adının değiştirilmesi yönündeki çabalar, 8 Mart 1988 tarihinde başlamış, Cemiyet'in resmi makamlar nezdindeki girişimleri uzun bir süreç sonunda Bakanlar Kurulu'nun 12 Haziran 1993 günkü toplantısında Cemiyet'in isminin başına "Türkiye" kelimesinin eklenmesine izin verilmesi ve bu kararın 23 Ağustos 1993 günü Cemiyet'e tebliğ edilmesi ile sonuçlanmıştır. Böylece Cemiyet artık resmen "Türkiye Gazeteciler Cemiyeti" (TGC) olarak anılmaya başlanmıştır.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin amaçları Cemiyet'in tüzüğünde yer alan 3. maddede verilmiştir. 3. madde "Cemiyetin Amacı ve Konuları" başlığı altında şu şekilde düzenlenmiştir:

Madde 3 - Cemiyetin temel amacı, gazete, dergi, radyo, televizyon gibi yazılı, işitsel, görsel ve elektronik iletişim ve internet alanlarını kapsayan gazetecilik mesleğini; mesleğin geleneklerini, ahlak ilkelerini korumak; "Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi"nin herkes tarafından benimsenmesini, geliştirilmesini korunmasını, toplumda

yaygınlaşmasını, sağlamak, herkesin bilgi edinme, halkın doğru haber alma ve gerçekleri öğrenme hakkını, iletişim, düşünce açıklama, eleştiri ve yorum hakkı ile ifade ve basın özgürlüğünü savunmak; gazetecileri meslekleri içinde maddi ve manevi yönleriyle geliştirmek, ilerletmek, korumak ve yüceltmektir.

Cemiyet tüzüğünün 14. maddesinde ise, cemiyetin çalışma organlarını şu şekilde belirtmiştir:

1. Genel Kurul
2. Yönetim Kurulu
3. Denetim Kurulu
4. Onur Kurulu
5. Balotaj Kurulu

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'ne kimlerin üye olabileceği Cemiyet'in tüzüğünde yer alan 7. maddede verilmiştir. 7. madde "Üye Olma Hakkı ve Üyelik İşlemleri" başlığı altında düzenlenmiştir:

Madde 7 - Cemiyetin asıl ve onursal üye olmak üzere iki tür üyesi vardır.

A – ASIL ÜYE

I- a) Gazeteler ve dergiler, haber ajansları, radyolar ve televizyonların imtiyaz sahipleri ve Yönetim Kurulu başkanları, genel yayın yönetmeni, genel yayın koordinatörü, genel müdürü, yazı işleri müdürü ve bunlarda sayfa editörleri, sayfa düzenleyicileri, (yazı işleri müdürü yardımcısı), sayfa sekreteri, haber müdürü, istihbarat şefi, muhabir, foto muhabiri, kameraman (stüdyo kameramanı hariç), yazar, çevirmen, düzeltmen, ressam, karikatürcü, grafiker, müessese müdürü, arşiv şefi ve müdürü ve internet ortamında yayın yapan haber web sitelerinde gazeteci olarak ve benzeri unvanlar altında telif hakkı ya da devamlı ücretle 212 sayılı yasayla değiştirilmiş 5953 sayılı yasa hükümlerine bağlı olarak en az iki yıldır sürekli çalışanlarla, sarı basın kartı, basın şeref kartı ve sürekli basın kartı taşıyan gazeteciler.

b) Televizyon ve Radyo kurumlarında (a) bendinde sayılanlar dışında haber programı üreten servislerde yukarıdaki unvanlarla iki yıl sürekli olarak çalışanlar.

c) Televizyon ve radyo kuruluşlarında çalışanlar için (Devlet memuru olanların üyeliğine izin verilmesi koşulu ile) en az iki yıl buralarda çalışmakta ve sarı basın kartı, basın şeref kartı ya da sürekli basın kartı taşımakta olmak.

ç) Bakanlıklar ve kurumlardaki basınla ilişkiler birimlerinin daire başkan ya da müdürleri (Basındaki kıdemi 5 yıldan az olmamak koşuluyla).

B – ONURSAL ÜYE

II- Basın yayın ve gazetecilik mesleğinin, gazeteciliğin, radyo ve televizyonculuğun ve Cemiyetin gelişmesinde ve ülkenin düşünce, yazın, bilim, kültür, san'at, sosyal ve iktisadi yaşamında seçkin hizmetler vermiş olanlarla, gazetecilik eğitim ve öğretimi yapan fakülte ve yüksek okulların meslekle ilgili öğretim üyeleri ve öğretim görevlileri.

Onursal üyeliğe alma ve çıkarma kararları önceden gündeme alınarak Yönetim Kurulunun tam sayı ile toplandığı oturumlarda görüşülür.

Karar alınmasında Yönetim Kurulu tam sayının en az beşte dört (9 oy) çoğunluğu aranır. Oylama gizli yapılır. Toplam onursal üye sayısı asıl üye sayısının yüzde üçünü aşamaz.

Gazeteci kimliğinin tanımlanmasında gönderme yapılacak ve referans niteliği taşıyan yasal metinlerden biri, 8 Haziran 1984'de kabul edilen ve 18 Haziran 1984 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" uyarınca hazırlanmış bulunan "Basın Kartı Yönetmeliği" dir. Halen yürürlükte olan Basın Kartı yönetmeliği, 23.03.2001'de Resmi Gazete'nin 24351'nci sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiş olan "Basın Kartı Yönetmeliği"dir. Bu yönetmelik Basın Kartı almaya hak kazanan meslek mensuplarının sahip olmaları gereken özellikleri hüküm altına almış olup, dolayısıyla da kimlerin gazeteci olarak devlet tarafından tanınacağını da cevabını verir niteliktedir.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin 19 Kasım 1997'de yapılan olağanüstü tüzük değişikliği genel kurulunda kabul edilen tüzükle, Basın senatosunun oluşturulması ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti bünyesindeki yardımcı komitelerden birinin "Meslek İlkelerini İzleme Komitesi" olması kararlaştırılmıştır.

Tüzük değişiklikleri 26-27 Mart 1998'de toplanan olağan genel kurulla birlikte yürürlüğe girmiş, Senato ve Komite çalışmalarına başlamıştır.

Bu genel kurul öncesinde, medyanın dünyada ve Türkiye'de ulaştığı boyutlar ile meslek ilkelerindeki aşınmayı dikkate alan bir bakışla, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti bünyesinde yeni bir metnin hazırlık çalışmaları öngörülmüştür.

Genel kurulda oluşan yeni yönetim kurulu bu çalışmaların hızlanmasını ve sonuca ulaşmasını kararlaştırmış, bu amaçla, dünyada var olan, yukarıda da belirtildiği üzere, uluslararası, ulusal, kurumsal metinlerin büyük çoğunluğu incelenmiş, Meslek İlkelerini İzleme Komitesi bünyesinde ayrıntılı bir taslak ortaya çıkmıştır.

Meslek İlkelerini İzleme Komitesi'nin oluşturduğu taslak metin Yönetim Kurulu tarafından Basın Senatosu Başkanlık Divanı'na iletilmiş, 15 Eylül 1998'deki Senato toplantısında taslak çeşitli önerilerle kabul edilmiş ve 28 Eylül 1998'de yeniden Yönetim Kurulu'nda görüşülmüştür.

Yönetim Kurulu, Bildirge taslağını, başta Türkiye Gazeteciler Cemiyeti üyeleri olmak üzere, mümkün olduğunca çok sayıda gazeteciye, ayrıca üniversitelere ve sivil toplum örgütlerine iletmiş ve Basın Senatosu'nun 3 Kasım 1998'deki genişletilmiş toplantısı, taslağa katkıda bulunmak ve görüş, öneri iletmek isteyen herkese açık yapılmıştır.

Bu kapsamlı toplantıda, Senato üyeleri ile birlikte bulunan gazeteciler, akademisyenler, sivil toplum örgütleri temsilcileri ile toplantıya katılmasalar da görüşlerini iletenlerin üstünde durdukları noktalar dikkate alınarak taslak yeniden kaleme alınmış ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yönetim Kurulu tarafından 18 Kasım 1998 günü kabul edilmiştir.

Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi, içinde çeşitli konuların barındıran kapsamlı bir mesleki ilkeler kitapçığıdır. Bu kitapçık sadece meslek etiğine ilişkin maddeleri içermemekte aynı zamanda mesleğe ait ve özgün tanımlara da yer vermektedir. Kitapçığın içindeki ana başlıklar şunlardan oluşmaktadır:

Giriş,

A. İnsan ve yurttaş hakkı,

B. Gazeteci tanımı,

C. Gazetecinin sorumluluğu,

D. Gazetecinin hakları,

E. Gazetecinin temel görevleri ve ilkeleri,

Ders teoriktir

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Cumhuriyet döneminde kurulmuş olan ilk isteğe bağlı basın meslek örgütüdür. Bu kuruluşun ortaya çıkma koşulları, çalışmaları ve işlevi ile Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi adı altında yayımladığı bildiri üzerinde durulmuş ve konu detaylandırılmıştır.

Bölüm Soruları

- 1) Basın Birliği'nin ortadan kalkması üzerine gazetecilerin kendi girişimleriyle oluşturdukları mesleki örgüt hangisidir?
  - a) Basın Şeref Divanı
  - b) Basın Konseyi
  - c) **Gazeteciler Cemiyeti**
  - d) Ombudsmanlık
  - e) Basın Kanunu
- 2) Aşağıdakilerden hangisi Gazeteciler Cemiyeti kurucu üyeleri arasında değildir?
  - a) Sedat Simavi
  - b) Sadun Galip Savcı
  - c) Cihat Baban
  - d) Hayri Alpar
  - e) **Sait Faik**
- 3) Gazeteciler Cemiyeti'nin resmen "Türkiye Gazeteciler Cemiyeti" (TGC) olarak anılmaya başlandığı tarih hangisidir?
  - a) 12 Haziran 1993
  - b) **23 Ağustos 1993**
  - c) 10 Haziran 1946
  - d) 23 Nisan 1993
  - e) 12 Ağustos 1993
- 4) Aşağıdakilerden hangisi Gazeteciler Cemiyeti'nin çalışma organları arasında yer almaz?
  - a) Genel Kurul
  - b) Balotaj Kurulu
  - c) **Yürütme Kurulu**
  - d) Denetim Kurulu
  - e) Onur Kurulu
- 5) Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi kitapçığı içerisinde yer alan an başlıklar arasında değildir?
  - a) İnsan ve Yurttaş Hakkı
  - b) Gazeteci tanımı
  - c) Gazetecinin sorumluluğu
  - d) Gazetecinin hakları
  - e) **Gazetecinin cezai yaptırımları**

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (D) Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin 19 Kasım 1997'de yapılan olağanüstü tüzük değişikliği genel kurulunda kabul edilen tüzükle, Basın senatosunun oluşturulması ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti bünyesindeki yardımcı komitelerden birinin "Meslek İlkelerini İzleme Komitesi" olması kararlaştırılmıştır.
- 2) (Y) Gazeteciler Cemiyeti onursal üyelik kararı alınmasında Yönetim Kurulu tam sayının en az beşte dört (12 oy) çoğunluğu aranır.
- 3) (Y) Cemiyetin asıl, onursal ve fahri üye olmak üzere üç tür üyesi vardır.
- 4) (D) Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin amaçları Cemiyet'in tüzüğünde yer alan 3. maddede verilmiştir.
- 5) (D) 10 Haziran 1946 günü İstanbul Valiliği'ne verilen dilekçe ile Gazeteciler Cemiyeti resmen kurulmuştur.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

12. BASIN ŞEREF DİVANI VE BASIN AHLAK YASASI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1-) Basın Şeref Divanı nasıl kurulmuştur?
- 2-) Basın Şeref Divanı'nın hangi görev ve işlevleri yerine getirmesi hedeflenmişti?
- 3-) Basın Ahlak Yasası nedir ve ortaya çıkışını sağlayan koşullar nelerdir?

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) Basın Şeref Divanı'nın ortaya çıkışını sağlayan siyasal koşullar nelerdir?
- 2-) Basın Şeref Divanı çalışmalarını nasıl sürdürmüştür?
- 3-) Basın Ahlak Yasası'nı içerik olarak neleri kapsamaktaydı?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Basın Şeref Divanı'nın kuruluş koşulları	Basın Şeref Divanı'nın kuruluş koşullarının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Basın Şeref Divanı'nın görev ve işlevleri	Basın Şeref Divanı'nın görev ve işlevlerinin anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Basın Ahlak Yasası'nın ortaya çıkış koşulları	Basın Ahlak Yasası'nın ortaya çıkış koşullarının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

- 1-) Basın Şeref Divanı
- 2-) Basın Ahlak Yasası
- 3-) Basın Ahlak Yasası Taahhütnamesi

Giriş

Basın Şeref Divanı 27 Mayıs 1960 ihtilali sonrasında basının kendi özdenetimini gerçekleştirmesi amacıyla ve iyi niyetlerle kurulmuş bir basın örgütüdür. Bu örgüt ilk olarak Ağustos 1960'da faaliyete geçmiş ve basın kuruluşlarıyla gazetecileri isteğe bağlı bir denetleme organı olarak denetim altına almıştır. Gazete ve gazeteciler de bu denetime rıza göstermiş olduklarını imzaladıkları taahhütnameler vasıtasıyla açıkça beyan etmişlerdi. Ancak isteğe bağlı denetimin yaptırım bakımından zayıf kalması zaman içinde kurumun etkinliğini kaybetmesi bazı basın kuruluşlarının reklam gelirlerinin kesilmesi marifetiyle kurum tarafından deklare edilmiş olan, basın ahlak yasasına uyumun zorla kabul ettirilmesi girişimleri dolayısıyla, Basın Şeref Divanı kuruluşunun ardından kısa süre sonra etkinliği kaybetmiş ve 1967'den sonra da faaliyetlerine son vermiştir. Kurumun yalnızca ceza vermek için organize olması buna karşılık basın organları ve gazetecilerin sorunlarıyla ilgilenmemesi basın çevrelerinde saygınlık kazanamaması sonucunu doğurmuştur. Daha sonraları, Basın Şeref Divanı'nın başarısızlığı ile ilgili yapılan yorumlarda, Basın Şeref Divanı'nın toplumsal yapımıza ters düşen yapısının da etkisi olduğu gerçeği tartışılmıştır.

12. BASIN ŞEREF DİVANI VE BASIN AHLAK YASASI

27 Mayıs 1960'da gerçekleşen ihtilal sonrasında devrik iktidar sahiplerine karşı gazetelerde zaman zaman hakarete varan iddialar ve ithamlar yayımlanmaktaydı. Bu durum ihtilali yapanlar tarafından olduğu kadar çeşitli halk kesimleri tarafından da olumsuz karşılanmaktaydı. Bu durumda basın kendi kendini kontrol etmesi yönünde bir düşünce ortaya çıkınca Basın Şeref Divanı'nın kuruluşu söz konusu oldu. Ancak Milli Birlik Komitesi zorunlu bir meslek örgütünün kurulmasını öngörmemekteydi. Bunun yerine bir özdenetim kurumunun oluşturulması öncelikli düşünceydi. Basın Şeref Divanı'nın ortaya çıkışı, yukarıda belirtilmiş olan koşullar altında gerçekleşmiştir. O dönemde, Uluslararası Basın Enstitüsü'nün İsveçli Başkanı Allan Hernelius'un da önerisiyle, İsveç'te 1916 yılında kurulan Basın Konseyi örnek alınarak hazırlanan Basın Ahlak Yasası ve bu yasaı uygulayacak olan Divan'ın çalışma statüsü 24 Temmuz 1960 tarihinden başlayarak yürürlüğe konmuştur. 1960 yılı, bağımsız fikir gazeteciliğimizin 100. yıldönümü yılı olarak da büyük önem taşıyordu. Bu münasebetle İstanbul basını daima örnek olduğu gibi, basın sergisi açmayı ihtilalden önce düşünmüş, hazırlıklara girişmişti. İhtilal kargaşası arasında açılmayan sergi 24 Temmuz'un Basın Bayramı kabul edilişi vesilesiyle açıldı. Gazeteciler Cemiyeti binasında 24 Temmuz 1960 günü saat 15:00'de düzenlenen bir törende basının sansürsüz geçen 52 yılı kutlandı. Yine aynı törende Basın Şeref Divanı tarafından oluşturulmuş olan meslek ilkelerini kapsayan Basın Ahlak Yasası da imzalanmıştır. Basın Bayramı dolayısıyla yapılan törende hazır bulunan gazete sahipleri ve yazı işleri müdürleri ile ajans yöneticileri ve meslek kuruluşları başkanları, Basın Şeref Divanı'nın kararlarına uymayı kabul ettiklerini belirten taahhütnameleri imzalamışlardır. O dönem koşulları içinde geniş bir katılımı oluşturulmuş olan Basın Şeref Divanı taahhütnamesi, 132 basın ve mesleki kuruluş tarafından kabul edilmiştir. Bunlar arasındaki dağılım ise, 24 İstanbul gazetesi, 5 Ankara gazetesi, 4 İzmir gazetesi, 66 Anadolu gazetesi, 13 Dergi, 5 Ajans ve 15 meslek kuruluşu, biçiminde gerçekleşmiştir. Basın Şeref Divanı, on üyeden oluşmaktaydı. Bunlardan yedi tanesi basın kuruluşları tarafından, meslekten olan kişiler arasından seçilmekteydi. Diğer üç üyeden biri, İstanbul Üniversitesi Profesörleri arasından Üniversite Senatosu'nca, ikinci üye İstanbul Barosu Yönetim Kurulu tarafından Baro'ya üye avukatlar arasından seçilmekteydi. Basın çalışanı olmayan üçüncü üye ise İstanbul ili sınırları içinde görevli olan en kıdemli ceza hakimi idi. İsteğe bağlı bir meslek kuruluşunda, bir ceza hakiminin yer alması, danışmanlık görevi yürüttüğü varsayılsa bile, hem yargı bağımsızlığı hem basın özgürlüğü açısından sakıncalar yaratması olasıdır. Bu nedenle, herhangi bir anlaşmazlık durumunda, Divan ile basın kurumları ya da çalışanları arasında yürütülecek hukuk davalarında ve basın kurumlarına karşı açılacak davaların sürdürülmesi sırasında bazı sorunların yaşanması söz konusu olabilirdi. Yüksek Hâkimler Kurulu'nun oluşturulmasından sonra bu kurulca seçilmesi öngörülen hâkim üyenin Divan'da görev alamayacağı görüşü ortaya çıkmış ve hakim üyenin yerini İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü Müdürü ya da onun görevlendireceği bir kişi almıştır. Türkiye Gündelik Siyasi Gazete Sahipleri Sendikası'nın Basın Şeref Divanı'ndan ayrılmasından sonra ise, boşalan üyeliğe Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu Müdürü ya da onun görevlendirdiği kişi getirilmiştir. Böylece Divan'da görev alan basın dışından gelen üye sayısı da üçten dörde

yükselmiştir. Basın Ahlak Yasası'nı yürütme görevini üstlenen Basın Şeref Divanı çalışma hazırlıklarının tamamlanmasını izleyen 19 Ağustos 1960 tarihinde ilk toplantısını gerçekleştirmiş ve böylece resmen göreve başlamıştır. Basın Şeref Divanı Başkan ve ikinci Başkanı, basın çalışanı olmayan üyelerin kendi aralarında gizli oyla seçim yapmaları sonucunda belirlenmekteydi. Basın çalışanı olan üyeler arasından da bir Genel Sekreter atama yoluyla göreve getirilmekteydi. Divan dışından görevlendirilen ücretli bir sekreter de Genel Sekreter'e yardımcı olmaktadır. Genel sekreterin görevi, başkana danışıp Divanı toplantıya çağırarak, gündemi oluşturmak başvuruları değerlendirmek kabul etmek, görüşme zabitlerini tutmak ve Divan'la ilgili diğer işleri yürütmektir. Yapmaktır. Divan'ın basın mensubu olmayan üyeleri katılacakları toplantılar için huzur hakkı almakta olup, genel sekreterlik görevi de ücretlidir. Divan'da her üyenin bir oy hakkı bulunmaktadır. Eşitlik durumunda ise, Başkan'ın bulunduğu taraf üstün tutulmaktadır. Ayrıca, Divan mahkemelerde görülen davaları ele alıp inceleyememektedir. Divan, ihtar, uyarı, takbih (kınama) ve davanın reddi şeklinde kararlar verebilmektedir. Basın Şeref Divanı bu davalara re'sen ya da başvuru şeklinde bakmaktadır. Ancak bu kararların yaptırımını zayıftı ve yaptırım olarak teşhir mekanizmasının çalıştırılması söz konusuydu.

Basın Ahlak Yasası Basın Şeref Divanı'nın üyelerinden uymasını istediği basın meslek ilkelerinden oluşan ilkelerden oluşmaktaydı. 10 maddeden oluşan Basın Ahlak Yasası kapsamında şu hükümler yer almaktadır:

Basın Ahlak Yasası

1) Bir amme müessesesi olan gazetecilik mesleği, bu mesleğin dışında kalan özel veya ahlaka aykırı maksat ve menfaatlere alet edilemez ve amme menfaatlerine zarar verici bir şekilde kullanılamaz.

2) Yazı haber, fotoğraf vesair şekillerde yapılacak yayınlarda şu hususlara riayet edilir:

a) Ahlaka aykırı veya müstehcen yayında bulunulamaz.

b) Şahıs müessesesi ve zümreleri hedef tutan yazılarda galiz kelimeler kullanılmaz, şeref ve haysiyetlere karşı haksız yayın yapılamaz.

c) Amme menfaatini ilgilendirmeyen hallerde fertlerin hususi hayatları küçük düşürücü şekilde teşhis edilemez.

d) Şahıslar, müesseseler veya zümreler aleyhinde iftira ve isnatta bulunulamaz.

e) Din istismar edilemez.

3) Haberlerde ve olayları yorumunda hakikatlerden, tahrif veya kısaltma yoluyla maksatlı olarak ayrılmaz, doğruluğu şüphe uyandırabilen ve tahkiki gazetecilik imkanları içinde bulunan haberler, tahkik edilmeden ve doğruluğuna emin olunmadan yazılamaz.

4) Gazetenin veya gazetecinin şahsi veya taraf tutan kanaatlerine haberlerin metninde yer verilmez.

5) Haber başlıklarında haberin ihtiva ettiği hususlar tahrif edilemez.

6) Amme menfaati mutlak lüzum göstermedikçe, 'mahrem' kaydı ile verilen malumat yayınlanamaz.

7) Gazeteci kaynaklarının mahremiyetini koruyacak ve kendisine verilen sırlara saygı gösterecektir.

8) Haber, yazı veya resim kaynaklarının, yayın tarihi için koydukları zaman kaydı ihlal edilemez.

9) İlan, reklam mahiyetindeki haber, resim veya yazıların, ilan veya reklam olduğu tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.

10) Mevkutelerin verdikleri yanlış bilgilerden dolayı yollanacak haklı cevap veya tekzipler, cevap veya tekzibe sebep olan yazının tesirini tamamıyla giderecek şekilde en kısa bir zamanda yayınlanır.

Basın Şeref Divanı'nın oluşturduğu ve ilan ettiği Basın Ahlak Yasası'na uymayı taahhüt eden basın kuruluşları ile gazetecilerin bu kararlılıklarını yazılı bir belgeyle ortaya koymaları gerekmektedir. Basın Şeref Divanı'nın taahhütnamesi şu şekilde kaleme alınmıştır:

Basın Ahlak Yasası Taahhütnamesi

Hürriyete liyakatin başta gelen şartının, hürriyet içinde kendi kendini kontrol edebilmek olduğuna inanan aşağıda yazılı Türk Basın Müesseseleri demokrasinin temel unsurlarından olan basın hürriyetinin topluma ve demokratik düzene en yararlı bir yolda işlemlerini sağlamak üzere tespit ettikleri Ahlak Yasasına ve bu yasayı yürütmekle görevli Basın Şeref Divanı'nın kararlarına uymayı kabul ve taahhüt ederler.

Basın Şeref Divanı'nın faaliyete geçtiği 1960 yılı Ağustos ayından 1967 sonuna kadar incelediği olay sayısı 148'dir. Bunların 102'si müracaat üzerine, 46'sı da resen ele alınmıştır. 148 Olaydan 72'sinin Basın Ahlak Yasasına aykırı yayınlarla ilgili olduğu tesbit edilmiştir. Bu yayınlardan 27'si takbih edilmiş, 33'ünde ihtarda bulunulmuş diğer 12'si için uyarma ve dikkat çekme yollarına gidilmiştir.

1960 yılı re'sen, 16 dosya; başvuru, 10 dosya.

1961 yılı re'sen, 12 dosya; başvuru, 23 dosya.

1962 yılı re'sen, 3 dosya; başvuru, 36 dosya.

1963 yılı re'sen, 1 dosya; başvuru, 6 dosya.

1964 yılı re'sen, 7 dosya; başvuru, 15 dosya.

1965 yılı re'sen, 8 dosya; başvuru, 7 dosya.

1966 yılı re'sen, yok; başvuru, 3 dosya.

1967 yılı re'sen, yok; başvuru, 1 dosya.

Basında özdenetimin sağlanması amacıyla kurulan Basın Şeref Divanı, birinci kuruluş yılını doldurmasına karşın, basın ahlakına ters düşen yayınları önleyememiştir. 1961 yılının sonlarına doğru durum, iyimser görüşler açısından bile tatminkar değildi. Sorumsuz yayınlar önlemekte Divan etkili olamıyordu. Bunun sebebi, yaptırımın zayıflığından kaynaklanmaktaydı. Yasaya aykırı davranan basın organlarının teşhiri ile, umulan etkinin sağlanamadığı ve sağlanamayacağı düşünülmekteydi. Ancak bu yaptırımın değiştirilmesi ve yerine maddi yaptırım konması ise gönüllülük esasının yapısına ve ruhuna aykırıydı.

Divan'ı, yaptırım bakımından güçlü kılmak amacıyla 2 Ocak 1961 tarih ve 195 sayılı Basın İlan Kurumu'nun kuruluşuna ilişkin yasanın 49. maddesine gönderme yapılması görüşü gündeme gelmiştir. Gönderme yapılması düşünülen bu yasanın ilgili maddesi şu biçimde kaleme alınmıştır:

“...basın ahlak esaslarına riayet etmeyen mevkuteler, vecibelerini yerine getirmeyen produktörlerle sorumlu memurlar ağır müeyyidelere maruz kalacaklardır (m. 49).”

Bu uygulamanın, Basın Ahlak Yasası'na uyulması konusunda gereken duyarlılığı yaratacağı düşüncesiyle, basında özdenetim sisteminin destekleyicilerinden İstanbul Gazeteciler Sendikası harekete geçmiştir. Sendikanın, Basın İlan Kurumu Genel Kurulu'na bu yönde yapmış olduğu öneri kabul edilerek, şu karara varılmıştır: “Basın Şeref Divanı'nca, hakkında bir yıl içinde 3 ihtar ve 1 takbih (kınama) veya 2 takbih cezası verilen gazete ve dergilerin ilan ve reklamları Basın İlan Kurumu teşkiline dair 195 sayılı kanunun 49. maddesine istinaden genel müdürlüğün teklifi üzerine kesilir; ceza kararı alan gazete ve dergiler, kanunun kendisine bahsettiği imkânlardan bu süre içinde faydalanamazlar. İlanı kesilen gazete ve dergi aynı yıl içinde tekrar bir ihtar ve bir takbih cezası aldığı takdirde, bu hüküm yine tatbik edilir.”

1962 Yılı başında yürürlüğe giren bu karara dayanılarak, aynı yıl içinde Divan tarafından kınama cezası alan gazetelerin resmi ilanları, 15 gün süreyle kesilmiştir. Ancak, bu durum beklenenin tam aksine bir tepki uyandırmıştır. Yayın organları, Basın Ahlak Yasası'na uymak yerine, Divan'a vermiş oldukları taahhütnameleri geri çekmişler ve açtıkları iptal davalarını da kazanarak ilan kesme kararının da uygulanmasına engel olmuşlardır. Böylece, iyi niyetli olarak başlatılan basında özdenetim uygulamalarına işlerlik kazandırılması çabaları boşa çıkmıştır. Yıllar içinde bakılan dosyaların sayılarından da anlaşılacağı ve görüleceği gibi 1967 yılına gelindiğinde Basın Şeref Divanı işlevsiz kalmış ve ortadan kalkmıştır.

Basın Şeref Divanı, 27 Mayıs 1960 sonrasında iyi niyetli bir girişim olarak ve gazetecilerin kendi kendini denetlemeleri amacıyla isteğe bağlı bir özdenetim kurumu olarak

oluşturulmuştur. Ancak kurumun elinde yaptırım g¼c¼ olmaması önceleri itibar görmemesine neden olmuş daha sonraları ise, Basın İlan Kurumu vasıtasıyla Basın Ahlak Yasası'nı ihlal edenlerin ilan gelirlerinin kesilmesi yoluna gidilmiş ancak bu kez de basın kuruluşları imzalamış oldukları taahh¼tnameleri geri çekmişler ve kurum hakkında dava açmışlardır. Bir süre sonra ise kurum işlerliğinden tamamıyla uzaklaşarak işlevsiz olarak kalmış ve ortadan kalkmıştır. Kurumun gazeteciler tarafından benimsenmemesindeki en önemli neden ise, kurumun sadece ceza verici bir niteliğinin olması buna karşın basın mensuplarının haklarının korunması ya da özl¼k haklarının geliştirilmesi yönünde herhangi bir girişiminin olmaması şeklinde açıklanabilir. Ayrıca Basın şeref Divanı'nın kuruluşunda örnek alınan ÷lkelerdeki toplumsal psikoloji ile toplumumuzdaki psikolojinin de aynı olmaması ve farklılık göstermesi de kurumun saygınlık kazanamaması konusunda önemli etkidir.

Uygulamalar

Ders teoriktir

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Ülkemizde 1960 sonrası ortaya çıkan koşullarda Basın Şeref Divanı'nın kurulması Basın Ahlak Yasası'nın çıkarılması ve bu koşullarda oluşturulan çalışma ortamının sürdürülme çabaları ele alınmıştır.

Bölüm Soruları

- 1) Aşağıdakilerden hangisi 1916 yılında İsveç'te kurulan Basın Konseyi örnek alınarak hazırlanmıştır?
  - a) Türk Basın Konseyi
  - b) Basın Ahlak Yasası**
  - c) Ombudsmanlık
  - d) Gazeteciler Cemiyeti
  - e) Basın Birliği
- 2) Basın Şeref Divanı kaç üyeden oluşmaktadır?
  - a) 3
  - b) 5
  - c) 7
  - d) 9
  - e) 10**
- 3) Aşağıdakilerden hangisi Basın Şeref Divanı üyelerini oluşturan kişiler arasında değildir?
  - a) Meslekten olan kişiler
  - b) İstanbul Üniversitesi Profesörleri
  - c) İstanbul Barosu avukatları
  - d) Ceza hâkimi
  - e) Hükümet temsilcisi**
- 4) Basın Şeref Divanı ilk toplantısını hangi tarihte gerçekleştirmiştir?
  - a) 19 Ağustos 1960**
  - b) 24 Temmuz 1960
  - c) 23 Nisan 1961
  - d) 19 Mayıs 1960
  - e) 24 Temmuz 1961
- 5) Aşağıdakilerden hangisi Basın Şeref Divanı'nın aldığı kararlar arasında değildir?
  - a) İhtar
  - b) Uyarı
  - c) Kınama
  - d) Davanın reddi
  - e) Meslekten uzaklaştırma**

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (Y) Basın Ahlak Yasası 5 maddeden oluşmaktadır.
- 2) (Y) Basın Şeref Divanı'nın faaliyete geçtiği 1960 yılı Ağustos ayından 1967 sonuna kadar incelediği olay sayısı 158'dir.
- 3) (D) Basın Ahlak Yasası maddeleri arasında "Ahlaka aykırı veya müstehcen yayında bulunulamaz" maddesi de vardır.
- 4) (Y) Divan tarafından kınama cezası alan gazetelerin resmi ilanları, 30 gün süreyle kesilebilmektedir.

5) (D) 1967 yılına gelindiğinde Basın Şeref Divanı işlevsiz kalmış ve ortadan kalkmıştır.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

13. BASIN ŞEREF DİVANI SONRASINDA ÇALIŞMALAR VE BASIN KONSEYİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

1960 sonrası medya alanında ortaya çıkan gelişmeler mesleki etik ilkelerin de önem kazanması sonucunu doğurmuştur. Bu konuda Basın Şeref Divanı denemesinin ardından ortaya çıkan çeşitli organizasyonlar meslek etiğinin geliştirilmesi ve uygulanması yönünde olmuştur. İkinci Türk Basın Kongresi'nin yanı sıra oluşturulan en önemli kurumlardan biri de Basın Konseyi olmuştur.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) 1960 sonrası medya alanında mesleki etik bağlamında yapılan faaliyetler nelerdir?
- 2-) İkinci Türk Basın Kongresi'nde ele alınan konular nelerdir?
- 3-) Basın Konseyi'nin kuruluş ortamı ve faaliyetleri nelerdir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Gazetecilerin Basın Ahlak Kuralları	Gazetecilerin Basın Ahlak Kuralları ile ilgili çalışmanın anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
İkinci Türk Basın Kongresi (Kurultayı) ve çalışma konuları	İkinci Türk Basın Kongresi (Kurultayı) ve çalışma konularının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Basın Konseyi	Basın Konseyi'nin kuruluş ve işlevinin anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

- 1-) İkinci Türk Basın Kongresi
- 2-) Basın Konseyi
- 3-) Basın Ahlak İlkeleri

Giriş

Basın Şeref Divanı denemesinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından bu konuda çeşitli toplantılar yapılmıştır. Bazı gazeteciler ülkede basın özgürlüğünün gerçek manada olmadığından bahisle aslında etik ilkelerin oluşturulması ve uygulanması konusundaki çabaların basına ve gazetecilere zarar verebileceği konusunda görüş beyan etmişlerdir. Basın Konseyi'nin kuruluş çalışmaları aşamasında Uğur Mumcu ve Nail Güreli gibi önde gelen gazeteciler bu konuda bir örgütlenmeye gidilmesinin gereksiz olduğunu belirtmişlerdir. Bunun dışında Basın Şeref Divanı sonrasındaki gelişmelere baktığımızda 1975 yılında 2. Basın Kurultayı'nın İstanbul'da toplandığını görmekteyiz. Bu toplantıda basının sorunları ve basında etik ilkelerin uygulanmasına ilişkin sorunlar tartışılmıştır. Basın Konseyi'nin kuruluş 1986 yılında toplanan bir çalışma grubunun bir araya gelmesiyle başlamıştır. Yaklaşık 2 yıllık sürecin ardından, 6 Şubat 1988'de Basın Konseyi kurulmuştur. Konsey'in çalışmaları 1988 yılı itibarıyla başlamıştır. Basın Konseyi isteğe bağlı bir özdenetim kuruluşudur. Basın Meslek İlkeleri, Basın Konseyi tarafından deklare edilmiş ve Basın Konseyi sözleşmesini imzalayan medya kuruluşları ve gazetecilerden bu ilkeler uymaları talep edilmiştir.

13. BASIN ŞEREF DİVANI SONRASINDA ÇALIŞMALAR VE BASIN KONSEYİ

Basın Şeref Divanı'nın çalışmalarının başarısızlıkla sonuçlanması bu konudaki uygulamaların tartışılmasını gündeme getirmiştir. 21-24 Mayıs 1968'de İstanbul'da toplanan ve İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Basın Enstitüsü ile Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti tarafından düzenlenen seminerde, çeşitli konuşmacılar söz almışlar ve gerek Basın Şeref Divanı'nın başarısızlık nedenleri gerekse bu tip girişimlerin başarılı olması için etkin bir denetim mekanizmasının nasıl kurulması gerektiği konuları tartışılmıştır. Seminere, Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, Abdi İpekçi, Ecvet Güresin ve daha pek çok önemli isim katılmıştır.

Basın Ahlak Yasası'nın ardından, Türkiye'de basın ahlakı konusunda kabul edilmiş bir başka yazılı belge ise, Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) tarafından onaylanmış olan ve ülkemizde de 14 Şubat 1972 tarihinde Gazeteciler Cemiyeti'nin Genel Kurulu'nda kabul edilen "Gazetecilerin Basın Ahlak Kuralları" adını taşıyan ilkeleri içinde bulunduran metindir. Dokuz ilkedен oluşan bu metinde, gazetecilik mesleği açısından benimsenen, kurallar maddeler halinde sıralanmaktaydı. Bu dokuz ana ilke, gazetecilik mesleğini yapacakların, bunlara uyacaklarını taahhüt etmeleri prensibi üzerine kurulmuştur.²¹ Tespit edilen ilkeler şöyle sıralanmaktaydı:

1) Gazeteci ve gazete yazarları halka kesin ve doğru haber vermeye dikkat etmeye mecburdurlar. Bunlar haberlerin ayrıntılarıyla doğru olduğunu kontrol etmekle mükelleftirler. Esaslı bir noktanın isteyerek değiştirilmesi veya unutulması yasaktır.

2) Gazetecilik halk yararına hizmet etmelidir. Halk yararı aleyhine şahsi bir çıkar aramak veya özel bir yarara üstünlük vermek gazetecilik mesleğiyle kabili telif değildir.

3) Basın yoluyla namus ve haysiyet kırıcı yazılar yazmak veya iftira ve isnatlarda bulunmak, hakaret etmek, tediye kabul etmek ve sahibinin haberi olmadan aktarma yapmak, ağır mesleki suçlar teşkil eder.

4) Halk lehine iyi niyet taşımak ve göstermek mesleki vazifelerin temelini teşkil eder. Neşri sırasında doğru olmadığı açık surette görülen yanlış haberlerin, onu neşredenler tarafından derhal hakikatin yayınlanması suretiyle tashihi mecburidir. Doğruluğu teyid edilmemiş bütün rivayet ve haberler bu kayıtla neşredilmelidir.

5) Bir gazeteci ancak haysiyet vakarını, tarafsızlığını ispat edebileceği bir vazifeyi kabul etmelidir.

---

²¹ Orhan ERİNÇ, "Türk Basınının Sorunlarına Genel Bir Bakış", Ankara Üniversitesi ve Basın Yayın Yüksekokulu tarafından düzenlenen, Türk Basının Sorunları Sempozyumu'na sunulan bildiri, Ankara, 26-27 Mayıs 1986, ss.19-20.

6) Bir haber veya yorumun muharriri yazısının doğruluğunu garanti ettiğini belirtmedikçe onun mesuliyetini taşır.

7) Herkesin namus ve itibarına hürmet etmek icabeder. Bir kimsenin şeref ve şöhretini zedeleyecek şekilde hususi hayatiyle ilgili haber ve yorumlar yapmak yasaktır. Yalnız memleket ve amme menfaatine yapılan bu çeşit neşriyat bu yasağın dışındadır.

Bir kimsenin itibarını zedeleyecek böyle bir haber yayınlandığı takdirde bu neşriyatta bahis konusu olan kimsenin, yapılan neşriyata cevap vermesine müsaade edilmelidir.

8) Yabancı bir memleketteki hadiselerin tasvir ve tahlilini ancak bu memleketler hakkında, bu hadiseleri ve yorumları sahih ve tarafsız bir yorum yapabilecek imkânı veren bilgilere sahip gazeteciler tarafından yapılmalıdır.

9) Gazeteci bir haberi veya fotoğrafı almak için namuskarane usullere başvurmalıdır.

Söz konusu bu dokuz ana ilke, gazetecilik mesleğini yapacak olanların bunları taahhüt etmesi prensibi üzerine deklare edilmiştir. Yani bu ilkelerin kabulü gönüllülük (isteğe bağlı denetim) esasına dayanmaktaydı.

İkinci Türk Basın Kurultayı basın ve akademik çevreden önemli isimlerin katılımıyla toplanmıştır. Kurultay, İstanbul'da 19-21 Aralık 1975 tarihleri arasında, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Konferans salonunda gerçekleştirilmiştir. Kurultay'da çalışma komisyonları, çeşitli konuları ele almış tartışmış ve çözüm önerilerinde bulunmuştur. Başkanlığını Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay, Başkan Vekilliğini de Vasfiye Özkoçak'ın yürüttüğü, 1 no.lu Basının Görev ve Sorumlulukları Komisyonu'nun hazırlayarak, kurultaya sunduğu raporun konu başlıkları şu maddelerden oluşmaktadır: 1-Basının kendi kendini kontrolü, 2-Basın mesleğine girişin düzenlenmesi, 3-Haberin tarafsız ve objektif verilmesi, 4-Türk Basınının Eğitim Görevi .

Basın Konseyi'nin kurulmasından önce basında özdenetim tartışmaları çeşitli platformlarda gerçekleştirilmekteydi. Nail Güreli, Uğur Mumcu gibi bazı gazeteciler, ülkemizde basının ekonomik ve demokratik hak ve özgürlüklerinin sağlanmadan, gönüllü bir meslek kuruluşu tarafından bile olsa denetlenmesinin anlamsız olacağı görüşünde olduklarını bildirmekteydiler. Buna karşın, basında özdenetim ve mesleki etik ilkelerle ilgili çeşitli toplantılar da gerçekleştirilmekteydi. Bunlar arasında örneğin, 17-19 Şubat 1983 tarihleri arasında eğitim seminerleri dizisi çerçevesinde Hürriyet Vakfı'nın düzenlediği "Basın ve Basının Karşılaştığı Hukuki Sorunlar" konulu semineri, 26-27 Mayıs 1986 tarihinde Ankara Üniversitesi Rektörlük 100. Yıl Salonu'nda gerçekleştirilen "Türk Basınının Sorunları Sempozyumu"nu sayabiliriz. Basın Konseyi'nin oluşturulması düşüncesine, o günlerde çeşitli tepkiler gelmiştir. Tepki gösterenler arasında Türkiye Gazeteciler Sendikası, Çağdaş Gazeteciler Derneği ve Parlamento Muhabirleri Derneği gibi basın kuruluşları bulunmaktadır. Bu kuruluşlar, Konsey'in oluşturulma çalışmaları içinde yer almamaları yönünde üyelerine çağrı yapmışlardır. Bu kuruluşlar Basın Kanunu yürürlükteyken böylesi bir denemenin

anlamsız ve gereksiz olacağını savunmuşlar, ayrıca kontrol mekanizmasının oluşturulmasının basın üzerinde baskı oluşturabileceğini savını öne sürmüşlerdir.

Basın Konseyi'nin kuruluş aşamasının birinci basamağını, Mayıs 1986 tarihinde, "basının sorunları" konulu bir toplantı yapmak amacıyla 28 gazetecinin bir araya gelmesi oluşturmuştur. Bir buçuk yıllık bir "çalışma grubu" nun etkinlikleri ise, 6 Şubat 1988 tarihinde, Konsey'in oluşumu ile tamamlanmıştır. Bu arada, Basın Konseyi'nin oluşumunu sağlayan çekirdek kadroyu oluşturan isimler arasında bulunan bazı gazeteciler şunlardır: Orhan Erinç, Güneri Cıvaoğlu, Hasan Cemal, Oktay Ekşi, Güngör Mengi ve Rauf Tamer. 6 Şubat 1988 tarihinde, Konsey'in oluşumu tamamlanmış ve resmen kurulmuştur. İlk toplantısını 12 Mart 1988 günü yapan Basın Konseyi Yüksek Kurulu, Başkanlığa Prof. Dr. Faruk Erem'i, getirirken İkinci Başkanlığa Oktay Ekşi'yi seçmiştir. Genel Sekreterlik görevi ise tam gün çalışacak bir Genel Sekreter atanıncaya kadar Oktay Ekşi'ye verilmiştir.

Konsey'in kurulmasıyla, "Basın Meslek İlkeleri" adı altında oluşturulan ve meslek çalışanlarının uymaları gereken ilkeleri belirleyen bir metin ve "Basın Konseyi Sözleşmesi" de gazetecilerin onayına sunulmuştur. Konsey'e katılım zorunluluk değil, "gönüllülük" ilkesine dayanmakta ve üyelik, bu iki belgenin, üye olacak basın çalışanı tarafından kabul edilmesi koşulu ile gerçekleşmekteydi.

Basın Konseyi Sözleşmesi, 30 madde ve geçici iki madde olmak üzere, toplam 32 maddelik bir sözleşme metniydi. Bunun, ana başlıkları şu biçimde düzenlenmiştir: 1-Amaç, 2-Basın Konseyi Üyeler Kurulu, 3-Temsilciler Kurulu, 4-Basın Konseyi Yüksek Kurulu ve 5-Son Hükümler.

Basın Konseyi Sözleşmesi'nin ilk bölümünü oluşturan "Amaçlar" başlığı altındaki birinci maddesinde, Konsey'in varoluş amacı şöyle açıklanmaktadır: "Madde 1-Özgürlükçü bir demokratik sistemin temel taşı olan, halkın gerçekleri öğrenme hakkını savunmak; özgür ve sorumlu bir basını yaşamımızın ayrılmaz bir parçası yapmak; basının ve basının mensuplarının, meslek uygulamalarını, özgür ve saygın bir basından beklenecek düzeyde sürdürmelerine yardımcı olmak üzere, bu amaçları Basın Meslek İlkeleri şeklinde düzenleyip benimseyen gazetecilerin imzaladıkları bu sözleşmeyle bir BASIN KONSEYİ kurulmuştur."

Basın Konseyi'nin örgütlenmesi ve çalışma ilkeleriyle ilgili düzenleme ve açıklamalar, Basın Konseyi Sözleşmesi'nde yer alan kurallar çerçevesinde belirlenmiştir. Örgütlenme açısından Konsey, üç kuruldandan ve bir genel sekreterle ona bağlı çalışanlardan oluşmaktaydı. Basın Konseyi içinde yer alan bu kurullar: 1-) Basın Konseyi Üyeler Kurulu, 2-) Temsilciler Kurulu, 3-) Basın Konseyi Yüksek Kurulu.

Türkiye Spor Yazarları Derneği'nde 15-17 Mart 1997 tarihleri arasında, Konsey'in olağan 10. Genel Kurul Toplantısı yapılmış ve bu toplantıda Basın Konseyi Sözleşmesi'nin bazı maddeleri değiştirilmiştir. Basın Konseyi eski sözleşmesine göre, etkinliklerini yürüten Temsilciler Kurulu, 16 Mart 1997 tarihinden sonra feshedilirken, BKÜK'nu oluşturan öğeler, değiştirilen Basın Konseyi Sözleşmesi'nin 3. maddesinde yeniden tanımlanmıştır. Buna göre, söz konusu madde şu biçimde düzenlenmiştir:

“MADDE 3- Basın Konseyi Üyeler Kurulu,

1. Basın Meslek İlkeleri ve Basın Konseyi Sözleşmesi’ne katılım belgesini imzalamış olan:

A- Basın Kartı sahibi veya yazılı bir sözleşme ile çalışan gazetecilerle,

B- Sözlü, yazılı, görüntülü basın ve yayın organlarının sahipleri veya genel müdürleri veya temsilcilerinden,

C- Gazetecilik işkoluna mensup işçi ve işveren sendikalarının başkanlarından veya temsilcilerinden,

D- Basın mensuplarını temsil eden derneklerin veya bu nitelikte dernekler arasında kurulmuş birlik, federasyon ve konfederasyonların başkanlarından veya temsilcilerinden,

2. Katılım Belgesini imzalama koşuluna bağlı olmaksızın:

A- Türkiye Barolar Birliği Başkanı veya Birlikçe gönderilen temsilciden,

B- En çok üyeye sahip işçi ve işveren sendikaları konfederasyonlarının başkan veya temsilcilerinden,

C- İletişim Fakültelerinin dekanları veya temsilcilerinden,

D- Okuyucu kesimini temsilen Basın Konseyi Yüksek Kurulu tarafından seçilen 30 kişiden, oluşur.”

Yeniden düzenlenen, Basın Konseyi Sözleşmesi’nin 7. maddesi ise, BKYK’nu oluşturan üyelerle ilgili hükümlerden oluşmaktadır. Buna göre, 7. madde şu hükümleri içermektedir:

“MADDE 7- Basın Konseyi Yüksek Kurulu şu üyelerden oluşur;

A- Basın Konseyi Üyeler Kurulu’nca 6’sı basın mensubu, 6’sı basın dışından olmak üzere seçilen 12 üye,

B- Günlük net satış ortalaması 100 binin üstündeki basın organlarının sahipleri veya belirleyecekleri, en az 10 yıldan beri Basın Kartı taşıyan ve faal gazetecilik yapan bir temsilci,

C- Günlük net satış ortalaması 100 binin üstünde olan yazılı basın organlarından en az beşine veya ulusal çapta yayın yapma iznine sahip sözlü veya görüntülü en az iki basın organına makul bir bedel karşılığında, kendi ürettiği yazılı, sesli veya görüntülü haberlerle servis yapan ajansların sahipleri veya belirleyecekleri, en az 10 yıldan beri Basın Kartı taşıyan ve faal gazetecilik yapan bir temsilci,

D- Ulusal çapta yayın yapma iznine sahip sözlü ve/veya görüntülü basın organlarının sahibi veya genel müdürü veya temsilcisi,

E- Basın Meslek İlkeleri ve Basın Konseyi Sözleşmesi'ne katılan basın kuruluşlarından, Basın Kartı taşıyan en çok üyeye sahip üç Gazeteciler Cemiyeti'nin Başkanı veya Yönetim Kurulu'nca seçilen temsilcisi,

F- En çok üyeye sahip Gazeteciler Sendikası'nın Başkanı veya Yönetim Kurulu'nca seçilen temsilcisi,

G- Basın işverenlerini temsil eden dernek veya sendikalardan (yazılı, sözlü ve görüntülü basın organlarının sahiplerini temsil eden ayrı dernekler varsa her biri ayrı kategori sayılır)

Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nca belirlenen kuruluşun Başkan veya temsilcisi.

İşbu maddenin (B), (C) ve (D) bentlerine göre BKYYK'na üye gönderme hakkı, aynı yayın grubuna dahil basın organlarından yalnız biri tarafından kullanılır.

'Aynı yayın grubu'na ilişkin ölçüleri Basın Konseyi Yüksek Kurulu belirler. Kazanılmış haklar saklıdır.'

Basın Konseyi'nin yürütmekle yükümlü olduğu görev ve yetkileri elinde toplayan BKYYK'nun yerine getirmesi gereken görevleri, değiştirilmiş olan Konsey Sözleşmesi'nin 11. maddesinde ise şöyle tanımlanmıştır:

“MADDE 11- Basın Konseyi Yüksek Kurulu'nun görevleri şunlardır:

A- İletişim (basın) özgürlüğünün genişlemesine ve gerçekleşmesine çalışmak,

B- Basının saygınlığını korumak,

C- Basın mesleğinin, ahlaka aykırı özel çıkarlara alet edildiğine ilişkin olarak yazılı, sözlü, görüntülü basına topluca yöneltilen iddiaları başvuru beklemeden araştırmak,

D- Halkın gerçekleri öğrenme hakkına ve iletişim (basın) özgürlüğüne yönelik tehditleri izlemek, değerlendirmek ve gereğinde Üyeler Kurulu'nu toplantıya çağırarak,

E- Yayın öncesine ve yayına ilişkin meslek uygulamaları hakkındaki şikayetleri karara bağlamak,

F- Katılma belgesini bizzat imzalayan veya sahibi yahut genel yayın yönetmeni tarafından imzalanmış bir basın organında çalışanlardan;

a) Basın mesleğini ahlaka aykırı özel çıkarlara alet edenlerin,

b) Basının saygınlığını zedeleyici nitelikteki yayınlarda ısrarı alışkanlık haline getirenlerin, -varsa- Basın Konseyi ile ilişkilerini kesmek,

G- Üye basın kuruluşlarına, Basın Konseyi Genel Sekreteri ile yakın ilişki içinde çalışmak üzere, kurulu oldukları yörede Basın Konseyi'ni temsil yetkisi vermek ve bunların görev alanlarını belirlemek,

H- Basınla ilgili araştırmalar yapmak ve yayınlamak,

Bu sözleşmenin verdiği ve Yüksek Kurul'un oy birliğiyle uygun gördüğü diğer görevleri yerine getirmek.”

BKYK, Konsey'e yapılan başvurularla ilgili olarak “şikayeti yersiz bulma”, “uyarma” ve “kınama” kararları verilebilmekte ve BKYK kararları, Basın Konseyi üyesi tüm basın kuruluşlarına gönderilmektedir. Böylece, kamunun da konu hakkında bilgi sahibi olması amaçlanmaktadır. Yayın kuruluşlarının, kendileriyle ilgili kararları yayınlamaları, Basın Meslek İlkeleri'ne uyacakları yönünde verdikleri taahhütlerin gereği sayılmaktadır. Basın Konseyi'nin eleştirisi olarak belirtmek gerekirse, Konsey gönüllülük esasına göre çalışmasından kaynaklı bir nedene bağlı olarak, yaptırım bakımından zayıf kalabilmektedir. Ayrıca verilen cezaların da teşhir edilmesi gibi bir yöntem izlenmekle birlikte bunun da istenen ya da beklenen etkiyi yaratmaktan uzak olduğunu söylemek doğru bir saptama olacaktır.

Basın Konseyi tarafından uygulanması öngörülen Basın Meslek İlkeleri şunlardır:

Basın Meslek İlkeleri

“İletişim Özgürlüğünü ülkemizde insanca yaşamının, saydam bir yönetime kavuşmanın ve demokratik sistemin temel koşulu sayan biz gazeteciler:

Kanunu koyucunun veya öteki kurum ve kişilerin, iletişim özgürlüğünü kısıtlamalarına her zaman ve her yerde karşı çıkacağımıza kendi özgür irademizle söz vererek;

İletişim özgürlüğünü, Halkın Gerçekleri Öğrenme Hakkı'nın bir aracı sayarak;

Gazetecilikte temel işlevin gerçekleri bulup bozmadan, abartmadan kamuoyuna yansıtmak olduğunu gözönünde tutarak;

Basın Konseyi'nin kendi çalışmaları üzerinde hiçbir dış müdahaleye izin vermeme kararlılığını vurgulayarak;

Yukarıdaki bölümü de içeren Basın Meslek İlkelerine uymayı, sözünü ettiğimiz temel inançlarımızın bir gereği saydığımızı, kamuoyu önünde açıklarız.

1-Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeni ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.

2-Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcıya da incitici yayın yapılamaz.

3-Kamusal bir görev olan gazetecilik, ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez.

4-Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilmez.

5-Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.

6-Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanamaz.

7-Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanamaz.

8-Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymüş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.

9-Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse 'suçlu' ilan edilemez.

10-Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.

11-Gazeteci kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın, kamuoyunu kişisel, siyasal, ekonomik v.b. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.

12-Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.

13-Şiddet ve zorbalığı özendirici yayın yapmaktan kaçınılır.

14-İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.

15-Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.

16-Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.”

Ders teoriktir

Uygulamalar

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

1960 sonrası dönemde medya alanının önem kazanması ve bu konuda dikkat çekici gelişmelerin ortaya çıkması mesleki etik çalışmalarının artması sonucunu doğurmuştur. Bu konuda oluşturulan önemli kurumlardan Basın Konseyi'nin yanı sıra yapılan organizasyonlar ve düzenleme çalışmaları bu bölümde anlatılmıştır.

Bölüm Soruları

- 1) “Gazetecilerin Basın Ahlak Kuralları” hangi tarihte kabul edilmiştir?
  - a) 14 Mayıs 1970
  - b) 14 Şubat 1972**
  - c) 14 Ekim 1972
  - d) 21 Kasım 1973
  - e) 30 Ağustos 1973
- 2) Aşağıdakilerden hangisi “Gazetecilerin Basın Ahlak Kuralları” ilkeleri arasında değildir?
  - a) Gazeteci ve gazete yazarları halka kesin ve doğru haber vermeye dikkat etmeye mecburdurlar.
  - b) Gazetecilik halk yararına hizmet etmelidir.
  - c) Basın yoluyla namus ve haysiyet kırıcı yazılar yazmak veya iftira ve isnatlarda bulunmak, hakaret etmek, tediyeler kabul etmek ve sahibinin haberi olmadan aktarma yapmak, ağır mesleki suçlar teşkil eder.
  - d) Bir gazeteci ancak haysiyet vakarını, tarafsızlığını ispat edebileceği bir vazifeyi kabul etmelidir.
  - e) Gazeteci sansasyonel olan her olayı haberleştirme yetkisine sahiptir.**
- 3) Aşağıdakilerden hangisi İkinci Türk Basın Kurultayı kapsamında 1 no.lu Basının Görev ve Sorumlulukları Komisyonu’nun hazırladığı raporun konu başlıkları maddeleri arasında değildir?
  - a) Basının kendi kendini kontrolü
  - b) Basın mesleğine girişin düzenlenmesi
  - c) Basın Birliği’nin tekrar kurulması**
  - d) Haberin tarafsız ve objektif verilmesi
  - e) Türk basınının eğitim görevi
- 4) Aşağıdakilerden hangisi Basın Konseyi’nin oluşumunu sağlayan çekirdek kadroyu oluşturan isimler arasında değildir?
  - a) Orhan Erinç
  - b) Güneri Cıvaoğlu
  - c) Oktay Ekşi
  - d) Hasan Cemal
  - e) Vasfiye Özkoçak**
- 5) Aşağıdakilerden hangisi Basın Konseyi varoluş amaçları arasında değildir?
  - a) Halkın gerçekleri öğrenme hakkını savunmak
  - b) Özgür basını yaşamımızın ayrılmaz bir parçası yapmak
  - c) Basın özgürlüğünü yasalarca teminat altına almak**
  - d) Basının ve basının mensuplarının, meslek uygulamalarını, özgür ve saygın bir basından beklenecek düzeyde sürdürmelerine yardımcı olmak
  - e) Sorumlu bir basını yaşamımızın ayrılmaz bir parçası yapmak

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (D) Basın Konseyi'nin kuruluş aşamasının birinci basamağını, Mayıs 1986 tarihinde, "basının sorunları" konulu bir toplantı yapmak amacıyla 28 gazetecinin bir araya gelmesi oluşturmuştur.
- 2) (Y) İkinci Türk Basın Kurultayı Ankara'da 19-21 Aralık 1975 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.
- 3) (D) İkinci Türk Basın Kurultayı Başkanlığını Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay, Başkan Vekilliğini de Vasfiye Özkoçak yürütmüştür.
- 4) (D) İlk toplantısını 12 Mart 1988 günü yapan Basın Konseyi Yüksek Kurulu, Başkanlığa Prof. Dr. Faruk Erem'i, getirirken İkinci Başkanlığa Oktay Ekşi'yi seçmiştir.
- 5) (D) Basın Konseyi Sözleşmesi ana başlıkları şu biçimde düzenlenmiştir: 1-Amaç, 2-Basın Konseyi Üyeler Kurulu, 3-Temsilciler Kurulu, 4-Basın Konseyi Yüksek Kurulu ve 5-Son Hükümler.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

**14. BASINDA BİR ÖZDENETİM UYGULAMASI OLARAK
OMBUDSMAN (OKUR TEMSİLCİSİ)**

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

Bir özdenetim mekanizması olarak ombudsman uygulamasının ortaya çıkış süreci ne şekilde olmuştur. Medyada ombudsman uygulamasının dünyada ve ülkemizde görülen örnekleri nelerdir.

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1-) Ombusman ne demektir, kelimenin kökeni nedir?
- 2-) Medyada ombudsman uygulaması nasıl gerçekleşmektedir?
- 3-) Medyada ombudsman uygulamasının dünyadan ve Türkiye'den örnekleri nelerdir?

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Ombudsmanın ortaya çıkış koşulları ve ortamı	Ombudsmanın ortaya çıkış koşulları ve ortamının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Medyada özdenetim uygulaması olarak ombudsman uygulaması	Medyada özdenetim uygulaması olarak ombudsman uygulamasının anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek
Medyada özdenetim uygulaması olarak ombudsman uygulamasının dünyadan ve Türkiye'den örnekleri	Medyada ombudsman uygulamasının dünyadan ve Türkiye'den örneklerinin anlaşılması	Okuma ve araştırma ile geliştirilecek

Anahtar Kavramlar

- 1-) Ombudsman
- 2-) Okur temsilcisi
- 3-) İç özdenetim

Giriş

Basında ombudsman uygulamasının (okur temsilcisi) temelleri tarihsel açıdan eskiye dayanır. İsveç dilinde vatandaş koruyucusu anlamına gelen ombudsman kelimesi ombudsmanın işlevine paralel olarak yapılan görevin anlamını ortaya koymaktadır. İsveç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya gibi ülkelerde anayasal bir kurum olarak ortaya çıkan ombudsman kurumu, vatandaşla idare arasındaki anlaşmazlıklarda hakemlik işlevi üstlenirken, basın alanında ombudsman okur ile basın organı arasında köprü görevi görür. Dünyada basın alanında uygulanan biçimiyle ombudsmanlık 2 şekilde görülmektedir. İlki İskandinav modeli, diğeri ise ABD’de uygulanan modeldir. Türkiye’de ABD’de uygulanan ombudsman modeli uygulanmaktadır. Bu uygulamada her gazete kendi okur temsilcisini kendisi seçmekte ve çalıştırmaktadır. Bu okur temsilcisinin gazete çalışanları tarafından sevilen ve sayılan biri olması ise okur temsilcisinin başarısına büyük katkıda bulunacaktır. İskandinav modelinde ise, ombudsman tüm gazeteleri denetlemektedir. Gerek İskandinav gerekse ABD modeli okur temsilcisi uygulamasının olumlu yanı ise, gazete ile okurların birbirine yaklaşması ve okurun şikayetlerinin yetkili bir kişi tarafından dinlenip değerlendirilmesi ve mağduriyetin giderilmesinin sağlanması ya da sağlanmaya çalışılmasıdır. Böylece okur gazete bütünleşmesi de sağlanmaktadır.

14. BASINDA BİR ÖZDENETİM UYGULAMASI OLARAK OMBUDSMAN (OKUR TEMSİLCİSİ)

Son yıllarda kamu denetçiliği adı altında ortaya çıkan ombudsman uygulaması genel olarak vatandaşla idare (yönetim) arasında bir köprü olma ya da sorun gidericilik işlevi görmektedir. Yeni bir kavram olarak duyulmaya başlamasının aksine ombudsman uygulamasının geçmişi eskidir. Ombudsman, kamu yönetiminde akla gelebilecek her tür kurum ve kuruluşun veya onların mensuplarının tasarruflarından şikâyetçi gerçek ya da tüzel kişilerin başvurularını kabul ederek soruşturma yapma, şikâyetin gerekçesini düzeltici işlem önerme ve rapor hazırlama yetkisine sahip bağımsız bir büro veya görevlidir. Ombudsman kurumunun dünya genelinde etkinlik ve saygınlık kazanmasındaki en önemli etken; şikâyet hakkını kullanmak isteyen yurttaş için, kamu bürokrasisinin dışında, yürütmeden bağımsız, hızlı hareket etme yeteneklerine sahip, saygın bir mekanizma olmasıdır. Ombudsman “vatandaş koruyucusu” anlamına gelen, İsveççe kökenli bir sözcüktür. Basında kullanılan işlevi ve anlamıyla, ombudsman soruşturma yapmak, karar vermek, açıklamalarda bulunmak ve bazen de hataları düzeltmekle görevli kişidir. Ombudsman uygulamasının temelinde, mağdur duruma düşmüş olan tarafın şikâyetini -basında ya da diğer kurumlarda- adaletin sağlanması amacıyla, durumu en ince ayrıntısına kadar araştırıp, gerektiğinde değişiklik için önerilerde bulunmak üzere değerlendiren, bağımsız olarak çalışan, bir ilgili bulunmaktadır. Ombudsman uygulaması ilk olarak 1809’da İsveç’te anayasal bir kurum niteliğinde görülür. Daha sonraları ombudsman’ı 1919’da Finlandiya uygulamaya koyar. 1955’te Danimarka, 1962’de Norveç, ve Yeni Zelanda bu ülkelerin ardından ombudsman uygulamasını başlatır. Ombudsman aslında Osmanlı açısından da yabancı bir uygulama değildir. Osmanlı idari sistematığında “Başkadı (Kazasker)”nın görevi, fıkıh hükümlerine göre işlerin yapılmasını denetlemek ve gözetmektir. Burada hem devlet görevlileri Osmanlı tebası denetim ve gözetim altındaydı. Dolayısıyla Başkadı, devlet görevlilerinin görevlerinde suistimal ve adaletsizlik yapmalarını, güçlerini kötüye kullanmalarını önlemek ve böylece tebayı karşı korumak gibi bir görev ve sorumluluğa sahipti. Bir iddiaya göre İsveç Kralı XII. Charles’ın 18. yüzyılda en üst düzey Ombudsman’ına bir ofis kurmasını emretmesi ve bu ofisin görevinin de yargıçların ve diğer idari görevlilerin kanunu uygulama şekillerini denetlemek olması, Kralın o sırada Rus’lardan kaçarak sığındığı Osmanlılarda gördüğü Kadı sisteminden etkilenmesi nedeniyle olabilir. Ancak burada sözü edilecek olan ombudsman uygulaması basın alanındadır. Basın alanında uygulanan şekline Okur Temsilcisi de denmektedir. çok yaygın şekilde ülkemizde görülmemesine karşın 1980’lerin başında Hürriyet Haber Ajansı’nda Seyfettin Turan ile Hürriyet Gazetesi’nde Prof. Dr. Emre Kongar bu görevi yapmışlardır. Örneğin Seyfettin Turan Hürriyet Haber Ajansı muhabirleri için çıkarttığı aylık bültende mesleki olarak çeşitli konulara değinmiş, uyarı ve tavsiyelerde bulunmuştur. Aynı şekilde Prof. Dr. Emre Kongar da kendi yaşamını anlattığı bir söyleşide, yapmış olduğu bu görevde çok gayret sarf ettiğini, çalıştığını ve bunun sürdürülmesinin yoğun bir uğraşı gerektirdiğini belirtmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye’de ombudsman ya da okur temsilciliği uygulaması çok bilinen ve uygulanan bir özdenetim biçimi olmamasına karşın, 22 Mart 1999 tarihinde Milliyet’te başlatılan okur temsilcisi sayfasıyla birlikte bu konuda önemli bir başlangıç

yapılmıştır. Haftada bir gün okurların gazetesinin yayını ve çeşitli konulardaki şikâyetleri ile bu şikâyetler hakkında gazete okur temsilcisinin yanıtlarını ve çeşitli ülkelerde çıkan basın ve basının sorunları ile ilgili yazıları içeren bir sayfa görünümü altında gerçekleştirilen bu uygulama, gerek gazetesinin okurları gerekse meslek mensupları tarafından başarılı bulunmaktadır. Bu uygulama ile ilgili olarak yapılan çeşitli ülkelerdeki anketlerde okurların karşılarında, onları dinleyen bir yetkiliyi bulunmasından dolayı gazeteye olan güvenlerinin artmakta olduğu saptanmıştır. Bu uygulama ile ilgili olarak yapılan çeşitli ülkelerdeki anketlerde okurların karşılarında, onları dinleyen bir yetkiliyi bulunmasından dolayı gazeteye olan güvenlerinin artmakta olduğu saptanmıştır. Halen Türkiye’de Akşam, Hürriyet, Milliyet, Sabah, Yeni Şafak, Zaman gibi gazetelerin okur temsilcileri bulunmaktadır. İskandinav modeli ombudsman uygulamasında, ombudsman okur şikâyetlerinin iletildiği kimselerdir. Örneğin İsveç’te yürütmeye hiçbir bağı olmayan ombudsman’ın ücreti gazeteciler tarafından oluşturulmuş bulunan bir dernek tarafından ödenirken, ombudsmanın seçimi de parlamento üyesi, basın konseyi temsilcisi ve barolar birliği başkanından oluşan üç kişilik bir komisyon tarafından gerçekleştirilir. Bu özdenetim modelinde basının dışında kalan ombudsmanın basın kuruluşları ve gazetecileri denetlemesi söz konusudur.

İsveç’te ombudsmanlık görevini yürüten Ter Arne Jigenius, kendisiyle yapılan bir söyleşide ülkesindeki uygulamayı ve basının ulaştığı mesleki olgunluk düzeyini çok açık biçimde şöyle ortaya koymaktadır: “İsveç’te basınla ilgili yasalar yoktur. İsveç basını, parlamentosuna, ‘kendi özdenetimimizi kendimiz yapacağız, ahlaki ve mesleki standartları yüksek tutmayı kendimiz sağlayacağız’ demiştir.”

Jigenius, yine aynı söyleşide özgürlük ile özdenetim kavramlarının birbirlerini tamamlayan olgular olduklarını ve ancak ikisinin bir arada bulunmasıyla anlam kazanabileceklerini belirterek şu görüşlere yer vermiştir:

“Eğer şeffaf bir topluma sahipseniz, bunun yüksek bir ahlaki standartla bütünleşmiş olması gerekiyor. İsveç’te her türlü bilgi almaya hakkınız vardır. İsteyen herkes resmi belgelere ulaşabilir. Ancak kötü bir basın bu imkanı kötüye kullanabilir. Biz bu hakkın kötüye kullanılmasını engellemeye ve bunu da devletin otoritesiyle değil, kendi özdenetimimizle yapıyoruz.”

ABD’de uygulanan biçimiyle ombudsman, İsveç’te olduğu gibi, kurum dışından yürütülen bir özdenetim görevi yapmaz. ABD’de uygulanan ombudsman modelinde, ombudsmanlar basın kuruluşlarında iç özdenetim görevi üstlenmişlerdir ve her yayın kuruluşu, kendi isteğine bağlı olarak, bu görevi yürütecek birini görevlendirebilir. Ombudsmanın maddi yükümlülüğünü de bu görevi ona veren yayın kuruluşu üstlenir. Örneğin, ABD’de Washington Post gazetesi, eski ombudsmanlarından biriyle, onun iş güvenliğini sağlamak amacıyla, 5 yıl garantili bir iş sözleşmesi yapmıştır. Bu durumda, ombudsman, gazetesinin böylesine garantili bir anlaşmaya sahip tek çalışanı konumuna gelmiştir. Bu sözleşmeye göre, gazete patronu tarafından işine son verilmesi durumunda ombudsmana, geri kalan süre içinde çalışması karşılığında alacağı paranın tamamını alma güvencesi verilmekteydi. Bu durum, ombudsmana, kendini kısıtlamaksızın, Post’un en üst düzey yönetimini bile, basın ahlakı açısından eleştirebilme olanağını vermiştir.

ABD’de ilk olarak, 1967 yılında Louisville Courier-Journal gazetesinde başlayan ombudsman uygulaması o tarihten itibaren tam zamanlı olarak gazetede görev yapan ya da çalışanlar arasından birisinin, zamanının bir bölümünü bu işe ayırarak, bu görevi yerine getirmesi biçiminde denenmektedir. ABD’de 1967 yılında, ombudsman uygulamasının yürürlüğe konulduğu, ilk gazete olan Louisville Courier-Journal’la birlikte, Louisville Times gazetesinin de bu uygulamayı başlattığı bilinmektedir. Bugün yaklaşık 1700 civarında günlük gazetenin yayımlandığı ABD’de ombudsman uygulaması oransal olarak çok az miktarda gazetede gerçekleştirilmektedir.

Medya alanında ombudsman uygulaması genel olarak değerlendirildiğinde üç başlık altında toplanabilecek amaç ve işlevi bulunmaktadır. Buna göre:

1-Ombudsman, kendisini doğrudan atayan gazete-veya haber kuruluşu- sahipleri açısından, bir “ürün kalite kontrolü” işlevi görmektedir. Patron, “ürünü” alan “müşterinin” hangi açılardan şikayetçi olduğu konusunda net fikir edinmektedir.

2-Gazetenin editoryal yönetimi ve muhabirleri, okur temsilciliği sayesinde meslek etiği sınırları içinde hareket etmeye, hata ve eksikleri açıklıkla kabul etmeye yönlendiriliyor; ayrıca mesleğin işleyiş mantığını okurlara anlatma olanağını da buluyorlar.

3-Bunların içinde ise en önemlisi, okurlar, kendilerinin ciddiye alındığını, gazetenin içeriğinde söz sahibi-dolayısıyla gazetenin doğal bir ferdi-olduklarını düşünüyorlar. Herkesten hesap sorma hakkını kendinde gören bir basın kuruluşunun hatalarını açıkça kabul etmesi, eksiklerini kompleks duymadan tartışması, okurları gazeteye daha sıkı bağlıyor.²²

Ombudsman (Okur Temsilcisi) uygulaması basının kendi kendini denetimi ve basında okurların temsiliyeti açılarından önemli bir girişim olarak görülmesine karşın halen uygulanma oranı bakımından önemli sayılabilecek düzeyde değildir.

---

²² **Milliyet Gazetesi**, 26 Mart 2001, s.21.

Uygulamalar

Ders teoriktir

Uygulama Soruları

Ders teoriktir

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bir özdenetim mekanizması olarak ombudsman uygulamasının medya alanında nasıl uygulandığı ayrıca bu uygulamanın diğer alanlarda da ne şekilde hayata geçirildiği tarihsel süreç ile dünyadaki ve Türkiye'deki örnekler üzerinde duruldu, açıklandı.

Bölüm Soruları

- 1) Ombudsman uygulamasının işlevi nedir?
  - a) Haber yazma uygulaması
  - b) Vatandaşla idare arasında köprü olma**
  - c) Zorunlu denetleme aracı
  - d) Haber süreci aşaması
  - e) Devlete bağımlı rapor yazıcı
- 2) Ombudsman kurumunun dünya genelinde etkinlik ve saygınlık kazanmasındaki en önemli etken nedir?
  - a) Yasal gücü vardır.
  - b) Devlet kuruluşudur.
  - c) Yürütmeden bağımsız, hızlı hareket etmesidir.**
  - d) Cezai yaptırıma sahiptir.
  - e) Zorunlu denetim mekanizmasıdır.
- 3) Aşağıdakilerden hangisi ombudsman'ın basın alanındaki işlevleri arasında değildir?
  - a) Soruşturma yapmak
  - b) Karar vermek
  - c) Açıklamalarda bulunmak
  - d) Hataları düzeltmek
  - e) Cezai yaptırım uygulamak**
- 4) 1980'lerin başında Hürriyet Haber Ajansı'nda okur temsilciliği görevini kim yapmıştır?
  - a) Emre Kongar
  - b) Oktay Ekşi
  - c) Ertuğrul Özkök
  - d) Seyfettin Turan**
  - e) Ahmet Hakan
- 5) ABD'de ilk olarak ombudsman uygulaması hangi tarihte ve hangi gazetede başlamıştır?
  - a) 1956 – Washington Post
  - b) 1962 – New York Times
  - c) 1965 – Sunday Post
  - d) 1967 – Louisville Courier-Journal**
  - e) 1968 – The Life

Aşağıda yer alan ifadeleri okuyunuz ve ifadelerin doğru (D) ya da yanlış (Y) oluşuna göre cümlelerin başındaki kutucuğa işaretleyiniz.

- 1) (D) Türkiye'de ombudsman ya da okur temsilciliği uygulaması çok bilinen ve uygulanan bir özdenetim biçimi olmamasına karşın, 22 Mart 1999 tarihinde Milliyet'te başlatılan okur temsilcisi sayfasıyla birlikte bu konuda önemli bir başlangıç yapılmıştır.
- 2) (Y) Ombudsman “vatandaş koruyucusu” anlamına gelen, Fransızca kökenli bir sözcüktür.

- 3) (Y) 1980'lerin başında Hürriyet Gazetesi'nde Prof. Dr. Emre Ertuğrul Özkök ombudsmanlık görevini yapmıştır.
- 4) (Y) İsveç'te yürütmeye bağlı olan ombudsman'ın ücreti devlet tarafından ödenir.
- 5) (D) Ombudsman, kendisini doğrudan atayan gazete-veya haber kuruluşu-sahipleri açısından da bir "ürün kalite kontrolü" işlevi görmektedir.

Cevaplar

Cevaplar metin içinde mevcuttur.

KAYNAKLAR

1. Bölüm

HANÇERLİOĞLU, Orhan. **Felsefe Ansiklopedisi**, Düşünürler Bölümü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.

HANÇERLİOĞLU, Orhan. **Felsefe Ansiklopedisi**, Kavramlar ve Akımlar, (İkinci Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

HEIMSOETH, Heinz. **Ahlak Denen Bilmecesi**, (İkinci Baskı), Çev. Nermi Uygur, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını: 2544, İstanbul, 1978.

GÖKBERK, Macit. **Felsefe Tarihi**, (6. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.

MERRILL, John C. **The Dialectic In Journalism**, Louisiana State University Press, Baton Rouge & London, 1989.

NUTTALL, Jon. **Ahlak Üzerine Tartışmalar**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997

TUNALI, İsmail. **Felsefe**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1990.

2. Bölüm

AKARSU, Bedia. **Ahlak Öğretileri**, (Üçüncü Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.

ALTSCHULL, J. Herbert. **From Milton To McLuhan The Ideas Behind American Journalism**, Longman, New York & London, 1990.

ARAT, Necla. **Etik ve Estetik Değerler**, Telos Yayıncılık, İstanbul, 1996

GÖKBERK, Macit. **Felsefe Tarihi**, (6. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.

HEIMSOETH, Heinz. **Ahlak Denen Bilmecesi**, (İkinci Baskı), Çev. Nermi Uygur, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını: 2544, İstanbul, 1978.

KILLIOĞLU, İsmail. **Ahlak-Hukuk İlişkisi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu: 23, İstanbul, 1988.

KUÇURADI, İoanna. **Etik**, (İkinci Baskı), Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1996.

MERRILL, John C. **The Dialectic In Journalism**, Louisiana State University Press, Baton Rouge & London, 1989.

MILL, John Stuart, **Düşünce ve Tartışma Özgürlüğü Üzerine**, Çev. Cem Akış, K Kitaplığı, İstanbul, 2003.

NUTTALL, Jon. **Ahlak Üzerine Tartışmalar**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.

ÖZGEN, Mahmut İhsan. **Basın Ahlak Kuralları ve Yasalar**, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1988.

TUNALI, İsmail. **Felsefe**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1990.

3. Bölüm

ALEMDAR, Zeynep. **Oyunun Kuralı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

BERTRAND, Claude-Jean. **Medya Etiği**, Başbakanlık Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004.

DANIŞMAN, Ahmet. “Basının Kendi Kendini Denetimi”, **Prof. Dr. Hıfzı Timur’un Anısına Armağan**, İ. Ü. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü No: 13, İstanbul, 1979.

AYDOĞAN, Filiz. “Basının Otokontrolünde Basın Konseylerinin İşlevi”, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı: 3, Temmuz 1993.

BARLAS, Mehmet. “Basında Otokontrol ve Basın Ahlak Yasasının Olması Gereken Temel İlkeleri”, Ankara Üniversitesi ve Basın Yayın Yüksekokulu tarafından düzenlenen, Türk Basının Sorunları Sempozyumu’na sunulan bildiri, Ankara, 26-27 Mayıs 1986.

DÖNMEZER, Sulhi. “Basında Oto-Kontrol”, **İ. Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: XXXIV, Sayı: 1-4, İstanbul, 1969.

İNCEOĞLU, Yasemin G. “ABD’de Basın Özgürlüğü ve Oto Kontrol”, **Yeni Forum**, Sayı: 282, Kasım 1992.

İPEKÇİ, Abdi. “Türk Basınının Kendi Kendini Kontrol Denemesi”, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Basın Enstitüsü, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti tarafından düzenlenen, Basının Kendi Kendini Kontrolü Semineri’ne sunulan bildiri, İstanbul, 21-24 Mayıs 1968.

4. Bölüm

ATEŞ, Toktamış. **Siyasal Tarih I**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3550, İstanbul, 1989.

DELMAS, Claude. **Avrupa Uygarlık Tarihi**, Çev. Nihal Önal, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1973.

HOBBSAWM, Eric J. **Devrim Çağı**, Çev. Jülide Ergüder-Alaeddin Şenel, V Yayınları, Ankara, 1989.

İNCEOĞLU, Yasemin G., **Çeşitli Ülkelerde Medya**, Der Yayınları, İstanbul, 1994.

KEANE, John. **Medya ve Demokrasi**, (İkinci Basım), Çev. Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.

5. Bölüm

DÖNMEZER, Sulhi. **Basın ve Hukuku**, (Dördüncü Bası), İ. Ü. Yayınları No: 2213, İstanbul, 1976.

İRVAN, Süleyman. **Medya Kültür Siyaset**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1997.

KARAİSMAİLOĞLU, Ekrem. “Basın ve Etik”, **Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı I**, Sayı: 11, Eylül-Ekim 1996.

KEANE, John. **Medya ve Demokrasi**, (İkinci Basım), Çev. Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.

PERİN, Cevdet. **Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1974.

SIEBERT, Fred S., Theodore PETERSON, Wilbur SCHRAMM. **Four Theories of The Press**, University of Illinois Press, Urbana & Chicago, 1963.

6. Bölüm

ATABEK, Nejdet. “Gazetecilikte Tarafsızlık”, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı: 7, Temmuz 1994.

GÜRBÜZ, Yaşar. “Demokrasilerde Basının Yeri Ve Önemi”, **Marmaranın Sesi**, Sayı: 63, Haziran 1990.

İRVAN, Süleyman. “Demokratik Sistemde Medyanın Rolü”, **Birikim**, No: 68-69, Aralık 1994-Ocak 1995.

PERİN, Cevdet. **Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1974.

SCHMUHL, Robert (Ed.). **The Responsibilities of Journalism**, University of Notre Dame Press, Indiana, 1984.

SIEBERT, Fred S., Theodore PETERSON, Wilbur SCHRAMM. **Four Theories of The Press**, University of Illinois Press, Urbana & Chicago, 1963.

7. Bölüm

DÖNMEZER, Sulhi. **Basın Hukuku**, (Üçüncü Bası), İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1389, İstanbul, 1968.

İNUGUR, M. Nuri. **Türk Basın Tarihi (1919-1989)**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 37, İstanbul, 1992.

İNUGUR, M. Nuri. **Basın ve Yayın Tarihi**, (3. Basım), Der Yayınları: 107, İstanbul, 1993.

İSKİT, Server R. **Türkiye’de Matbuat Rejimleri**, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul, 1939.

ÖZTÜRK, Ahmet. “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Türk Basınının Gelişimi ve Özgürlük Çabaları”, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı: 7, Temmuz 1994.

TOPUZ, Hıfzı. **Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi**, (İkinci Baskı), Gerçek Yayınevi, 1996.

8. Bölüm

ALEMDAR, Zeynep. **Oyunun Kuralı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

DÖNMEZER, Sulhi. **Basın Hukuku**, (Üçüncü Bası), İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1389, İstanbul, 1968.

İNUGUR, M. Nuri. **Türk Basın Tarihi (1919-1989)**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 37, İstanbul, 1992.

ÖZTÜRK, Ahmet. “Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecinde Yaşadığı Basın Özgürlüğü Sorunu”, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı: 4, Ekim 1993.

ORAL, Fuat Süreyya. **Türk Basın Tarihi 1919-1965 Cumhuriyet Dönemi**, Doğu Matbaacılık, Ankara, 1968.

TOKER, Metin. **İsmet Paşayla On Yıl 1954-1957**, Birinci Cilt, (İkinci Baskı), Akis Yayınları, Ankara, 1966.

TOPUZ, Hıfzı. **Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi**, (İkinci Baskı), Gerçek Yayınevi, 1996.

9. Bölüm

ALEMDAR, Zeynep. **Oyunun Kuralı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

AKÇAN, Lütfü. “Türk Basını İçinde Anadolu Basınının Sorunları ve Sorumlulukları; Türk Basınının Kendi Kendini Kontrolü”, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü ve Basın Yayın Yüksekokulu tarafından düzenlenen, Türk Basının Sorunları Sempozyumu’na sunulan bildiri, Ankara, 26-27 Mayıs 1986.

BARLAS, Mehmet. “Basında Otokontrol ve Basın Ahlak Yasasının Olması Gereken Temel İlkeleri”, Ankara Üniversitesi ve Basın Yayın Yüksekokulu tarafından düzenlenen, Türk Basının Sorunları Sempozyumu’na sunulan bildiri, Ankara, 26-27 Mayıs 1986.

ERİNÇ, Orhan. “Türk Basınının Sorunlarına Genel Bir Bakış”, Ankara Üniversitesi ve Basın Yayın Yüksekokulu tarafından düzenlenen, Türk Basının Sorunları Sempozyumu’na sunulan bildiri, Ankara, 26-27 Mayıs 1986.

İÇEL, Kayıhan. **Kitle Haberleşme Hukuku**, (Üçüncü Bası), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1990.

İPEKÇİ, Abdi. “Türk Basınının Kendi Kendini Kontrol Denemesi”, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Basın Enstitüsü, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti tarafından düzenlenen, Basının Kendi Kendini Kontrolü Semineri’ne sunulan bildiri, İstanbul, 21-24 Mayıs 1968.

KURTBÖKE, Oktay. “Basın Ahlakı Üzerine”, Ankara Üniversitesi ve Basın Yayın Yüksekokulu tarafından düzenlenen, Türk Basının Sorunları Sempozyumu’na sunulan bildiri, Ankara, 26-27 Mayıs 1986.

SAGNAK, Mehmet. **Medya-Politik**, Eti Kitapları, İstanbul, 1996.

TAMER, Erdoğan (Düz.). **2. Türk Basın Kurultayı**, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1976.

10. Bölüm

ALEMDAR, Zeynep. **Oyunun Kuralı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

ERMAN, Sahir. **Sistemik İzahlı Basın Kanunu ve İlgili Mevzuat**, Hak Kitabevi, İstanbul, 1953.

ORAL, Fuat Süreyya. **Türk Basın Tarihi 1919-1965 Cumhuriyet Dönemi**, Doğu Matbaacılık, Ankara, 1968.

SAYILGAN, Şevket. “Türkiye’de Basın Özgürlüğü ve Cumhuriyet Dönemi Anayasalarının Basın Özgürlüğüne Yaklaşımları”, **Marmara İletişim Dergisi**, Sayı: 1, Aralık 1992.

TOKER, Metin. **Tek Partiden Çok Partiye**, Milliyet Gazetesi, İstanbul, 1970.

11. Bölüm

Gazeteciler Cemiyeti ve 40 Yıl 1946-1986, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 24, İstanbul, 1987.

<http://www.tgc.org.tr/>

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti 1992-1993 Çalışma ve Hesap Raporu

Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Tüzüğü, Erdini Basım ve Yayınevi, 30 Mart 2000.

12. Bölüm

DÖNMEZER, Sulhi. **Basın Hukuku**, Cilt I, İ. Ü. Yayınları No: 744, İstanbul, 1958.

DÖNMEZER, Sulhi. **Basın Hukuku**, Cilt I, (Değiştirilmiş ve Genişletilmiş İkinci Bası), İ. Ü. Yayınları No: 744, İstanbul, 1964.

İPEKÇİ, Abdi. “Türk Basınının Kendi Kendini Kontrol Denemesi”, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Basın Enstitüsü, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti tarafından düzenlenen, Basının Kendi Kendini Kontrolü Semineri’ne sunulan bildiri, İstanbul, 21-24 Mayıs 1968.

ORAL, Fuat Süreyya. **Türk Basın Tarihi 1919-1965 Cumhuriyet Dönemi**, Doğu Matbaacılık, Ankara, 1968.

TİKVEŞ, Özkan. “Basında Kendi Kendini Kontrol Sisteminin Hukuki Yönü”, **İ. Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: XXXIV, Sayı: 1- 4, İstanbul, 1969.

13. Bölüm

ALEMDAR, Zeynep. **Oyunun Kuralı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

Basın Konseyi Faaliyet Raporu (6 Şubat 1988-6 Şubat 1989), Basın Konseyi Yayınları: 1, İstanbul, 1989.

Basın Konseyi Faaliyet Raporu (6 Şubat 1989-6 Şubat 1990), Basın Konseyi Yayınları: 4, İstanbul, 1990.

Basın Konseyi Faaliyet Raporu (1995), Basın Konseyi Yayınları, İstanbul, 1996.

Özgür Basın, Sayı: 94-95, Şubat-Mart 1997

Henry CLOTHIER, “Gazetecilik Ahlakı ve Basın Konseyi”, Çev. Yasemin Giritli, **Marmarın Sesi**, Sayı:14, Mayıs 1985

SAĞNAK, Mehmet. **Medya-Politik**, Eti Kitapları, İstanbul, 1996

14. Bölüm

ALEMDAR, Zeynep. **Oyunun Kuralı**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.

ATABEK, Nejdet. **Okur Temsilciliği: Türk Basınında Okur Temsilcisi Köşeleri Üzerine Bir Araştırma**, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi

GOODWIN, H. Eugene. **Groping Ethics in Journalism**, Iowa State University Press, Ames, 1983.

İNCEOĞLU, Yasemin G. **Çeşitli Ülkelerde Medya**, Der Yayınları: 132, İstanbul, 1994.

KAYSERİLİOĞLU, Ertuğrul. “Ombudsman Osmanlı’nın Torunlarına Yabancı Değil”, **Forum Diplomatik**, Şubat 2005.

KLAIDMAN, Stephen, Tom L. BEAUCHAMP, **The Virtuous Journalist**, Oxford University Press, New York & Oxford, 1987.

KONGAR, Emre. **Yaşamın Anlamı**, (2. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987.

MEYER, Philip. **Ethical Journalism**, Longman, New York & London, 1987.

Milliyet Gazetesi, 21 Haziran 1999.

Milliyet Gazetesi, 27 Mart 2000.

Milliyet Gazetesi, 7 Ağustos 2000.

Ombudsman (Kamu Hakemi) Kurumu Hakemi İncelemesi: Bir Devlette Bir Toplam Kalite Mekanizması Örneği, Yayın No. TÜSİAD-T/97-206, İstanbul, 1997.

SEIB, Philip. **Campaigns and Conscience The Ethics of Political Journalism**, Praeger Publishers, Westport-Connecticut & London, 1994.